

**BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BANKACILIK ANABİLİM DALI
BANKACILIK VE FİNANS YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**BANKACILIK SİSTEMİ İÇERİSİNDE KATILIM
BANKACILIĞININ YERİ VE KATILIM BANKACILIĞININ GÜÇLÜ
VE ZAYIF YÖNLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

Mevlüde Elif ALPUN

TEZ DANIŞMANI

Doç. Dr. Şenol BABUŞCU

ANKARA-2017

**BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BANKACILIK ANABİLİM DALI
BANKACILIK VE FİNANS YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**BANKACILIK SİSTEMİ İÇERİSİNDE KATILIM
BANKACILIĞININ YERİ VE KATILIM BANKACILIĞININ GÜÇLÜ
VE ZAYIF YÖNLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**HAZIRLAYAN
Mevlûde Elif ALPUN**

**TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. Şenol BABUŞCU**

ANKARA-2017

BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS / DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

Tarih: 29 / 05 / 2017

Öğrencinin Adı, Soyadı : Mevlude Elit Alpın

Öğrencinin Numarası : 21410052

Anabilim Dalı : Bankacılık ve Finans

Programı : Bankacılık ve Finans

Danışmanın Unvanı/Adı, Soyadı : Doç. Dr. Senol Babuşcu

Tez Başlığı : Bankacılık Sistemi içerisinde Katılım Bankacılığının Yeri ve Katılım Bankacılığının Güvâli ve Faydaları

Yukarıda başlığı belirtilen Yüksek Lisans/Doktora tez çalışmamın; Giriş, Ana Bölümler ve Sonuç Bölümünden oluşan, toplam ...117... sayfalık kısmına ilişkin, 29 / 05 / 2017 tarihinde şahsım/tez danışmanın tarafından ...turnitin... adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % ...15...'dır.

Uygulanan filtrelemeler:

1. Kaynakça hariç
2. Alıntılar hariç
3. Beş (5) kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

"Başkent Üniversitesi Enstitüleri Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Usul ve Esaslarını" inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Öğrenci İmzası:.....

Onay

29 / 05 / 2017

Doç. Dr. Senol Babuşcu
Öğrenci Danışmanı Unvan, Ad, Soyad,

KABUL VE ONAY SAYFASI

Mevlüde Elif ALPUN tarafından hazırlanan Bankacılık Sistemi İçerisinde Katılım Bankacılığının Yeri ve Katılım Bankacılığının Güçlü ve Zayıf Yönleri adlı bu çalışma jürimizce Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Kabul (sınav) Tarihi: 29 / 05 / 2017

(Jüri Üyesinin Unvanı, Adı-Soyadı ve Kurumu):

İmzası

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Serol Babuşcu

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Adalet Hazer

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Sedat Yenice

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

...../...../20

Prof. Dr. Doğan TUNCER

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Elinizdeki tez çalışmasında günümüzün yeni eğilimlerinden olan katılım bankacılığı genel çerçeveleri ile incelenmiştir. Katılım bankacılığının finansal sistem içerisindeki konumu, diğer ülkelerdeki durumu ve son olarak güçlü ve zayıf yönleri başlıkları hakkında çalışılmıştır.

Öncelikle tez konumun seçiminde isteklerim ve arzularım doğrultusunda bana engin bilgi birikimiyle ışık tutan çok değerli tez danışmanım Doç. Dr. Şenol Babuşcu'ya ve zorlandığım noktalarda emeğini ve özverisini benden esirgemeyen hocam Doç. Dr. Adalet Hazar'a teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim. Tabi ki, bu yorucu tez sürecinde benden kayıtsız ve içten desteğini bir an için bile esirgemeyen değerli kardeşim Emre Alpın'a, eğitim hayatım boyunca benden maddi ve manevi destekleri ile her zaman yanımda olan sevgili aileme sonsuz teşekkürler.

ÖZET

Küreselleşen ve giderek büyüyen ekonomik sistemin olmazsa olmaz koşullarından biri, sağlıklı ve güçlü bir finansal sistem ve bankacılık sistemidir. Bankacılık sisteminin asli unsuru; tasarrufların değerlendirilmesi, toplanan kaynakların ekonomiye finansman desteği-kredi olarak sunulması ve ekonomik faaliyetler sürecinde finansal işlemlerin gerçekleştirilmesine aracılık etmesidir.

Dini hassasiyetler nedeniyle faizin yer aldığı bankacılık sistemine katılmak istemeyen birey ve toplumların, sisteme katılmasının önü faizsiz bankacılık veya katılım bankaları yoluyla açılmıştır. Günümüzde dünya bankacılığında giderek büyüyen ve İslami esaslar doğrultusunda faaliyet gösteren katılım bankaları, atıl fonların ekonomiye kazandırılması işlevi ve faizsiz finansman modelleri ile ekonominin gelişmesine katkı sağlamaktadır. 1980'li yıllarda Türk bankacılık sektöründe yer almaya başlayan katılım bankacılığı, günümüzde beş katılım bankası ile Türkiye ekonomisine katkı sağlamaktadır.

Bu çalışmada; katılım bankacılığının Türk bankacılık sektöründeki yeri, güçlü ve zayıf yönlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda, katılım bankacılığının ürün ve hizmetler ile sayısal verileri değerlendirilmiş ve bankacılık sektörü ile kıyaslanmıştır. Ulaşılan bulgular doğrultusunda katılım bankalarının; mevduat ve ticari bankalara alternatif bir bankacılık türü olmadığı, bankacılık sektöründe çeşitlilik sağlayan İslami esaslara uygun finansal ürünler ile Türk bankacılık sektörüne ve Türkiye ekonomisine katkı sağladığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bankacılık Sistemi, Faizsiz Bankacılık, Katılım Bankacılığı, Faiz, Kar Payı.

ABSTRACT

Growing and increasingly globalized economic system is a sine qua non of a healthy and strong financial system and banking system. The essential element of the banking system; The assessment of savings is that the resources collected are mediated by the support of the economy financing and the carrying out of the methodical activity processes.

Individuals and societies, who do not want to participate in the banking system where interest has taken place due to religious sensitivities, have been opened through interest-free banking or participation banks in order to participate in the system. Nowadays, the participation banks which are growing in world banking and operating in line with Islamic principles, contribute to the development of the economy through the function of earning idle funds and interest-free financing models. Participation banking, which started to take place in the Turkish banking sector in the 1980s, now contributes to the Turkish economy with five participation banks.

In this study, the place of the participation banks in the Turkish banking sector, we aimed to determine their strengths and weaknesses. In this regard, the participation of banking products and services has been evaluated and the numerical data is compared with the banking sector. Achieved results according to type of deposits of commercial banks and participation banks in the absence of an alternative to banking, with financial products that comply with Islamic principles that provides diversity in the banking sector the Turkish banking sector and Turkish economy, it was inferred that contributes to.

Key Words: Banking System, Interest Free Banking, Participation Banking, Interest, Dividend.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	V
ABSTRACT	VI
İÇİNDEKİLER.....	VII
TABLolar LİSTESİ	X
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	XI
KISALTMALAR DİZİNİ	XII
GİRİŞ.....	1
BÖLÜM I. FİNANSAL SİSTEM İÇİNDE BANKALAR.....	3
1.1. Finansal Sistem ve Fonksiyonları.....	3
1.2. Banka Kavramı.....	10
1.3. Bankaların Fonksiyonları.....	12
1.3.1. Finansal Aracılık Fonksiyonu	12
1.3.2. Kaynaklara Akıcılık Sağlama Fonksiyonu	13
1.3.3. Kaynak Kullanımında Etkinliği Sağlama Fonksiyonu.....	13
1.3.4. Kaynaklarda Miktar ve Vade Düzenleme Fonksiyonu	14
1.3.5. Kaydi Para Yaratma Fonksiyonu	14
1.3.6. Uluslararası Ticareti Geliştirme Fonksiyonu	15
1.3.1.7. Para Politikasının Etkinliğini Artırma Fonksiyonu.....	15
1.4. Bankaların Sınıflandırılması.....	17
1.4.1. Hukuki Yapılarına Göre Bankalar	17
1.4.2.Sermaye Kaynaklarına veya Mülkiyet Yapılarına Göre Bankalar	18
1.4.3. Örgütlenme Alanlarına Göre Bankalar	20
1.4.4.Faaliyet Konularına Göre Bankalar	22
1.4.5. Ekonomik Faaliyetlerine Göre Bankalar	23
1.5. Türk Bankacılık Sisteminin Genel Görünümü	30

BÖLÜM II. KATILIM BANKACILIĞI.....	37
2.1. Katılım Bankacılığı Kavramı	37
2.2. Katılım Bankacılığının Ortaya Çıkışı ve Gelişimi	38
2.3. Katılım Bankacılığının Genel Çerçevesi.....	44
2.4. Katılım Bankacılığının Amaçları	46
2.5. Dünyada ve Türkiye’de Faizsiz Bankacılık-Katılım Bankacılığı	47
2.5.1. Katılım Bankacılığının Uygulandığı Ülkelerden Örnekler	48
2.5.2. Türkiye’de Katılım Bankacılığı	58
BÖLÜM III. TÜRKİYE’DEKİ KATILIM BANKACILIĞI FAALİYETLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ VE KATILIM BANKACILIĞININ TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDEKİ YERİ.....	66
3.1. Katılım Bankacılığının Faaliyetlerine Göre Değerlendirilmesi	66
3.1.1.Katılım Bankalarının Fon Toplama Faaliyetlerine Göre Değerlendirilmesi.....	66
3.1.1.1.Özel Cari Hesaplar Yoluyla Fon Toplama Faaliyetinin Değerlendirilmesi... 67	
3.1.1.2.Katılım Hesapları Yoluyla Fon Toplama Faaliyetinin Değerlendirilmesi.... 70	
3.1.1.3.Menkulleştirme Yoluyla Fon Toplama-Sukuk Faaliyetinin Değerlendirilmesi.....75	
3.1.2.Katılım Bankalarının Fon Kullandırma Faaliyetlerine Göre Değerlendirilmesi.....78	
3.1.2.1.İşletmelere ve Bireylere Finansman Desteği-Murabaha Faaliyetinin Değerlendirilmesi.....80	
3.1.2.2.Emek-Sermaye Ortaklığı ile Fon Kullandırma-Mudaraba Faaliyetinin Değerlendirilmesi.....82	
3.1.2.3.Sermaye-Sermaye Ortaklığı ile Fon Kullandırma-Müşaraka Faaliyetinin Değerlendirilmesi..... 83	
3.1.2.4.Kiralama Yoluyla Fon Kullandırma-İcara Faaliyetinin Değerlendirilmesi..... 86	

3.1.2.5.Mal Mukabili Vesaik Karşılığı Fon Kullandırılması	
Faaliyetinin Değerlendirilmesi.....	88
3.1.2.6.Gayri Nakdi Fon Kullandırma Faaliyetlerinin Değerlendirilmesi	89
3.1.3.Katılım Bankalarının Diğer Faaliyetlerine Göre Değerlendirilmesi	90
3.1.4.Türk Bankacılık Sektörü İçinde Katılım Bankacılığının Yeri.....	91
3.2. Katılım Bankacılığı Sisteminin Güçlü ve Zayıf Yönleri.....	98
3.2.1.Katılım Bankacılığı Sisteminin Güçlü Yönleri	98
3.2.2.Katılım Bankacılığı Sisteminin Zayıf Yönleri	101
BÖLÜM IV. SONUÇLAR VE ÖNERİLER.....	103
KAYNAKÇA	109
EKLER:	117
EK 1 Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş.'nin 30.11.2016 tarihli Dağıtılan Brüt Kar Oranları	117

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1. Kasım 2016 Tarihi İtibariyle Türkiye’deki Bankalar.....	32
Tablo 2. Türk Bankacılık Sektörünün Karlılık Oranları.....	34
Tablo 3. 2006-2015 Dönemi İtibariyle Bankacılık Sektöründe Karlılık Değişimi (%)	35
Tablo 4. 2008-2012 Dönemi Faizsiz Bankacılık-Geleneksel Bankalar,Karlılık ve Büyüme Oranları Karşılaştırması	48
Tablo 5. Türkiye’deki Katılım Bankalarının Temel Göstergeleri	61
Tablo 6. Bankacılık Sektörü İçinde Katılım Bankalarının Aktif, Toplanan ve Kullandırılan Fonlardaki (Mevduat-Kredi) Payı	92
Tablo 7. Bankacılık Sektörü İçinde Katılım Bankalarının Öz Kaynak Büyüklüğü ve Öz Kaynak Gelişimi	96
Tablo 8. Kredi Türlerine Göre Katılım Bankalarının, Bankacılık Sektöründeki Payı	97

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Finansal Sistem	5
Şekil 2. Bankaların Fonksiyonları İle Ekonomideki Rolü.....	16
Şekil 3. Tarihsel Süreçte Katılım Bankacılığı ve Faizsiz Finansal Sistemin Gelişimi.....	41
Şekil 4. 2012 Yılı Verileri İle Dünya İslami Finans Sektör Dağılımı	50
Şekil 5. 2015 Yılı Verileri İle Dünya İslami Finans Sektör Dağılımı	51
Şekil 6. Faizsiz Bankacılık Sıralamasında Aktif Büyüklüğüne Göre Ülkeler (2012-2013)52	
Şekil 7. Faizsiz Bankacılık Aktif Büyüklük Hacimlerinde Ülke Payları	53
Şekil 8. Faizsiz Banka Sayısı Açısından Ülkelerin Sınıflandırılması	54
Şekil 9. Seçilmiş Ülkeler Bazında Faizsiz Bankacılık Ürünlerinin Kullanımı	55
Şekil 10. Türkiye'deki Katılım Bankalarının Temel Göstergelerindeki Değişim.....	62
Şekil 11. 2010-2016 Döneminde Katılım Bankalarının Bankacılık Sektöründen Aldığı Paylar (%).....	63
Şekil 12. 2010-2016 Dönemi Banka Türlerine Göre Aktif Büyüme Oranları (%)	64
Şekil 13. Müşaraka Finansman Modelinin İşleyişi	85
Şekil 14. Öz Kaynak Karlılıklarına Göre Katılım Bankalarının Değerlendirilmesi.....	94
Şekil 15. Aktif Karlılıklarına Göre Katılım Bankalarının Değerlendirilmesi	95

KISALTMALAR DİZİNİ

AAOIFI	: Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions-İslami Finansal Kuruluşlar Muhasebe ve Denetim Kurumu
AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BAE	: Birleşik Arap Emirlikleri
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
HSBC	: Hong Kong and Shanghai Banking
KOBİ	: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
MB	: Merkez Bankası
SPK	: Sermaye Piyasası Kurulu
TBB	: Türkiye Bankalar Birliği
TCMB	: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TKBB	: Türkiye Katılım Bankaları Birliği
TMSF	: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu

GİRİŞ

Günümüzde ticari hayatın ve ekonominin en önemli aktörlerinden biri olan bankalar, para veya para yerine kullanılabilen menkul değerler ile işlem yapabilen ve finansal hizmetleri sunan tüzel kişilikler veya kurumlardır. Tarihsel süreç içerisinde banka ve bankacılık benzeri yapılanmalar görülse de, günümüz modern bankacılığının temelleri 17. yüzyılın başlarında Amsterdam Bankasının kurulması ile atılmıştır.

Ticari ve ekonomik yaşamın vazgeçilmez ve en önemli aktörlerinden biri olan bankalar; gerek sermaye yapıları, gerek yaptıkları işlere ve gerekse faaliyet konularına göre farklı şekillerde sınıflandırılmakta ve adlandırılmaktadır. Bankacılık sektöründe yaptıkları işe göre bankalar; Emisyon Bankaları (Merkez Bankaları), Ticaret Bankaları, Mevduat Bankaları, Yatırım Bankaları, Kalkınma Bankaları olmak üzere beş grupta sınıflandırılmaktadır.

Yukarıdaki sınıflandırma içinde yer alan ancak, işleyiş ve amaçları bakımından diğer bankalardan farklı bir özellik gösteren “Katılım Bankaları” ise; 20. Yüzyılın üçüncü çeyreğinden itibaren dünyada ortaya çıkan, İslami temele dayalı ve “faizsiz bankacılık” anlayışına sahip bankalardır. Türkiye’de Katılım Bankacılığının ilk örnekleri 1985 yılında kurulan iki faizsiz finans kurumu olup, 1999 yılında yapılan düzenleme ile bankacılık sektörü içinde “Özel Finans Kurumları” olarak adlandırılırken, 2005 yılında yapılan yasal düzenleme ile özel finans kurumları “Katılım Bankası” olarak adlandırılmaya başlanmıştır.

İslam’ın kabul ettiği ekonomik prensiplere göre ekonomiyi geliştirme ve faaliyet gösterme ana amacı üzerinden kurulan Katılım Bankalarının temel amacı ise; faizin yer almadığı, riskin paylaşıldığı ve İslami esas ve kurallara aykırı olmayan ticaret türlerinin egemen olduğu bir piyasanın oluşturulmasını sağlamaktır.

Bu çalışmada bankacılık sistemi içerisinde yer alan ve özellikle İslam’ın yaygın olduğu ülkelerde giderek büyüyen Katılım Bankacılığının, dünya ve Türk bankacılık sektörü içindeki yeri ve diğer banka türlerine göre güçlü ve zayıf yönlerinin belirlenerek ortaya konulması amaçlanmıştır.

Bu bağlamda çalışma üç ana bölüm üzerinden kurgulanmış ve yürütülmüştür. Çalışmanın birinci bölümünde, finansal sistem ve bu sistem içerisinde yer alan banka ve bankacılık kavramlarının kuramsal çerçevesi ele alınmış, bankacılık sisteminin genel özellikleri ve banka türleri incelenmiştir.

İkinci bölümde, katılım bankacılığı tarihsel süreç içerisinde ele alınarak gelişimi ortaya konulmuş, katılım bankacılığının yapısı, özellikleri ve işleyişi ana hatları ile ortaya konularak, dünya ve Türkiye'deki katılım bankacılığı örnekleri üzerinden incelenmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise katılım bankacılığının, gerek ürün ve hizmetler ile ve gerekse işleyiş açısından diğer banka türlerinden farklılaştığı yönler ele alınarak, katılım bankalarının güçlü ve zayıf yönleri belirlenmeye çalışılmıştır.

BÖLÜM I

FINANSAL SİSTEM İÇİNDE BANKALAR

1.1. Finansal Sistem ve Fonksiyonları

Finansal sistem; en basit ifade ile tasarrufların yatırımlara kanalize edilmesini sağlayan, belirli kural ve yasalara göre işleyen yapı olarak tanımlanabilir. Bir ekonomide finansal sistem; “belirli kişi ve kurumların, piyasaların, araçların ve organizasyonların, beraberce çeşitli fonksiyonları yerine getirmek üzere bir araya gelmeleri sonucunda oluşan bir bütündür” (Afşar, 2007:188). Finansal sistem dendiğinde; içinde pek çok aracın, kurumun ve piyasanın bulunduğu bir yapı anlaşılmalıdır. Bu bağlamda; para, tahvil, hisse senedi, swap, vb. gibi para ve para yerine geçen finansal araçlar ile bankalar, sigorta şirketleri, menkul kıymet şirketleri, borsa ve aracı kurumlar gibi finansal kurumların bir araya gelerek oluşturdukları geniş bir yapı, finansal sistem olarak adlandırılmaktadır (Parasız, 2001:654). Finansal sistem, ekonomilerin sağlıklı bir şekilde işleyişi için gerekli ve olmazsa olmaz yapılar olarak da nitelendirilebilir. Paranın ve para yerine kullanılan araçların veya diğer bir ifade ile paranın fonksiyonlarını yerine getiren finansal araçların üretildiği ve ekonominin işleyişi içine sokulduğu finansal sistem, aynı zamanda ekonomilerin mikro ve makro performansının da belirleyicisi niteliğine sahiptir (Afşar, 2006:1).

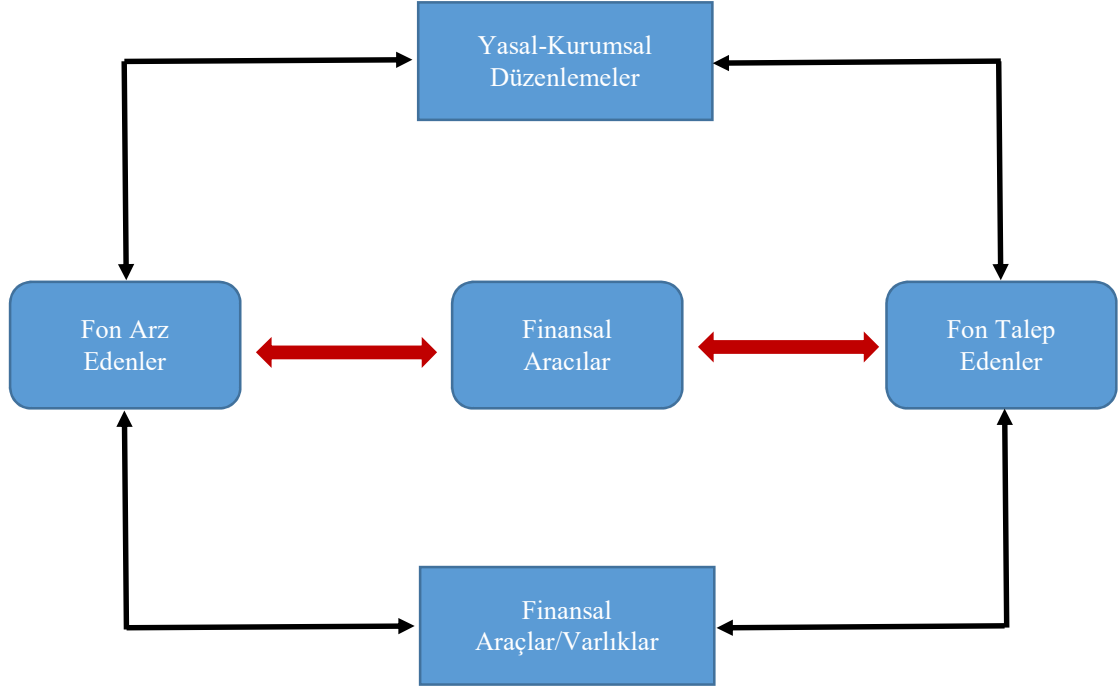
Finansal sistemin bir ekonomideki işlevi, tasarruf/fon arz edenler ile tasarruf/fon talep edenler arasında fonların etkin ve kesintisiz bir şekilde aktarılmasını sağlamaktır. Finansal sistemlerin ana varlığı olan fonların kaynağı ise, ulusal sınırlar içindeki kişi ve kurumların tasarrufları ile yurtdışından gelen tasarruflardan oluşmaktadır (Öçal ve Çolak, 2000, s.19). Dünyadaki her ülke ekonomisinin işleyişinde finansal sistemlerin etkisi ve önemi bulunmakta, sağlıklı ve etkin bir finansal sistemin bulunmadığı ülke ekonomileri ise, yapısal anlamda sorunlar ile uğraşmaktadır.

Her ülkenin kendine özgü dinamiklerine bağlı olarak finansal sistemlerinin yapısı ve özellikleri farklılaşmakla birlikte, genel olarak finansal sistemin temel belirleyicilerini şu şekilde sıralamak mümkündür (Tuncer, 1985:3-4):

1. Fon sağlayıcılar-tasarruf sahipleri
2. Fon talep edenler-yatırımcılar
3. Aracı kurumlar-finansal kurumlar
4. Fon transferinde kullanılan finansal araçlar
5. Sistemi düzenleyen hukuki ve idari kurallar.

Ekonomilerin işleyişinde önemli bir işleve sahip finansal sistemlerin temel fonksiyonu; “ekonomideki fon arz ve talebini dengeleyerek, fonları zaman, miktar ve vade bakımından kullanılabilir hale getirmektir”. Birbirlerinden bağımsız ve habersiz fon fazlası olan tasarruf sahipleri ile fon ihtiyacı olan yatırımcıları buluşturan finansal piyasalar; küçük miktarlardaki tasarrufları toplayarak, bunları maksimum getiriye elde edebilecekleri yatırım alternatiflerine kanalize etmektedir (Parasız, 2001:656). Finansal sistemin etkin bir şekilde işlediği, diğer bir ifade ile temel fonksiyonunu yerine getirebildiği durumlarda, ülke ekonomilerinin büyümesinin önü açılacağı gibi, yatırımların artmasına bağlı olarak hızlı ve yüksek büyümenin de yakalanmasına katkı sağlanabilecektir. Finansal sistemin genel yapısını aşağıdaki Şekil.1’deki gibi göstermek mümkündür.

Şekil 1. Finansal Sistem

Kaynak: Afşar, M. (2006). *Finansal Sistemin İşleyişi*. Eskişehir: Gülen Ofset, s.2.

Yukarıda yer alan Şekil.1’de görüleceği üzere, finansal sistemin yapısını oluşturan unsurlar; “Yasal ve Kurumsal Düzenlemeler”, “Fon Arz Edenler”, “Finansal Aracılar”, “Fon Talep Edenler” ve “Finansal Varlıklar” dan oluşmaktadır. Finansal sistemin ana çatısını oluşturan bu unsurları kısaca şu şekilde açıklamak mümkündür.

- **Fon arz edenler:** Kazançlarının belli bir kısmını harcamayarak veya harcamalarını kısarak tasarruf eden gerçek ve tüzel kişiler, finansal sistemin fon arz eden unsurunu oluşturmaktadır (Afşar, 2006, s.3). Fon arz edenler veya diğer bir ifade ile tasarruf sahipleri; gelirlerinden, harcama dışı kalan miktarı kazanç elde etme amacıyla finansal araçlara kanalize ederek, finansal sistemin en önemli fon kaynağını teşkil etmektedir (Tuncer, 1985:4).
- **Fon talep edenler:** Gelirinden daha fazla harcamada bulunan veya çeşitli nedenlerle (yatırım, ihtiyaç, istek, vb.) kaynağa ihtiyacı olan gerçek ve tüzel kişiler, finansal sistemin fon talep eden unsurunu oluşturmaktadır (Afşar, 2006, s.3). Fon talep edenler; gerek yatırım amaçlı ve gerekse çeşitli ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik gerçek ve tüzel kişilerden oluşmaktadır. Yatırım amaçlı fon

talep edilmesi, yatırımların hayata geçirilmesi ile birlikte ülke ekonomisinin kalkınması ve büyümesine de pozitif katkı sağlamaktadır (Topçu ve Güngören, 2012:428).

- **Finansal Piyasalar:** Ticari faaliyette bulunarak gelişme ve büyüme hedefini gerçekleştirmek isteyen işletmelerin, dönen veya duran varlıklara yatırımları için gereken kaynak/fon ihtiyacının karşılandığı, aynı zamanda finansal varlıkların işlem gördüğü piyasalar “finansal piyasalar” olarak nitelendirilmektedir (Rodoplu, 1996:64). Finansal piyasalar; fon arz ve talebinde bulunan gerçek ve tüzel kişilerin, finansal varlıklar yolu ile fonlarını değerlendirdiği veya kaynak ihtiyaçlarını karşıladığı piyasalar olarak (Topçu ve Güngören, 2012:428) adlandırılmaktadır. Bu bağlamda finansal piyasalar, her türlü finansal varlığın işlem gördüğü piyasalar olarak da ifade edilebilir. Fon fazlası (tasarruf) bulunanların bu fon fazlalıklarını değerlendirme ile fon ihtiyacı olanların bu ihtiyacı karşılama isteği, finansal piyasaların oluşumunu zorunlu kılan temel faktör olarak nitelendirilebilir. Diğer bir ifade ile fon fazlası ile fon açığı bulunan gerçek veya tüzel kişileri bir araya getiren, arz ve talebi karşılaştıran araç ve kurumlar, finansal piyasaların oluşmasında etkili olmuştur (Rodoplu, 1996:64). Finansal piyasalar; “para piyasaları” ve “sermaye piyasaları” olmak üzere iki alt gruba ayrılmaktadır. Para piyasaları, kısa vadeli (1 gecedan 1 yıla kadar olan vadeler) fon arz ve talebinin karşılandığı piyasalardır. Sermaye piyasaları ise; 1 yıldan uzun vadeli fon arz ve taleplerinin karşılandığı piyasalardır. Sermaye piyasaları ise, kendi içinde “birincil ve ikincil piyasalar” olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Birincil piyasalar, “menkul kıymetlerin (pay senetleri, tahvil) fon talep edenler tarafından ihraç edilerek piyasaya sunulduğu” sermaye piyasası iken, ikincil piyasalar ise; söz konusu menkul kıymetlerin işlem gördüğü (alınıp-satıldığı) piyasalardır (Yardımcıoğlu, 2007:150).

- **Finansal Kurumlar:** Finansal piyasalarda fon arz ve talebinin karşılanması, finansal varlıkların işlem görmesi ve her türlü finansal işlemin yapılması, finansal kurumlar aracılığı ile gerçekleştirilmektedir. Türleri itibari ile finansal kurumlar; “Bankalar (Merkez Bankaları, Ticaret Bankaları, Mevduat Bankaları ve Katılım Bankaları)”, “Sigorta Şirketleri”, “Finansal Kiralama Şirketleri”,

“Faktöring Şirketleri”, “Yetkili Müesseseler (Döviz Büfeleri”, “Aracı Kurumlar”, “Yatırım Fonları”, “Gayrimenkul Yatırım Ortaklıkları”, “Yatırım Ortaklıkları”, “Risk Sermayesi Yatırım Ortaklıkları”, Yatırım Danışmanlığı Kurumları”, “Portföy Yönetim Şirketleri”, “Kıymetli Madenler Borsası” ve “Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası” olarak sıralanabilir (Erol, 1999:9).

- **Finansal Varlıklar:** “Gelecek belli bir tarihte, genelde para şeklindeki bir değer (fonun), bir taraftan diğer tarafa aktarılmasında kullanılan yazılı resmi bir belge” finansal varlıklar olarak tanımlanmaktadır (Afşar, 2006, s.5). Finansal varlıklar; “alım-satım amaçlı”, “vadeye kadar elde tutulan finansal varlıklar”, “satılmaya hazır finansal varlıklar” ve “kredi ve alacaklar” olmak üzere dört grupta sınıflandırılmaktadır. Alım satım amaçlı finansal varlıklar; kısa vadeli fon transferi için kullanılan tahvil, hisse senedi ve bono gibi para piyasası araçlarıdır. Forward, futures, swap ve option gibi türev finansal araçlar ise, koruma amaçlı olmadığı sürece spekülasyon gelir amaçlı finansal varlık olarak kabul edildiklerinden dolayı, alım-satım amaçlı finansal varlık olarak kabul edilebilir. Türev olmayan ve vadeye kadar elde tutulabilen hazine bonosu ve devlet tahvili gibi finansal varlıklar ise; vadeye kadar elde tutulan finansal varlıklar olarak kabul edilmektedir (İşseveroğlu, 2014:90).
- **Yasal-Kurumsal Düzenlemeler:** Finansal sistemin sağlıklı ve etkin çalışabilmesi için, yazılı kurallar, denetim ve yaptırım gibi üç temel belirleyiciye ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bağlamda finansal sistemin işleyişini düzenlemek ve ortaya çıkabilecek sorunların çözümünde kullanılacak bir takım yasal ve kurumsal düzenlemeler gereklidir. Finansal sistemin işleyişinin düzenlenmesinde her devletin kendi ekonomik politikaları belirleyici olmakta ve bu politikalar doğrultusundaki yasal düzenlemeler ve yönetmelikler ile finansal sistemin hukuki çerçevesi belirlenmektedir. Ayrıca, sistemin işleyişini kontrol etme amacıyla devlet tarafından yetkilendirilen “denetim kurumları” aracılığı ile piyasalar kontrol altında tutulmaktadır (Afşar, 2006, s.5).

Bir ülkenin kalkınmasında ve ekonomisi üzerinde, ülkenin finansal sisteminin etkisi son derecede büyüktür. Bir başka ifade ile ülke ekonomisi için hayati önem taşıyan

yatırımlar için gereken kaynakların bulunması, mevcut kaynakların genişletilmesi, kaynakların dağılımı ve kullanılmasının etkinleştirilmesi gibi önemli işlevleri yerine getiren finansal sistem, bu özellikleri ile ekonomik büyüme üzerinde etkili olmaktadır (Kar ve Tuncer, 1999, s.3).

Dünyanın her ülkesinde finansal sistemler farklı yapı ve özelliklere sahip olmakla birlikte genel olarak aynı işlev ve fonksiyonları yerine getirmektedir. Sistemin işleyişinde temel özellik, tasarruf ve fonların finansal araçlar ile yer değiştirmesi suretiyle fon arz ve talebinin karşılanması esası yatmaktadır. Zamana ve bulunduğu ekonomik çevreye göre değişkenlik göstermekle birlikte finansal sistemin ekonomideki fonksiyonlarını; “tasarruf hacmini artırma”, “ödemelerde kolaylık sağlama”, “likidite sağlama”, “fon-kredi kullandırma”, “servet birikimi” ve “para piyasası politikaları oluşturma” (Altan, 2001, s.4) gibi sıralamak mümkündür. Ancak, finansal sistemin temel fonksiyonlarını; “fon arz ve talep edenler arasındaki fon aktarımına aracılık etme”, “ taraflar arasında miktar-vade uyumunu sağlama”, “risklerin dağıtılması ve transferine olanak sağlama”, “finansal varlıklara likidite kazandırma” ve “bilginin toplanması ve dağıtılmasını sağlama” gibi beş ana başlık altında toplamak mümkündür (Uludağ ve Arıcan, 1999, s.110).

- **Aracılık fonksiyonu:** Finansal sistemin asli ve belki de en önemli fonksiyonu; toplumun çeşitli kesimlerinin elinde bulundurduğu atıl fonların, reel sektör yatırımlarını finanse edebilmek amacıyla fon ihtiyacı bulunan ve/veya talep edenlere aktarılmasına aracılık etmektir. Finansal sistem aracılık fonksiyonu ile atıl fonları yüksek getirili alanlara yönlendirerek, kaynak dağılımında etkinliği sağlamaktadır (Levine, Loayza ve Beck, 2000:33). Ekonomik büyümenin temel koşullarından biri sermaye birikiminin yaratılması ve yatırımların artırılmasıdır. Bu bağlamda finansal sistem aracılık fonksiyonu ile fon arz edenlerden fon talep edenlere doğru bir fon akışını gerçekleştirirken, aynı zamanda riskin dağıtılması ve paylaşılması işlevini de yerine getirmektedir (Erim ve Türk, 2005:41). Finansal sistemde, fon arz edenler ile fon talep edenler arasında aracılık rolünü üstlenen kurumların başında bankalar gelmektedir. Ancak, finansal sistemde aracılık rolünü üstlenen sadece bankalar olmayıp, diğer finansal kurumlar da aracılık işlevini gerçekleştirmektedirler.

- **Taraflar arasında miktar-vade uyumunu sağlama/ dönüştürme fonksiyonu:** Tasarruf sahipleri genel olarak küçük miktarlardaki birikimlerini kısa vadeli fonlama eğiliminde iken, fon talep eden çeşitli ölçekteki işletmeler ise; yüksek montanlı ve uzun vadeli fon kullanma isteğindedirler. Fon arz edenler ile fon talep edenler arasındaki miktar ve vade uyumsuzlukları, finansal sistem içinde yer alan araçlar tarafından dönüştürme fonksiyonu ile giderilmektedir (Afşar, 2006:11). Diğer bir ifade finansal sistem içindeki araçlar, fon arz eden küçük tasarruf sahiplerinin kısa vadeli fonlarını, çeşitli finansal varlıklar vasıtası ile fon talep eden işletme veya kurumların kullanabileceği nitelikte uzun vadeli kaynaklara dönüştürmektedirler. Örneğin; küçük miktardaki tasarrufların vadesi bir yıldan uzun tahviller ile değerlendirilmesi, hem fon arz edenlerin belli periyotlarda tasarruflarından gelir elde etmesine, hem de uzun vadeli fon-kredi taleplerinin karşılanmasına olanak sağlamaktadır.
- **Risk dağıtma ve transferine olanak sağlama fonksiyonu:** Farklı risk-kazanç dengesine sahip finansal enstrümanlar/araçlar ile tasarruf sahipleri sistem için dahil edilebilmektedir. Finansal sistem; finansal araçlar ve finansal varlıklar vasıtası ile düşük risk-sabit getiri veya yüksek risk-yüksek kazanç elde etmek isteyen fon arz edenleri sisteme çekebilmektedir (Uludağ ve Arıcan, 1999, s110). Örneğin; risk almak istemeyen tasarruf sahiplerini hazine bonosu, mevduat, vb. gibi sabit getirili finansal varlıklar ile sisteme çekebilirken, hisse senedi, opsiyon, vb. gibi yüksek riske sahip buna karşın yüksek kazanç elde etme olanağı sunan finansal varlıklar ile fonları sisteme çekebilmektedir. Finansal sistem tarafından risk çeşitliliği ve belirsizliğin azaltılması, tasarrufların artmasında pozitif bir katkı sağlarken, aynı zamanda artan tasarruf hacmi ile ekonomiye kaynak sağlayarak yatırımların ve dolayısı ile büyümenin de artmasına katkı sağlamaktadır (Khan, 2000:6).
- **Finansal varlıklara likidite kazandırma fonksiyonu:** Kavramsal olarak likidite, bir varlığın nakde dönüşme hızı ve kolaylığıdır. Bu bağlamda finansal sistem, finansal varlıklar ile fon arz edenlere hızlı ve kolay nakde dönüşebilme olanağı sunmaktadır (Khan, 2000:6). Finansal varlıklar, diğer fiziki varlıklara oranla daha yüksek likiditeye sahiptir. Dolayısı ile finansal varlığa sahip

yatırımcılar, beklenmedik durumlar veya fırsatlar karşısında hızlı ve kolay hareket edebilme olanağına sahip olmaktadır (Afşar, 2006:13). Ancak hızlı ve yüksek likiditeye sahip finansal varlıklara sahip olanlar, genel olarak daha düşük getiri elde edebilmektedir. Dolayısı ile yüksek likiditeye sahip finansal varlıkları arz eden finansal araçlar veya fon talep eden şirketler, daha düşük maliyetle fon toplama olanağına sahip olmaktadır (Uludağ ve Arıcan, 1999:112). Finansal sistemin varlıklara likidite kazandırma fonksiyonu; hisse senedi, tahvil ve bono gibi finansal piyasalarda kolaylıkla nakde dönüşebilme olanağına sahip finansal varlıklar yoluyla yerine getirdiği bir işlev olarak da nitelendirilebilir.

- **Bilginin toplanması ve dağıtılmasını sağlama fonksiyonu:** Küçük ve bireysel tasarruf sahiplerinin, kendi başlarına piyasa koşullarını değerlendirmeleri ve bu doğrultuda finansal yatırım kararı vermeleri hem zor hem de yüksek maliyetli bir süreçtir. Genel olarak fon talep edenler, fon arz edenlere oranla daha fazla ve gerçekçi bilgilere sahiptirler. Bu yönü ile fon arz edenler ile talep edenler arasında bilginin toplanması arasında bir eşitsizlik söz konusudur. Bu nedenle fon arz edenlerin yatırım yapma konusunda çok istekli olmadıkları söylenebilir (Levine, 1997:695). Bilgi eksikliğinin yaratabileceği bir diğer olumsuzluk ise; fon kullandırımında eksik bilgiden kaynaklı fonun geri dönüşünün riske girmesidir. Bu nedenle finansal araçlar eksik bilgilenme kaynaklı sorunları ortadan kaldırma amacıyla uzmanlaşmışlardır. Finansal araçlar tarafından elde edilen bilgiler sistem içindeki ilgililere duyurularak, bilgi eksikliğinden kaynaklı olası riskler minimize edilmeye çalışılır (Khan, 2000:6).

1.2. Banka Kavramı

Banka, en basit ve genel ifade ile “para üzerinden ticaret yapan işletmeler” veya “sermayeyi düşük faizle alıp, daha yüksek faizle işleten işletmeler” (Atay, 2003: 1) olarak tanımlanmaktadır. Kavrama ilişkin oldukça fazla sayıda tanımlama bulunmakta olup, bu tanımlardan bazıları şu şekildedir. Banka:

- Tasarruf sahiplerinden topladıkları fonları kredilendirme ve diğer finansal işlemlerde kullanan, bu işlevini sürekli olarak yapan ve ekonomide kaydi para yaratan finansal kurumlardır (Akgüç, 1992:7).
- Her türlü nakdi ve gayri nakdi menkul kıymetlerin işlem gördüğü finansal kuruluşlardır (Ana Britannica, 1993, s.264).
- Ana uğraş konusu para, sermaye ve krediye yönelik işlemleri gerçekleştirmek olan, gerçek ve tüzel kişilerin her türlü finansal ihtiyacını karşılama amacı ile kurulmuş, kar amacı güden işletmelerdir (Takan, 2001:2).
- Para, sermaye ve krediye ilişkin her türlü işlemi yapan ve düzenleyen, kamu, özel teşebbüs işletme ve gerçek kişilerin bu alanlardaki her türlü ihtiyaçlarını karşılamayı ana çalışma konusu olarak belirleyen ekonomik birimlerdir (Şendoğdu, 2006:3).

Banka kavramına ilişkin tanımları çoğaltmak mümkündür. Ancak, kavrama ilişkin tanımların ortak noktasının bankaların, fon toplayan ve bu fonları ekonomiye kaynak olarak sunan, aynı zamanda paraya ilişkin her türlü finansal hizmetin verildiği işletmeler olduğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda en geniş anlamı ile banka kavramı; toplumun her kesiminden tasarrufları toplayarak, bunları gelir sağlayıcı işlere (kredi, finansman, vb.) kanalize eden, gerçek ve tüzel kişilerin para transfer ve ödemelerine aracılık eden, alacak tahsili, emanet kabulü, vb. gibi çeşitli hizmetleri aynı anda görebilen ticari işletmelerdir (Parasız, 2014, s.7). Kavramın tanımlarından da anlaşılacağı üzere banka; ekonomik ve ticari faaliyetlerin yürütülmesi, piyasaların finansman ihtiyacının karşılanması, kişilerin ve kurumların ödeme ve transferlerine aracılık edilmesi, tahsil, emanet, istihbarat, vb. gibi çeşitli finansal hizmetlerin verilmesi yönünde faaliyet gösteren işletmedir.

Ancak günümüzde bankalar, sadece para üzerinden ticaret yapan işletmeler olmadığı gibi, piyasadaki düşük faizle fon toplayarak topladıkları fonu yüksek faizle ihtiyacı olan kişi veya kurumlara satan işletmeler olarak tanımlamak, hem eksik hem de yanlış bir ifade olacaktır. Günümüzde bankacılık sistemi içerisinde yer alan bankalar,

kişilerin ve kurumların fon ve kaynak ihtiyaçlarını karşılayan finansal kuruluşlar olduğu kadar, uluslararası ticaretin ve ekonominin işleyişinde, pek çok yatırım ve hizmetin hayata geçirilmesinde önemli fonksiyona sahip aracı kuruluşlardır. Ayrıca bankalar, gerek şube lokasyonu ve gerekse internet üzerinden her türlü finansal işlemlerin yapılabildiği, fatura tahsili, düzenli ödeme, sigorta işlemleri, finansal danışmanlık, vb. gibi çeşitli konularda hizmetlerin verildiği özellikli ve komplike finans kuruluşlarıdır.

Ekonomideki üstlendikleri işlevleri açısından bankalar, hem ekonomiye yön veren hem de ülkelerin kalkınmasını destekleyen kurumlardır. Ulusal ve uluslararası kaynaklardan topladıkları mevduat ile kaynak yaratması ve bu kaynaklar ile ekonomiye verdiği katkılar açısından bankalar son derece önemli bir konuma sahiptirler. Ayrıca her ülkenin para politikalarını belirlemeye önemli ölçüde yön veren bankalar, faaliyetleri ile ülke kalkınmasını etkileyebilmekte ve halkların refah düzeyini de belirleyebilmektedir (Aladağ, 2010, s.14-15). Dolayısı ile bankalar finansal sistemin ayrılmaz ve asli unsurlarından biri olarak nitelendirilebilir. Bu nedenle bankalar, küresel ekonominin ve ülkelerin finansal sistemlerinin en önemli yapı taşlarından biri ve vazgeçilmez kurumlarından denilebilir.

1.3.Bankaların Fonksiyonları

Küresel ticaret ve ekonominin vazgeçilmez unsurlarından bir olan bankaların veya bankacılık sisteminin, yürüttüğü faaliyetler ve işlevleri ile ekonomideki fonksiyonlarını; “finansal aracılık”, “kaynaklara akıcılık sağlama”, “kaynak kullanımında etkinliği sağlama”, “kaynaklarda miktar ve vade düzenlemesi yapma”, “kaydi para yaratma”, “uluslararası ticareti geliştirme” ve “para politikasının etkinliğini artırma” olmak üzere yedi alt başlıkta incelemek mümkündür (Aydın ve diğerleri, 2010, s.16).

1.3.1. Finansal Aracılık Fonksiyonu

Bankaların en genel ve yaygın fonksiyonu; gerçek ve tüzel kişilerin tasarruflarını toplayarak (mevduat) oluşturdukları fonları veya kaynakları, fon veya kaynak ihtiyacı duyan gerçek ve tüzel kişilere aktarmaktır. Ekonominin ve piyasaların işlerliği ve canlanması açısından son derece önemli olan fon ve kaynak yaratılmasına, fon ve kaynak ihtiyacı olanlara ihtiyaç duydukları fon ve kaynağı sağlamada aracılık eden bankalar,

üstlendikleri bu fonksiyon ile ekonomide önemli bir işlevi yerine getirmektedirler (Uzkesici, 1994, s.11). Fon arz ve talep edenlerin; gerek çok sayıda olması, gerek farklı vade ve miktarlarda olması ve gerekse farklı yerlerde bulunmaları, aracı kurumlar olmadan fonların aktarılmasını zorlaştırmaktadır. Yine fon arz ve talep edenlerin hem finansal bilgiye ulaşmaları hem de birbirleri hakkında bilgi sahibi olmaları kolay olmayacağından, bankalar olmadan fon arz ve talebinin etkin bir şekilde karşılanması da mümkün olamayacaktır (Aydın ve diğerleri, 2012, s.16-17). Dolayısı ile bankalar hem fon arz edenlere, finansal araçlar ve varlıklar hakkında bilgi sunarak fonları bünyesine toplamakta hem de fon talep edenlerin taleplerini karşılayarak, finansal aracılık fonksiyonunu yerine getirmektedir. Bankaların aracılık fonksiyonu; fon arz edenlerden fon talep edenlere doğru kaynakların kanalize edilmesi olduğundan, literatürde “fon aktarma fonksiyonu” (Kaya, 2001:1) olarak da adlandırılmaktadır.

1.3.2. Kaynaklara Akıcılık Sağlama Fonksiyonu

Finansal sistem içerisinde kaynaklar hem ulusal hem de uluslararası niteliktedir. Diğer bir ifade ile finansal sistemin temel kaynağı olan para ve kıymetli varlıklar, ulusal ve uluslararası kişi ve kuruluşların bünyesinde. Bankalar, hem ulusal hem de uluslararası düzeyde fon ihtiyacı olanlar ile tasarruf-fon fazlası verenleri buluşturmak suretiyle kaynaklara akıcılık sağlamaktadır (Aydın ve diğerleri, 2012, s.17). Bir başka ifade ile bankalar, yerel ve yabancı kaynaklı fon arzı ve fon talebinde bulunanların ihtiyaçlarını karşılamak suretiyle, finansal kaynakların işlerliğini sağlamakta veya değerlendirmektedir. Yatırım amaçlı kararların alınma sürecinde, yatırımcının uygun vade ve tutarda fon bulabileceği inancı, yatırım kararını olumlu yönde etkileyen bir faktördür. Dolayısı ile bankaların yatırımları finanse etmesi, atıl durumdaki fonların veya kaynakların akıcılık kazanmasını sağlayacaktır (Atik, 2013:9).

1.3.3. Kaynak Kullanımında Etkinliği Sağlama Fonksiyonu

Finansal sistemin en önemli unsurlarından olan bankalar, fon arz eden tasarruf sahiplerinden topladıkları kaynakları, başta ekonomi olmak üzere toplumun ihtiyaç duyduğu öncelikli alanlara aktarmaktadır. Bu bağlamda bankalar, hem fon arz edenlere hem de fon talep edenlere azami fayda sağladıkları gibi, aynı zamanda kaynakların doğru

kişi veya kurumlara kanalize edilmesi ile etkin bir şekilde kullanılmasını sağlayarak (Altan, 2001:69), ekonomik gelişmeye de katkı sağlamaktadır.

Bankalar geniş bilgi ağı, teknik donanımları ve profesyonel yapıları ile finansal sistemin uzman kuruluşları arasında yer almaktadır. Dolayısı ile fon fazlası veren tasarruf sahiplerinden topladıkları fonları, hem uygun ve öncelikli sektörler hem de finansal anlamda verimli ve karlı alanlara aktararak (kredi), kaynakların kullanımında etkinliği sağlamaktadır. Bir ülkede ekonomik gelişim veya ekonominin büyümesi, kaynakların etkin kullanımının sağlanması ile mümkündür (Aydın ve diğerleri, 2012, s.17). Diğer bir ifade ile kaynaklar ne derece etkin kullanılır veya etkinliği artırılırsa, ekonomideki gelişim ve büyüme de o ölçüde artmaktadır demek mümkündür.

1.3.4. Kaynaklarda Miktar ve Vade Düzenleme Fonksiyonu

Kaynaklarda miktar ve vade düzenlemesi; kısa süreli ve küçük miktarlardaki tasarrufların veya diğer bir ifade ile fonların toplanarak, ekonomiye uzun vadeli ve büyük ölçekli fonlar olarak sunulması (Atik, 2013:9) olarak da adlandırılmaktadır. Finansal sistemin fonksiyonlarından kaynaklarda miktar ve vade düzenleme fonksiyonu, genel olarak bankalar ve/veya finans kurumları tarafından yerine getirilmektedir ki, bu bağlamda finansal sistemin en önemli aktörlerinden birinin bankalar olduğunu söylemek mümkündür (Altan, 2001:71). Farklı vadelerde fon arz ve talebinde bulunanları, bir araya getirmesi veya talepleri karşılıklı olarak değerlendirmesi açısından bankalar; özellikle küçük tasarruf sahiplerinden topladıkları fonları, miktar ve vade ayarlaması yapmak suretiyle yatırımların finansmanında kullanılacak kaynaklara dönüştürmektedir (Aydın ve diğerleri, 2012, s.17). Dolayısı ile bankaların miktar ve vade düzenleme fonksiyonu ile kısa süreli ve küçük miktardaki fon arzı veya tasarruf sahiplerinden toplanan kaynakları, uzun vadeli ve yüksek hacimli fon talebinde bulunanlara aktarabilmesi mümkün olmaktadır.

1.3.5. Kaydi Para Yaratma Fonksiyonu

Finansal sistem içerisinde bankaların en etkin fonksiyonlarının başında kaydi para yaratma fonksiyonu gelmektedir. Bankalar, tasarruf sahiplerinden topladıkları vadesiz mevduatlara (faizsiz mevduat) dayanarak açtıkları ve toplanan mevduat miktarının birkaç katı tutarını bulan “kredi ve para oluşturma” mekanizmaları “kaydi para yaratma” adı

verilmektedir (Akdiş, 2011, s.152-153). Bir başka ifade ile kaydi para, bankalarda nakit para olmadan hesaplarda borç veya alacak kaydı yapılması sonucu ortaya çıkan bir para sistemidir (Elitaş ve Özdemir, 2006, s.144). Bankalar tarafından kaydi para yaratılması; tasarruf sahipleri tarafından bankalara yatırılan mevduatın, yasal olarak ayrılması gereken karşılık miktarı düşüldükten sonra finansal sisteme yeniden kredi olarak verilmesi şeklinde olmaktadır (Öçal ve Çolak, 2000, s.38). Bankaların kaydi para yaratma fonksiyonuna, ticari yaşamın vazgeçilmez finansal araçlarından olan ve ödemelerde yaygın olarak kullanılan “çek” en iyi verilebilecek örnektir. Kişi veya kurumlar bankalardan aldıkları çek karneleri ile piyasaya ödeme yaparken gerçekte olmayan nakdi parayı, bankaların borç-alacak kaydı yapması ile kullanabilmektedir (Akdiş, 2011, s.153).

1.3.6. Uluslararası Ticareti Geliştirme Fonksiyonu

Ekonominin küreselleşmesi ile birlikte bankalar, uluslararası ticaretin en önemli ve kritik aktörlerinden biri konumuna gelmiştir. Finansal sistemin büyümesi, teknolojinin gelişmesi, ekonomideki aktörlerin ihtiyaçlarının ve rekabetin artması, zaman ve hız gibi faktörlerin önem kazanması, beraberinde bankaların yeni finansman ve ödeme yöntemleri geliştirmelerine neden olmuştur. Günümüzde bankalar; finansal kiralama-leasing, forfaiting, faktöring, vb. gibi yeni finansman olanakları ile akreditif, teminat mektubu, vesaik, vb. gibi ödeme araçları gibi çeşitli olanakları sunarak, hem ulusal hem de uluslararası ticaretin gelişmesinde katkı sağlamaktadırlar (Aydın ve diğerleri, 2012, s.17).

1.3.7. Para Politikasının Etkinliğini Artırma Fonksiyonu

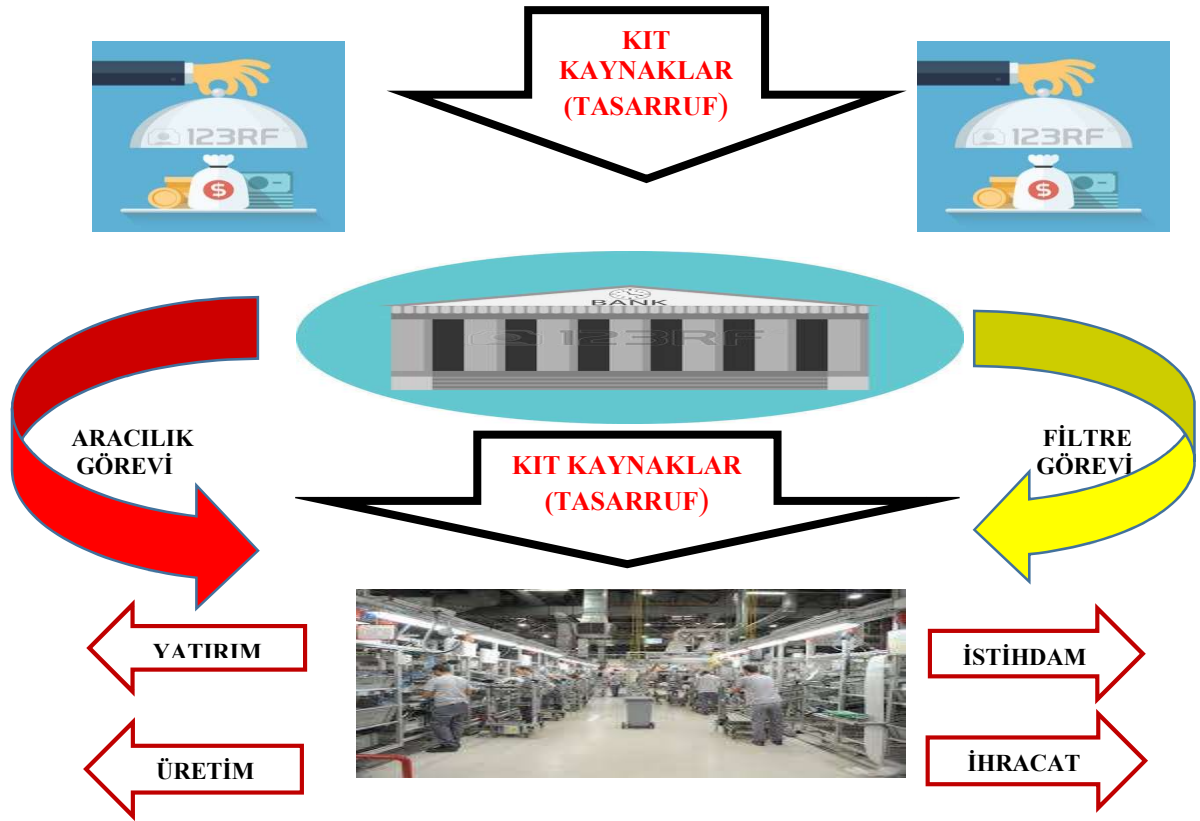
Ekonominin işlerliği ve yürütülmesinde, ülkelerin para politikaları etkilidir. Bir ülkenin para politikasını belirleyen kurum Merkez Bankası olup, para politikalarının en önemli amacı ise “fiyat istikrarını koruma ve sürdürmektir”. Dolayısı ile para politikası araçları; “merkez bankalarının davranışları, politika uygulamaları, faiz oranları, krediler, para arzı, döviz kurları, vb. gibi çeşitli değişkenler üzerinde” oldukça büyük etkiye sahiptir (Çoban ve Şahin, 2011, s.336).

Para politikasının etkinliği ve işlerliğinin sağlanabilmesinde asli unsur bankalar ve dolayısı ile bankacılık sisteminin bulunmasıdır. Bir başka ifade ile ekonomilerin can damarı olan para politikalarının etkinliği, bankacılık sisteminin gelişmişliği ile

mümkündür. Para politikalarını belirleyen Merkez Bankalarının; reeskont faiz hadleri, açık piyasa işlemleri, karşılık oranları, vb. gibi para politikası araçlarının başarıya ulaşabilmesi için gelişmiş bir bankacılık sistemi gerekmekte ve para politikaları gelişmiş bir bankacılık sistemi ile ekonomi üzerinde etkili olabilmektedir (Uzkesici, 1994, s.13).

Yukarıda ayrıntılı olarak ele alınan bankaların fonksiyonlarını ve buna bağlı olarak ülke ekonomilerindeki rolünü aşağıdaki Şekil.2’deki gibi göstermek mümkündür.

Şekil 2. Bankaların Fonksiyonları İle Ekonomideki Rolü

Kaynak: Türkan, E. (2003). *Türk Bankacılık Sektöründe Aracılık Maliyetleri: Milli Ekonomi Açısından Ayak Bağı mı?*. 21 Ekim 2016. http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Diger_Raporlar/2939_ODTU-Sunum1.pdf.

1.4. Bankaların Sınıflandırılması

Finansal sistemin en önemli aktörlerinden ve ekonominin gelişmesinde önemli paya sahip olan bankaları yapısal anlamda birbirini kesin çizgilerle ayırmak mümkün olmamakla birlikte genel olarak; “hukuki yapıları”, “sermaye kaynakları”, “örgütlenme alanları”, “faaliyet konuları” ve “ekonomik faaliyetlerine” göre (Doğan, 2012, s.71) beş ana grupta sınıflandırmak mümkündür.

1.4.1. Hukuki Yapılarına Göre Bankalar

Hukuki yapılarına göre bankalar; “tüzel kişiliği olmayan-şahıs şirketi şeklinde”, “sermaye şirketi şeklinde” ve “özel yasalar ile kurulan” bankalar olmak üzere üç gruba ayrılmaktadır (Karaayhan, 2008, s.4; Doğan, 2012, s.71-72).

A. Şahıs şirketi veya bireysel girişim şeklinde kurulan bankalar: Hukuki yapısı tek bir kişinin sahipliğinde veya şahıs firması şeklinde kurulmuş olan ve faaliyet gösteren bankalar “şahıs şirketi veya bireysel girişim şeklindeki” (Birdal, 1993, s.4) bankalar olarak adlandırılmaktadır. Bireysel girişim şeklindeki bankalar, bankacılığın ilk ortaya çıkış şekli olup, zaman içerisinde sektörün kurumsallaşması ile birlikte etkinliğini ve varlığını kaybetmişlerdir. Günümüzde varlığını sürdüren kişisel bankalar bulunmakla birlikte, bu bankaların kuruluşu 19. yüzyıl öncesine dayanmakta, yerel ve lokal bankacılık şeklinde faaliyet sürdürmektedirler (Karaayhan, 2008, s.4). Türk bankacılık sektörünün tarihsel geçmişi, dünya bankacılık sektöründen oldukça yeni olması sebebiyle, Türkiye’de şahıs şirketi veya bireysel girişim şeklinde hukuki yapıya sahip banka örneği bulunmamaktadır.

B. Sermaye şirketi veya tüzel kişilik olarak kurulan bankalar: Hukuki yapısı tüzel kişiliğe sahip ve sermayesi paylara bölünmüş anonim ortaklık şeklinde kurulan bankalardır (Birdal, 1993:5). Günümüzde faaliyet gösteren veya yeni kurulan bankaların hemen hepsi, sermaye şirketi olarak kurulmakta ve pek çok ülkede bankaların sermaye şirketi olarak kurulması zorunluluğu bulunmaktadır. Bankaların sermaye şirketi olarak kurulması zorunluluğu; başta tasarruf sahipleri

olmak üzere, kamu yararı ve bizzati bankaları koruma amacıyla getirilmiş bir düzenlemedir. Kuruluş sürecinde asgari sermaye zorunluluğu getirilen bankaların, sermaye şirketi olarak kurulması zorunluluğunun temelinde ise; bankaların sermaye yapıları açısından da güçlü ve güvenilir olmalarının amaçlanması yatmaktadır (Bayrakdaroğlu, 2013:28).

C. Özel yasalar ile kurulan bankalar: Sermayesinin tamamı veya bir kısmı devlete-kamuya ait olarak kurulan bankalar, “özel yasalar” ile kurulan bankalar olarak adlandırılmaktadır. Özel yasalar ile banka kurulmasının temelinde; özel sermaye tarafından karlı görülme, buna karşı ülke ekonomisi açısından önem arz eden, devlet sermayesi ve denetimi gerektiren faaliyet alanlarını geliştirmek ve finanse etmek yatmaktadır (Başar ve Coşkun, 2006:56). Kamunun gerek ekonomik alandaki ihtiyaçlarını gidermeye ve gerekse bankacılık sektörünün kurulması ve gelişmesine katkı sağlama amacıyla bankacılık sektörü içinde yer almaları, özel yasalar ile banka kurmaları şeklinde gerçekleşmektedir (Karaayhan, 2008, s.4). Özel yasalar ile kurulan bankalara verilebilecek en iyi örnek Merkez Bankaları olabileceği gibi, Türkiye’de özel yasa ile kurulan bankalara Ziraat Bankası ve Halk Bankası da örnek olarak verilebilir (Doğan, 2012, s.72). Tarımın ve çiftçinin desteklenmesi amacıyla Ziraat Bankası, esnafın desteklenmesi amacıyla ise Halk Bankası özel yasa ile kurulmuş ve bankacılık sektöründe faaliyet göstermişlerdir.

1.4.2. Sermaye Kaynaklarına veya Mülkiyet Yapılarına Göre Bankalar

Bankaların sermaye kaynaklarına veya mülkiyet yapılarına göre sınıflandırılmasında; bankanın sermayesinin veya mülkiyetinin sahipliği esas alınmaktadır. Bu bağlamda sermaye kaynakları veya mülkiyet yapılarına göre bankalar; “özel sermayeli”, “kamusal sermayeli”, “yabancı sermayeli” ve “karma sermayeli” olmak üzere dört grupta sınıflandırılabilir (Doğan, 2012, s.72).

A. Özel sermayeli bankalar: Sermayesinin tamamı veya çoğunluğu, özel kişi veya kurumlara ait olan bankalardır. Kuruluş amacı ticari faaliyette bulunmak ve bu doğrultuda gelir elde etmektir (Doğan, 2012, s.72). Türk Bankacılık sektörünün

kuruluş ve işleyişini düzenleyen 5411 sayılı Bankacılık Kanununda, özel sermayeli banka kavramı; sermayesinin çoğunluğu veya tamamının özel veya tüzel kişilere ait olması (Bankacılık Kanunu, 2005) şeklinde düzenlenmiştir. Ancak, ilgili kanunda özel sermayeli bankalar kavramı, yerli veya yabancı ayırımına gidilmeksizin ifade edilmiştir. Bu bağlamda özel sermayeli bankaları, sermayesinin tamamı veya çoğunluğunun, kamu ortaklığı olmadığı yerli ve yabancı bankalar olarak ifade etmek mümkündür.

B. Kamusal sermayeli bankalar: Sermayesinin tamamı kamuya ait veya sermayesinin doğrudan veya dolaylı olarak kamu tarafından karşılandığı bankalar “kamusal sermayeli bankalar” olarak adlandırılmaktadır. Kamu ifadesi ise, doğrudan hazine veya diğer kamu tüzel kişilikleri ifade etmektedir (Şakar, 2000:19). 5411 sayılı Bankacılık Kanununda kamusal sermayeli bankalar; “yarıdan fazlası kamu kurum ve kuruluşlarına ait olan ya da hisselerinin çoğunluğu üzerinde bu kurum ve kuruluşların idare ve temsil yetkisi bulunan ve özel kanunla kurulmuş” bankalar kamusal sermayeli bankalar olarak ifade edilmektedir (Bankacılık Kanunu, 2005). Kamusal sermayeli bankaların kurulmasında; devletin kendi kontrolü altında veya tekelinde tutmak istediği bazı faaliyetleri yerine getirme amacı veya özel sektör girişimciliğinin yetersiz kaldığı alanlarda faaliyette bulunarak, bankacılığı ekonomik ve sosyal politika aracı olarak kullanmak yatmaktadır (Doğan, 2012, s.72). Örneğin, dünya bankacılık sisteminde para politikalarını belirleyen asli banka Merkez Bankaları olup, her ülke bu yetkilerini özel sektöre devretmek istemediğinden, Merkez Bankalarını kamusal sermayeli banka olarak kurmaktadır. Türkiye örneğinde ise; özel sektörün sermaye açısından yetersiz olduğu Cumhuriyet öncesi dönemde ve Cumhuriyetin ilk yıllarında, kuruluş kanununda tanımlanan özellikli faaliyet alanlarında bir sosyal ve ekonomik politika aracı olarak Ziraat Bankası, Halk Bankası ve Emlak Bankası gibi bankalar, kamusal sermaye ile kurulmuştur.

C. Yabancı sermayeli bankalar: Sermayesinin tamamı veya çoğunluğu yabancı kişi veya kurumlar tarafından karşılanan bankalar, “yabancı sermayeli bankalar” olarak adlandırılmaktadır (Yağcılar, 2011:12). Yabancı sermayeli banka kavramı, genel olarak ulusal sınırlar içinde yabancı uyruklu gerçek veya tüzel

kişilerce kurulan veya faaliyetlerini şube, temsilcilik aracılığı ile yürüten bankalar olarak da ifade edilebilir (Kaya, 2012, s.73). Bu bağlamda gerek Türkiye’de ve gerekse herhangi bir ülkede faaliyet gösteren, sermayesinin çoğunluğunun başka bir ülkenin uyruğundaki gerçek veya tüzel kişilere ait olduğu bankalar, “yabancı sermayeli banka” olarak kabul edilmektedir.

D. Karma sermayeli bankalar: Banka sermayesinin kaynağının gerek gerçek ve tüzel özel kişilere ve gerekse kamuya ait olduğu bankalar, “karma sermayeli” bankalar olarak adlandırılmaktadır (Başar ve Coşkun, 2006:59). Karma sermayeli bankalar, kuruluşunda sermayesi kamu ve özel teşebbüs ortaklığı olabileceği gibi, kamu sermayeli banka veya özel sermayeli banka olarak kurulduktan sonra, sermaye pay senetlerinin özel sektör veya kamuya satılması ile de ortaya çıkabilmektedir (Kaya, 2012, s.73).

1.4.3. Örgütlenme Alanlarına Göre Bankalar

Bankaların sınıflandırılmasında dikkate alınan bir diğer kriter ise; bankaların faaliyetlerini yürüttükleri bölge veya örgütlenme alanlarına göre dir. Bu bağlamda örgütlenme alanlarına göre bankalar; “yerel bankalar”, “bölgesel bankalar”, ulusal bankalar”, “uluslararası bankalar” ve “kıyı bankaları (Of-Shore)” bankalar olarak beş grupta sınıflandırılmaktadır (Doğan, 2012, s.74).

A. Yerel bankalar: Daha çok mahalli veya bölgesel ekonomik ihtiyaçların karşılanması ve yerel tacirlerin kredi ve banka hizmeti ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla kurulan, tek veya az sayıda şubeli bankalar “yerel banka” olarak adlandırılmaktadır (Doğan, H., 2012, 402). Yerel bankalar özellikle bankacılık sektörünün ilk yıllarında yaygın olarak ortaya çıkmış, sermaye açısından yeterli büyüklüğe sahip olamayan ve sadece bir il veya ilçede faaliyet gösteren bankalardır. Günümüzde dünyada yerel banka örneklerine rastlanmakla birlikte, bu bankalar rekabet gücü düşük ve az şubeli bankalar olarak faaliyet göstermektedirler (Doğan, 2012, s.74). Bankacılığın geliştiği dönemlerde, bölgesel ticaretin geliştirilmesi açısından yerel bankalar oldukça önemli iken, günümüzde yerel bankaların önemi oldukça azalmıştır (Başar ve Coşkun, 2006:

61). Türk bankacılık sektöründe 1923-1938 döneminde çok sayıda yerel banka kurulmakla birlikte, günümüze kadar pek çoğu varlığını sürdürememiş veya ulusal-yabancı bankalar tarafından satın alınarak yerel banka olma özelliğini kaybetmiştir. Tütün Bank, Eskişehir Bankası, Milli Aydın Bankası, vb. gibi bankalar 1923-1938 yılları arasında yerel banka olarak kurulmuş bankalara örnek olarak verilebilir (Doğan, H., 2012, s.402).

B. Bölgesel bankalar: Genel olarak yüzölçümü bakımından büyük ülkelerde yaygın olan bölgesel bankalar; ülkenin belli coğrafyasında faaliyet gösteren ve ekonomi politikaları gereği bölgenin geliştirilmesi amacıyla kurulmuş bankalardır (Başar ve Coşkun, 2006:61). Türk bankacılık sektöründe de örnekleri olan, ancak günümüzde varlığını kaybetmiş Ege Bank, Ege bölgesinde faaliyet gösteren bölgesel bir bankadır (Bayrakdaroğlu, 2013:30).

C. Ulusal bankalar: Örgütlenme alanlarına göre banka sınıflandırmasında en yaygın görülen banka türü “ulusal” bankalardır. Ulusal bankalar, bir ülkenin tüm coğrafyasında veya genelinde faaliyet gösteren, çok şubeli bankalardır (Doğan, 2012, s.75). Günümüzde Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren bankalar, ulusal banka statüsündeki bankalara örnek olarak gösterilebilir. Sektörde yer alan bankaların tamamına yakını, Türkiye’nin 81 il ve pek çok ilçesindeki şubeleri ile faaliyet göstermekte ve ekonomiye katkı sağlamaktadırlar.

D. Uluslararası bankalar: Ekonominin küreselleşmesi, teknolojinin gelişmesi ve sermaye hareketlerinin dünya geneline yayılması ile birlikte bankacılık sektörü, uluslararası alanda faaliyet göstermek zorunda kalmıştır. Bu bağlamda bankacılık faaliyetlerini birden fazla ülkede yürüten bankalar “uluslararası banka” olarak adlandırılmaktadır. Uluslararası bankalar genel olarak başka ülkelerde şube veya temsilcilik açma yoluyla faaliyet gösterdikleri gibi, ulusal bankaları satın alma veya ortaklık-iştirak yoluyla da faaliyet göstermektedirler (Kaya, 2012, s.87). Uluslararası bankalar buldukları ülkelerin kanunlarına göre faaliyet göstermektedir. HSBC, QNB-FİNANSBANK ve ICBC gibi bankalar, Türkiye’de faaliyet gösteren uluslararası bankalara örnek olarak verilebilir.

E. Kıyı bankaları (Of-Shore bankalar): Genel olarak denetimin ve vergilendirmenin daha az olduğu kıyı ülkelerde veya serbest bölgelerde kurulan, fon kaynağı ülke dışındaki tasarruflara dayanan bankalardır (Kaya, 2012, s.87). Kavramın tanımında geçen ülke dışındaki tasarruflar ifadesinden de anlaşılacağı üzere kıyı bankaları, buldukları ülkenin para biriminden ziyade, döviz cinsinden mevduat toplayan bankalar olarak ifade edilebilir. Kıyı bankaları, buldukları ülkelerin bankacılık kanunlarına tabi tutulmayan, kendilerine sağlanan mali ve hukuksal avantajlar ile faaliyet gösteren bankalardır (Doğan, 2012, s.75). Kıyı bankacılığı; tasarruf sahiplerine daha çok vergi avantajını sağlayan bankalar olmakla birlikte, diğer bankalar gibi kredi veren ve pek çok bankacılık ürününü müşterilerine sunan bankalardır. Bu bağlamda Malta, Cayman Adaları, Bahreyn ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinde faaliyet gösteren bazı bankalar, kıyı bankalarına örnek olarak verilebilir (Cimat ve Taş, 2004). Kıyı bankalarının kurulduğu veya faaliyet gösterdiği ülkelerin ortak özelliği ise, hemen hemen hepsinin “vergi cenneti” olarak adlandırılan ve mevduatlardan vergi kesintisinin çok az olduğu veya hiç vergi alınmadığı ülkeler olduklarıdır.

1.4.4. Faaliyet Konularına Göre Bankalar

Bankaların faaliyet konularına göre sınıflandırılmasında, yönelmek istedikleri müşteri kitlesi ve ekonomik alanlar belirleyici faktörlerdir. Bu bağlamda faaliyet konularına göre bankalar, “tek amaçlı-uzman bankalar” ve “çok amaçlı-perakendeci bankalar” olmak üzere iki grupta sınıflandırılmaktadır (Doğan, 2012, s.77).

A. Tek amaçlı-uzman bankalar: Dünyadaki ekonomik gelişmeler ve küreselleşme ile birlikte ekonomik faaliyetlerin çeşitlenmesi, bankaların da belirli konularda uzmanlaşmasını gerektirmiştir. Özellikle çok uluslu büyük şirketlerin özel finansal isteklerine cevap verebilmek ve bu şirketlerin sorunlarına paket çözümler üretebilmek amacıyla, “tek amaçlı-uzman bankacılık” giderek yaygınlaşmaya başlamıştır. Toptan bankacılık olarak da adlandırılan uzman bankacılık; en genel biçimi ile büyük montanlı kredi talebi olan müşteri taleplerini uluslararası para ve sermaye piyasalarından fon sağlayabilen,

müşterileriyle çok yakın ilişki kuran, hızlı karar alarak uygulayabilen, az sayıda şube ve uzman personel ile çalışan bankacılık türüdür (Bayrakdaroğlu, 2013, s.31). Tek amaçlı bankalar, özel bankacılık faaliyeti yürütmekle birlikte, bankacılığın her türlü ürün ve hizmetini sunan bankalardır. Ancak uzman bankaların faaliyetleri kurumsal bankacılık hizmetleri olup, diğer bankalara göre yaptıkları işlemlerin hacimleri büyüktür.

B. Çok amaçlı-perakende bankalar: Genel olarak her türlü bankacılık hizmetini yerine getirebilecek şekilde örgütlenmiş, her türlü müşteriye hizmet sunan bankalardır. Genel olarak bireylere, küçük ve orta ölçekli işletmelere yönelik hizmet sunan perakende bankalar, yaptıkları işlem hacmini geniş bir tabana yayılmaları nedeniyle, riskleri dağıtabilen bankalardır (Bayrakdaroğlu, 2013, s.31). Ayrıca perakende bankalar geniş şube ağı ve personel sayıları ile uzman bankalardan farklılaşmaktadırlar. Uzman bankalara göre geniş bir müşteri portföyüne sahip perakende bankaların fon maliyetleri ve kar marjları daha yüksektir (Kaya, 2012, s.79). Türkiye’de faaliyet gösteren bankaların çoğunluğu perakende bankalara örnek olarak verilebilir.

1.4.5. Ekonomik Faaliyetlerine Göre Bankalar

Bankaların ekonomik faaliyetlerine göre sınıflandırılmasında, bankaların sundukları hizmet ve/veya faaliyetlerinde hangi ekonomik hizmete yöneldikleri dikkate alınmaktadır. Bu durumun temelinde ise, bankaların sınıflandırılmasında dikkate alınan çeşitli kriterler yerine, ekonomik fonksiyonlarının daha önem taşıması yatmaktadır (Bayrakdaroğlu, 2013, s.31). Bu bağlamda ekonomik faaliyetlerine veya ekonomik fonksiyonlarının özelliklerine göre bankalar; “tarım bankaları”, “maden bankaları”, “halk bankaları”, “ticaret bankaları”, “ipotek/emlak bankaları”, “merkez bankaları”, “holding bankacılığı”, “internet bankacılığı”, “yatırım bankaları”, “kalkınma bankaları” ve “katılım bankaları” olmak üzere on grupta sınıflandırılabilir (Doğan, 2012, s.79). Ancak, bankaların ekonomik faaliyetlerine veya ekonomik fonksiyonlarının özelliklerine göre sınıflandırılması, her ülkenin kendi sosyo-ekonomik yapısına göre değişiklik gösterebileceği gibi, sınıflandırmayı yapanların konulara verdikleri önem derecesine göre de farklılık arz edebilmektedir (Bayrakdaroğlu, 2013, s.31). Bir başka ifade ile bankaların ekonomik

faaliyetlerine göre sınıflandırılmasında, sınıflandırmayı yapanın kriterleri ve en önemlisi ülkenin sosyo-ekonomik yapısı etkilidir ve bu değişkenlere göre farklılaşabilmektedir. Bu çalışmada bankaların ekonomik faaliyetlerine göre sınıflandırılması, en geniş kapsamı ile ele alınarak değerlendirilmiştir.

A. Tarım/Ziraat Bankaları: Temel amacı ülkenin tarım potansiyelinin akılcı bir şekilde kullanılabilmesi için, tarım sektörüne fon desteği sağlamak olan tarım bankaları, genel olarak kamu tarafından özel yasalar ile kurulan bankalardır (Bayrakdaroğlu, 2013, s.32). Tarıma dayalı üretimin ticari ve sanayi faaliyetlerinden farklı bir yapıda olması ve tarımın ülkeler açısından önemi, pek çok ülkede kamunun tarım sektörünü destekleyecek, gerektiğinde çiftçinin kredi ihtiyacını karşılayacak ve temel işlevi tarım sektörünü geliştirecek bankaların kurulmasına yönelmiştir (Şendoğdu, 2006, s.30). Dolayısı ile tarım bankaları; öncelikli olarak tarımla uğraşanların kaynak/fon ihtiyacını karşılamayı ve ülkelerin tarım politikalarını desteklemeyi amaçlayan bankalardır denilebilir. Türkiye’de tarım politikalarını ve sektörünü desteklemek, tarımın gelişmesi için çiftçinin ihtiyaç duyacağı ekipman, tohum, gübre, vb. gibi girdileri fonlama amacıyla kurulan Ziraat Bankası, tarım bankalarına örnek olarak verilebilir. Geçmişte tarım potansiyelinin geliştirilmesi ve tarım sektörüne fon desteği sağlama amacıyla kurulan tarım bankaları; günümüzde bankacılık sektörünün rekabetçi yapısına bağlı olarak, hem kuruluş amaçlarına yönelik hem de piyasa bankacılığı hizmetlerini birlikte sunmaktadır.

B. Maden Bankaları: Kamu bankası niteliğinde kurulan maden bankaları, ülkelerin yeraltı doğal kaynaklarının araştırılması, işletilmesi ve katma değerinin artırılarak milli gelire katkı sağlaması amacıyla gereken finansal kaynakların sağlanması veya doğrudan bu kaynakların işletilmesi için kurulan bankalardır. Gelişmiş ülkelerde özel sektör tarafından kurulabilen maden bankaları, gelişmekte olan ülkelerde kamu tarafından ve özel yasalar ile kurulmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde maden bankalarının kamu tarafından kurulmasının temelinde ise; yer altı kaynaklarının mülkiyetinin kamuya ait olması ve bu kaynakların kamunun belirlediği esaslar dahilinde işletilmesi düşüncesi yatmaktadır (Bayrakdaroğlu, 2013, s.32). Türk bankacılık tarihinde ilk maden

bankası 1935 yılında Atatürk'ün talimatı ile yer altı kaynaklarının işletilmesi ve Türk sanayisinin ihtiyacı olan madenleri, endüstriyel hammaddeleri ve enerjiyi üretmek, ayrıca tüm bu faaliyetlerin yapılabilmesi için gereken sermayenin sağlanabilmesi amacıyla 2805 sayılı kanun ile kurulan Etibank'tır (Mimarlar ve Mühendisler Odası, 2007, s.44).

C. Halk Bankaları: Ekonominin en yaygın aktörlerinden olan küçük esnaf ve zanaatkârların desteklenmesi, işlerini geliştirmeleri, üretim ve verimliliklerini arttırmaları, faaliyet sürecinde ihtiyaç duyacakları işletme sermayesi ve kredilerin sağlanması amacıyla kurulan bankalar, halk bankalarıdır (Doğan, 2012, s.80). Bankacılık sistemi içerisinde yer alan pek çok banka türü açısından küçük esnaf ve zanaatkârlar, ticari hacimleri ve getirileri düşük müşteriler olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca küçük esnaf ve zanaatkârın ihtiyaç duyacakları fonlar için gösterebilecekleri teminatlarının kısıtlı olması ve/veya yetersizliği, bankalar açısından riskli müşteri olarak değerlendirilmelerine neden olmaktadır. Bu nedenlerden dolayı sektör içindeki pek çok banka, küçük esnaf ve zanaatkârı fonlamaktan kaçınmakta ve kısıtlı koşullarda çalışmaktadırlar. Küçük esnaf ve zanaatkâr açısından bu olumsuzlukların ortadan kaldırılması, gerektiğinde fon ihtiyaçlarının karşılanması ve bankacılık hizmetlerinden etkin bir şekilde faydalanarak gelişebilmeleri amacıyla halk bankaları kurulmuştur (Şendoğdu, 2006, s.31). Halk bankaları; tarım/ziraat ve maden bankaları gibi ekonominin belli alanlarında faaliyet gösteren kişi, kurum veya sektörleri desteklemek, geliştirmek ve etkinliğini sağlamak (Aydın ve diğerleri, 2012, s.80) amacıyla kurulmuş, bir diğer ifade ile yoğunlaştıkları alanlar itibariyle uzman bankalardır. Türk bankacılık sistemi içerisinde, yoğunlaştıkları alanlar itibari ile uzman banka türlerinin örneklerini görebilmek mümkündür. Her ne kadar 2001 yılında Etibank kapatılmış (Mimarlar ve Mühendisler Odası, 2007, s.46) olsa da, günümüzde tarım ve halk banka örnekleri halen faaliyetlerini sürdürmektedir.

D. Ticaret Bankaları: Mevduat toplama ve topladıkları mevduatları piyasalara fon (kredi) olarak vermeleri nedeniyle, mevduat bankaları olarak da adlandırılan ticaret bankaları; kendilerine verilen mevduat toplama yetkisi nedeniyle ticaret bankası olarak adlandırılmaktadır (Aydın ve diğerleri, 2012, s.28). Ticari

bankaların asli faaliyetleri halktan mevduat toplamak ve bu topladıkları mevduatları, fon/kredi ihtiyacı duyan gerçek ve tüzel kişilere kredi olarak vermektir. Dolayısı ile ticari bankaların fon kaynakları, öz kaynaklardan ziyade halktan toplanan mevduatlara dayalıdır. Bu nedenle ticari bankaların büyüklükleri ve kredi hacimleri, topladıkları mevduat hacimleri ile doğru orantılıdır (Öçal ve Çolak, 2000, s.41). İşleyiş açısından ele alındığında ticari bankalar, topladıkları mevduat tutarının tamamını ekonomiye kredi olarak kullandıramazlar. Bu durumun temelinde ise; bankaların topladıkları mevduatın belli bir kısmını sigorta güvencesi (munzam karşılığı) olarak merkez bankalarına yatırmaları yer almaktadır. Ticari bankaların topladıkları mevduatın anapara ve faizini ödeyememeleri halinde, merkez bankalarına yatırılan sigorta güvenceleri kapsamında mevduatın ve faizin belli bir kısmı tasarruf sahiplerine devlet tarafından ödenmektedir (Aydın ve diğerleri, 2012, s.29). Türk bankacılık sistemi içinde yer alan ticari/mevduat bankaları, tasarruf türü ve vadesine göre mevduatın bir kısmını Merkez Bankasına “munzam karşılığı” olarak yatırmaktadır. Ticaret bankaları tarafından yatırılan bu karşılıklara istinaden her tasarruf sahibinin, her bir banka nezdindeki mevduat tutarının 100.000 TL’si Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) tarafından güvence altına alınmaktadır (TMSF, 2016). Bir başka ifade ile her tasarruf sahibinin 100.000 TL’ye kadar olan mevduatları, her bir banka için ayrı ayrı sigorta kapsamındadır.

E. İpotek/Emlak Bankaları: Taşınmaz (gayrimenkul) malların ipotek edilmesi karşılığında orta ve uzun vadeli kredi verme amacıyla kurulan bankalar ipotek bankaları olarak adlandırılmaktadır. İpotek bankaları, daha çok sanayiye yönelik tesislerin açılması veya genişletilmesi ile büyük konut projelerinin orta ve uzun vadeli finansman ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik faaliyet göstermektedir. İpotek bankalarının verdikleri kredilerin orta ve uzun vadeli olması, bu bankaların fon ihtiyaçlarının da orta ve uzun vadeli olmasını zorunlu kılmaktadır. Dolayısı ile ipotek bankaları fon ihtiyaçlarını, tahvil ihracı ve hisse senedi arzı yoluyla veya alacaklarına karşılık ulusal ve uluslararası finans piyasalarından sendikasyon kredisi kullanmak suretiyle karşılayabilmektedir (Aydın ve diğerleri, 2012, s.32). Türk bankacılık sektöründe ipotek bankasına verilebilecek örnek, halen büyük konut projelerinin finansmanını üstlenen Emlak

Bankası'dır. Fon ihtiyacının hem büyük hacimli olması hem de vadelerin uzun olması sebebiyle ipotek bankaları, genel olarak kamu tarafından kurulmuş veya desteklenmiştir. Ayrıca yoğunlaştıkları alan itibariyle de ipotek bankaları, uzman bankalar grubunda yer almaktadır.

F. Merkez Bankaları: Her ülkenin para ve kur politikalarını düzenleyen, bununla birlikte banknot basımı ve banknot dolaşımını gerçekleştiren bankalar, “Merkez Bankası” olarak adlandırılmaktadır (TCMB, 2016a). Bu bağlamda merkez bankaları emisyon (para basma) yetkisine sahip ve bu özelliği ile diğer bankalardan ayrılan bankalardır. Merkez bankasının emisyon yetkisi başta olmak üzere, para ve kur politikalarını belirlemeleri açısından kamu bankası olarak kurulması gerekmektedir. Genel olarak merkez bankaları; bankacılık sisteminin düzenlenmesi, kontrol edilmesi ve karşılaşılabilecek veya karşılaşılan sorunların çözümünde önemli rol üstlenmektedir. Dolayısıyla merkez bankaları buldukları ülkelerde para, kredi ve döviz politikalarını belirleyen ve uygulayan bankalardır. Ayrıca merkez bankaları, finansal sistemin asli unsurları olan diğer bankaların likidite ihtiyaçlarını karşılama, para ve kredi hacmini ekonominin ihtiyaçları doğrultusunda düzenleme ve ekonomiye yön verme gibi makro fonksiyonları da yürütmektedir (Aydın ve diğerleri, 2012, s.14). Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası üstlendiği görev ve fonksiyonları; “Ülkedeki fiyat ve finansal sistemin istikrarını sağlamak, para ve döviz piyasaları ile ilgili düzenleyici tedbirleri almak” ifadeleri ile açıklamaktadır (TCMB, 2016a).

Merkez bankaları; “emisyon yetkilerinin yanı sıra devletlerin hazinedarlığı, ticari bankalardan gelen münzam karşılıklarını saklama, döviz ve altın rezervlerini kontrol etme, açık piyasa işlemlerini gerçekleştirme gibi” her ülke ekonomisi açısından hayati öneme sahip işlevleri de yerine getiren bankalardır. Bu işlev ve özellikleri açısından merkez bankaları, ekonominin ve bankacılık sistemin yapı taşı niteliğindeki kuruluşlarından biridir. Türkiye açısından değerlendirildiğinde Merkez Bankası; asli görevlerinin yanı sıra, “yapılandırma programı sonrası hesap verilebilirlik, kamuoyu bilgilendirilmesi, Para Politikası Kurulu, kamu kesimine kredi açılmaması, son borç verme yetkisi, finansal sistem ve ödeme

sisteminin gözetimi” gibi konularda devlet tarafından yetkilendirilmiştir (Keyder, 2002, s.45-46).

G. Holding Bankacılığı: Kavramsal açıdan bir bankanın sermayesinin çoğunluğunun bir holdingin kontrolü altında olması olarak açıklanabilecek holding bankacılığı, aynı zamanda bir bankanın doğrudan veya dolaylı olarak bir veya birden fazla sayıda bankaya sahip olması şeklindeki mülkiyet yapısını da ifade etmektedir (Takan, 2001, s.21). Bu bağlamda holding bankacılığı, bankaların ortaklık yapısında hakim ortağın bir holding olduğu veya bir bankanın başka banka/bankalara sahip olması şeklindeki bankacılık türüdür. Türk bankacılık sistemi ele alındığında; halen faaliyette olan ulusal özel sektör bankaların önemli bir bölümü, doğrudan veya dolaylı olarak bir holdingin mülkiyetinde veya kontrolü altındadır (Ziadinova, 2005, s.20). Nitekim 2001 krizi öncesinde Türk bankacılık sisteminde yer alan bankaların holdinglerin bünyesinde olmaları ve bu bankaların kredi olanaklarını bağlı oldukları holdingin diğer şirketlerine kolay ve ucuz şekilde kullandırmaları, hem bankaların hem de bankacılık sisteminin finansal yapısının bozulmasına neden olmuştur. Ancak 2001 sonrasında Türk bankacılık sektöründeki pek çok ulusal banka önce TSMF’ye devredilmiş, ardında TSMF tarafından özelleştirme yoluyla ve/veya mali yapısını güçlendirebilmek için yabancı bankalara satılmıştır. Mali yapısı düzelemeyecek düzeyde olan bankalar ise kapanmıştır. Bu süreçte bazı holdingler ise, bankalarına yabancı ortak almak suretiyle mali yapılarını güçlendirme yoluna gitmiştir. Günümüzde bankacılık sektörü içindeki özel sektör bankalarının hemen hemen hepsi ulusal veya uluslararası holdinglerin kontrolü altında faaliyetlerini sürdürmektedir.

H. İnternet Bankacılığı: Elektronik bankacılık da olarak adlandırılan internet bankacılığı başlı başına bir banka türü olmayıp, teknolojideki gelişmelere bağlı olarak bankaların, bankacılık hizmetlerini müşterilerine internet üzerinden verebilmeleridir (Bayrakdaroğlu, 2013, s.84). Günümüzde internet bankacılığı giderek yaygınlaşmakta, sektördeki bankaların çoğunluğu müşterilerine bankacılık hizmetlerini internet üzerinden veya diğer bir ifade ile internet şubeleri aracılığı ile verebilmektedir (Doğan, 2012, s.86). İnternet bankacılığının

yaygınlaşması ile birlikte ortaya çıkan güvenlik ve müşteri gizliliği gibi detaylar ise, bankalar tarafından azami özen gösterilerek çözülmekte, internet bankacılığı yolu ile nakit para yatırma ve çekme işlemleri dışında, her türlü bankacılık hizmeti yapılabilmektedir.

İ. Yatırım Bankaları: Organizasyon yapısı, çalışma prensipleri ve anlayışı ile ticari bankalardan farklılaşan kalkınma bankaları, işletmelerin orta ve uzun vadeli finansman ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla kurulmuş bankalardır (Takan, 2001, s.62). Genel olarak yatırım bankalarının işleyişi; fon fazlası olan kişi ve kurumlardan, fon ihtiyacı olan kişi ve kurumlara doğru fon akışını sağlama ve/veya aktarma şeklinde gerçekleşmektedir. Ancak, temel amacı büyük ve yüksek hacimli işlemler yapan sanayi işletmelerine uzun vadeli sermaye sağlamak olan yatırım bankaları, bu işlevleri ile ticari bankalardan farklılaşmaktadır (Altan, 2001, s.52). Yatırım bankaları üstlendikleri misyon ile özellikle “gelişmekte olan ülkelerin sermaye açığını giderme ve sanayileşme sürecini hızlandırma görevini üstlenen bankalar” olarak, bankacılık sistemi içinde yer alan bankalardır (Aydın ve diğerleri, 2012, s.14). Türkiye’de bankacılık sistemini düzenleyen Bankacılık Kanununda ise yatırım bankaları, kalkınma bankaları ile birlikte ortak olarak tanımlanmakta ve “mevduat veya katılım fonu kabul etme dışında; kredi kullandırmak esas olmak üzere faaliyet gösteren ve/veya özel kanunlarla kendilerine verilen görevleri yerine getiren kuruluşlar” olarak tanımlanmaktadır (Bankacılık Kanunu, 2005, m.3). Yatırım bankalarının ortaya çıkmasında, kısa vadeli kredi kullandırmayı tercih etmeyen ticari bankaların tutumu ve buna bağlı olarak kalkınmayı sağlayacak uzun vadeli sanayi yatırımlarını finanse edebilme amacı yatmaktadır (Bayrakdaroğlu, 2013, s.33). Dolayısı ile yatırım bankaları, gelişmekte olan ülkelerin sanayileşme ve gelişmesinde finansman desteği sağlayan uzman bankalar olarak adlandırılabilir. Yatırım bankalarını diğer bankalardan ve/veya ticari bankalardan ayıran bir diğer özellik ise; uzun vadeli fon ihtiyacı olan işletmelerin menkul kıymet ihraç etmesine aracılık ederek hem bu işletmelere uzun vadeli fon sağlama işlevini hem de tasarruflarını menkul kıymetlerde değerlendirmek isteyen gerçek ve/veya tüzel kişilerin tasarruflarının menkul kıymetlere kanalize olmasını gerçekleştirmektir (Öçal ve Çolak, 2000, s.26).

J. Kalkınma Bankaları: Yatırım bankalarına benzemekle birlikte kalkınma bankaları; özellikle gelişmekte olan ülkelerde yatırım sermayesi açığını giderme işlevi ile birlikte işletmelerin ihtiyaç duydukları teknik bilgi desteğini sağlayarak, işletmelerin sanayiye yönelmesini amaçlayan bankalardır (Doğan, 2012, s.87). Bu bağlamda kalkınma bankaları, üstlendikleri misyon ile özellikle gelişmekte olan ülkelerin kalkınma süreçlerini hızlandırmayı amaçlayan bankalar olarak adlandırılabilir. Dolayısı ile hem kalkınma hem de yatırım bankaları kamu bankaları olarak kurulmuş bankalardır demek mümkündür.

K. Katılım Bankaları: Bankacılık sistemi içinde yer alan ve faiz temelinde çalışan bankaların aksine, fon sağlama işlevini borç alma-verme temelinde yürüten ve faizsiz bankacılık ekseninde faaliyetlerini sürdüren bankalar, katılım bankaları olarak adlandırılmaktadır (Aydın ve diğerleri, 2012, s.13). Dünyada İslami bankacılık olarak da adlandırılan katılım bankacılığı, Türk bankacılık sisteminde “özel finans kurumları” adı altında faaliyet göstermektedirler. Çalışmanın ana konusu katılım bankaları ve Türk bankacılık sisteminde katılım bankacılığının zayıf ve güçlü yönleri ile yeri olduğundan, kavram bu bölümde detaylandırılmamıştır. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde katıl bankaları ve katılım bankacılığı konuları ayrıntılı olarak ele alınarak incelenmiştir.

1.5. Türk Bankacılık Sisteminin Genel Görünümü

Dünya bankacılık tarihine göre oldukça genç ve yakın bir geçmişe sahip olan Türk bankacılık sisteminin temelleri Tanzimat döneminde atılmıştır (Çivi, 1985, s.90). İstanbul Bankası ve ardından açılan Osmanlı Bankası (Aydın ve diğerleri, 2012, s.58), Türk bankacılık sisteminin ilk bankalarıdır. Süreç içerisinde çeşitli yerli ve yabancı bankaların açılması ile birlikte gelişen Türk bankacılık sektörü, 1983 yılında özel finans kuruluşlarının kurulmasına yönelik getirilen yasal düzenleme ile faizsiz bankacılığın da yapılabildiği bir yapıya kavuşmuştur.

Türk bankacılık sisteminin yapısal sorunlarının olumsuz etkilerinin ilk ortaya çıkışı, 1994 yılında yaşanan ekonomik kriz ve ardından alınan 5 Nisan Kararları sonrasında üç ticari bankanın iflas etmesi ile gerçekleşmiştir. Bankacılık sisteminde ortaya çıkan bu

olumsuz tablo ve bankalara karşı oluşan güvensizlik ortamı, devletin bankalardaki mevduatlara %100 devlet garantisi vermesi ile düzeltilmeye çalışılmıştır (Şendoğdu, 2006, s.23). Ancak, özellikle holding bankacılığının yaygınlaşmasına bağlı ortaya çıkan grup şirketlerine verilen yüksek hacimli kredilerin geri dönüşünün sorunlu hale gelmesi ve özel sektör bankalarındaki sermaye yetersizliği gibi sektörün temel ve yapısal sorunlarının çözölememesi, 2000 yılı Kasım ayında yaşanan ekonomik krize bağlı olarak üç banka ve 2001 yılı Şubat ayında yaşanan ekonomik kriz sonrasında ise altı banka TSMF'ye devredilmiştir (Uyar, 2003, s.138-142). Türk bankacılık tarihinde bankaların iflas ettiği dönem olarak geçen 1994-2001 döneminde; 20 kadar banka batarak sistemden tasfiye olurken, batan bankaların ekonomiye verdiği zarar ise 1994-2005 döneminde yaklaşık 31,4 milyar ABD Doları düzeyinde gerçekleşmiştir (Bankalar.org, 2014). 2001 krizi sonrasında bankacılık sektörünün yapısal ve temel sorunlarının çözömlenmesi ve sistemin daha sağlıklı ve güçlü hale gelebilmesi amacıyla, 2001 yılı Mayıs ayında “Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı” uygulamaya konulmuş (Şendoğdu, 2006, s.193) ve alınan tedbirler ile Türk bankacılık sektörü güçlü bir yapıya kavuşturulmuştur.

2001 krizi sonrasında TSMF'nin kontrolüne geçen bankaların bir kısmı birleştirilmiş, mali yapısı düzeltilen ve satılabilir durumda olan bankalar ise yabancı bankalara satılmak suretiyle sektör yeni bir yapıya kavuşturulmuştur. Günümüzde Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren 47 banka içerisinde, kamu bankaları dışında tamamı ulusal sermayeye ait olarak faaliyet gösteren banka sayısı (Akbank, İş Bankası, vb.) yok denecek kadar azdır. 2016 yılı itibari ile Türkiye'de faaliyet gösteren 47 banka, toplam 10882 şubesi ile hizmet vermektedir (Türkiye Bankalar Birliği, 2016). Aşağıdaki Tablo.1'de, Türkiye'de faaliyet gösteren bankalar sermaye yapıları veya mülkiyet durumlarına göre verilmiştir.

Tablo 1. Kasım 2016 Tarihi İtibariyle Türkiye’deki Bankalar

Banka/Grup Adı	Banka Sayısı	Yurtiçi Şube	Yurt Dışı Şube Sayısı
1- MEVDUAT BANKALARI	34	10.840	80
Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları	3	3.665	35
Özel Sermayeli Mevduat Bankaları	9	4.178	29
TSMF’YE DEVREDİLEN BANKALAR	1	1	0
YABANCI SERMAYELİ BANKALAR	21	2.996	16
Türkiye’de Kurulmuş Yabancı Sermayeli Bankalar	15	2.988	16
Türkiye’de Şube Açan Yabancı Sermayeli Bankalar	6	8	0
2. KALKINMA VE YATIRIM BANKALARI	13	42	0
Kamusal Sermayeli Kalkınma ve Yatırım Bankaları	3	23	0
Özel Sermayeli Kalkınma ve Yatırım Bankaları	6	15	0
Yabancı Sermayeli Kalkınma ve Yatırım Bankaları	4	4	0

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği (TBB). (21 Kasım 2016). 21.11.2016 Tarihi İtibariyle Gruplar Bazında Banka ve Bankaların Şube Sayıları. 21 Kasım 2016. https://www.tbb.org.tr/modules/banka-bilgileri/banka_sube_bilgileri.asp.

Yukarıdaki Tablo.1’de de görüleceği üzere, Türk bankacılık sektöründe ticari/mevduat bankası olarak faaliyet gösteren 34 bankanın 21 tanesi (%61,7), 13 kalkınma ve yatırım bankasının ise 4 tanesi (%30,7) yabancı sermayeli bankadır. Bir başka ifade ile Türk bankacılık sektöründe ticari/mevduat ve kalkınma-yatırım bankası olarak faaliyet gösteren toplam 47 bankanın 25 tanesi (%53,2) tamamen yabancı sermayeli bankalardan oluşmaktadır. Dolayısı ile Türk bankacılık sektöründe, mülkiyet yapısı açısından yabancı sermayeli bankaların daha ağırlıklı olduğunu söylemek mümkündür.

Türk bankacılık sistemi içerisinde 2005 yılına kadar özel finans kurumu, 01.11.2005 tarihli 5411 Sayılı Bankalar Kanunu ile “Katılım Bankaları” olarak adlandırılan, katılım bankaları ayrı bir kategoride sınıflandırılmaktadır. 2016 yılı itibari ile Türkiye’de faaliyet gösteren katılım banka sayı 5 olup, bunlar; “Albaraka Türk”, “Kuveyt Türk”, “Türkiye Finans”, “Vakıf” ve “Ziraat” katılım bankaları olup, 965 şubede hizmet vermektedirler (Türkiye Katılım Bankaları Birliği, 2016).

Haziran 2015 verilerine göre Türk Bankacılık sistemi içerisinde yer alan bankaların toplam aktif büyüklüğü 2.223 milyar TL ile 2014 yılına göre %11,5 büyümüştür. Bankacılık sektörünün toplam mevduat tutarı 1.1 trilyon TL iken mevduatlara karşılık piyasalara kullandığı kredi tutarı 1.4 trilyon TL olarak gerçekleşmiş ve sektörün mevduat/kredi gerçekleştirme oranı 1,2 (%120) olmuştur. Bir başka ifade ile Türk bankacılık sektörü topladığı her 1 TL mevduat karşılığında piyasalara 1,2 TL fon sağlamıştır. Haziran 2015 itibari ile sektörün faaliyetlerinden kaynaklanan karlılığı ise 14 milyar TL düzeyinde olup, 2014 yılının aynı dönemine göre sektörde yer alan kamu, özel ve yabancı sermayeli bankaların karlılıkları artış göstermiştir. 2015 yılı verilerine göre bankaların operasyonel karlılıkları artış göstermekle birlikte, 2014 yılına göre 2015 yılında öz kaynak karlılığı kamu ve yerli özel sektör bankalarda düşmüş, yabancı özel sektör bankalarda ise değişmemiştir. 2015 yılı bankacılık sektörünün aktif karlılığı ise 2014 yılına göre azalmıştır. Bankacılık sektörü kredi portföyü incelendiğinde; toplam krediler içinde kurumsal kredilerin payı %47, küçük ve orta ölçekli işletmelere (KOBİ) kullanılan kredilerin payı %26, kredi kartları dahil tüketici kredilerinin payı ise %27 olarak gerçekleşmiştir. Bankacılık sektörünün kredi politikaları değerlendirildiğinde, sektörün reel piyasaları kredilendirmeye yönelik bir politika izlediği, buna karşın bankalar açısından daha yüksek getiriye sahip tüketici kredilerinin ise, kredi portföyü içinde önemli bir ağırlığa sahip olduğunu söylemek mümkündür. 2015 Haziran dönemi itibari ile bankacılık sektöründe kredilerin takibe dönüşüm oranı (ödenmemiş kredilerin yasal takibe alınması) %2,89 iken; sektörel bazda %3,73 oran ile inşaat sektörüne kullanılan kredilerin birinci sıradaki takipteki krediler olduğu görülmektedir. Tüketici kredilerinde (kredi kartları dahil) takibe düşme oranı ise %3,84 olup, kredi kartlarının takibe düşme oranı %8 düzeyindedir (BDDK, 2015).

Türk bankacılık sektörünün 2016 yılı genel görünümü ise; Haziran 2016 itibari ile bankalardaki mevduat oranı %9 büyümekle birlikte, mevduattaki büyüme TL mevduatlarda (%14) gerçekleşmiş, buna karşın yabancı para cinsinden mevduatlar ise %1 oranında azalmıştır. Haziran 2015-2016 döneminde sabit kurlar ile kredilerdeki değişim %10 artış şeklinde gerçekleşirken, kredilerin takibe dönüşüm oranları yaklaşık 0,6 puan artış göstererek %3,4 düzeyine çıkmıştır. Takipteki kredilerin artışında, özellikle tüketici kredilerindeki (%4,5) ve KOBİ'lere kullanılan kredilerdeki (%4,6) kanuni takip artışı etkili olmuştur. Her ne kadar bankacılık sektöründe tahsili gecikmiş alacaklar artış gösterse

de, bu artış seyri sektörün beklenti aralığında yer almaktadır. Haziran 2016 itibari ile sektörün içinde bulunduğu durum, döviz kurlarındaki oynaklığın azalması ve faiz oranlarının düşüş eğilimine girmesi, bankaların kredilere karşı aldıkları teminatların yapısı ve bankaların mali yapıları dikkate alındığında, kredi riskleri yönetilebilir sınırlar içinde kalmaktadır. Türk bankacılık sistemini AB bankacılık sistemine entegre etmeye yönelik getirilen Basel III düzenlemelerine uyum sonrası, ortaya çıkan sektörün bilanço verileri (Mayıs 2016) dikkate alındığında; “sermaye yeterliliği, likidite, aktif kalitesi, risklerle baş edebilme gücü, kredi büyümesinin sürdürülebilirliği gibi temel kriterlere göre bankacılık sektörü sağlıklı bir bilanço yapısına ve performansına” sahiptir demek mümkündür. 2016 yılında sektörün öz kaynak karlılığı sınırlı bir artış sergilemiş olmakla birlikte, sermaye maliyetinin gerisinde kalmaya devam etmektedir (Türkiye Bankalar Birliği, 2016). Türk bankacılık sektörünün 2001 krizi sonrasında, yıllar itibari ile karlılık oranlarındaki değişimin yer aldığı aşağıdaki Tablo.2’deki veriler, Bankalar Birliğinin yukarıdaki ifadelerini sayısal olarak da ortaya koymaktadır.

Tablo 2. Türk Bankacılık Sektörünün Karlılık Oranları

YILLAR	Aktif Karlılığı (%)	Öz Kaynak Karlılığı (%)	Net Faiz Marjı (%)
2002	16,39	135,63	-
2003	2,53	18,15	20,27
2004	2,36	15,76	16,71
2005	1,72	12,14	13,84
2006	2,60	21,01	13,72
2007	2,78	24,77	14,06
2008	2,05	18,74	13,84
2009	2,63	22,92	11,76
2010	2,46	20,12	9,20
2011	1,74	15,48	8,20
2012	1,83	15,68	9,06
2013	1,60	14,19	7,58
2014	1,33	12,15	7,91
2015	1,16	11,28	7,76

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği (TBB). (2016). İstatistiki Raporlar. 15 Kasım 2016. <https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/4> adresinden alınan bilgilere göre derlenmiştir.

Türk bankacılık sektörü yıllar itibari ile büyüme eğilimi göstermekle birlikte, bankaların karlılık oranları giderek düşüş eğilimi göstermektedir. Özellikle son on yıllık süreçte bankacılık sektörünün karlılık göstergelerindeki değişim, karlılıkların giderek azaldığını ortaya koymakla birlikte, bankaların en önemli gelir kalemlerinden biri olan ve karlılık üzerinde büyük paya sahip ücret ve komisyon (toplam gelir içindeki payı %13) gelirlerine getirilen yasal sınırlamalar (TBB,2016), bankaların ve dolayısı ile bankacılık sektörünün gelecek dönemlerde karlılıklarının daha da azalmasında etkili olacaktır. 2006-2016 dönemi sürecinde, bankaların karlılık oranlarındaki değişimi aşağıdaki Tablo 3'te ayrıntılı olarak görmek mümkündür.

Tablo 3. 2006-2015 Dönemi İtibariyle Bankacılık Sektöründe Karlılık Değişimi (%)

	AKTİF KARLILIĞI			ÖZ KAYNAK KARLILIĞI			NET FAİZ MARJİ		
	2006	2015	Değişim	2006	2015	Değişim	2006	2015	Değişim
BANKACILIK SEKTÖRÜ	2,62	1,21	- 55,2	21,00	11,31	- 46,3	13,70	7,80	-43,4
MEVDUAT BANKALARI	2,50	1,22	- 52,6	22,20	12,00	- 46,2	13,81	7,91	-42,8
KATILIM BANKALARI	3,31	0,41	- 89,4	30,80	4,02	- 86,9	13,10	7,60	-42,1
KALKINMA VE YATIRIM BANKALARI	5,20	1,80	- 65,1	10,81	8,30	- 23,2	10,60	4,90	-53,9

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği (TBB). (2016). İstatistiki Raporlar. 15 Kasım 2016. <https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/4> adresinden alınan bilgilere göre derlenmiştir.

Tablo 3'te yer alan 2006-2016 dönemindeki karlılık değişimleri incelendiğinde; aktif karlılığı ve öz kaynak karlılığında en yüksek negatif değişimin katılım bankalarında

olduğu görülmektedir. 2006 yılında katılım bankalarının aktif karlılık ve öz kaynak karlılık oranları, sektör ortalamasının oldukça üzerinde iken, 2015 yılında sektör ortalamasındaki değişimden daha çok gerilediği görülmektedir. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde katılım bankalarına ilişkin detaylı bilgilere yer verileceğinden, karlılık oranlarındaki olumsuz değişimlerin nedenleri burada detaylandırılmamıştır.

BÖLÜM II

KATILIM BANKACILIĞI

3.1. Katılım Bankacılığı Kavramı

Faizin esas alındığı bankacılık sistemi ile İslami esaslar arasında yapısal anlamda bir uyumsuzluk ve bankaların işleyişinin İslam inançlarına aykırılığı söz konusudur. Dolayısı ile İslam toplumlarında bankaların ortaya çıkışı, Batı toplumlarına göre oldukça geç bir dönemde gerçekleşmiştir (Çobankaya, 2014, s.8). Temeli faizsiz bankacılığa dayanan katılım bankaları, 5411 Sayılı Bankalar Kanununun 3. maddesinde; “Özel cari ve katılım hesapları yoluyla fon toplamak ve kredi kullanırmak esas olmak üzere faaliyet gösteren kuruluşlar ile yurt dışında kurulu bu nitelikteki kuruluşların Türkiye’deki şubeleri” olarak tanımlanmıştır (Bankacılık Kanunu, 2005).

Katılım bankacılığına ilişkin çeşitli tanımlar olmakla birlikte, tanımların ortak noktası bireylerin dini inançları gereği, faizsiz bankacılık hizmetlerinden faydalanabilmelerine olanak sağlayan bankalar oldukları yönündedir. Bu bağlamda katılım bankacılığı; faiz almak veya vermek istemeyen birey ve/veya kurumların finansman ihtiyaçlarını karşılamaları, tasarruflarını değerlendirmeleri ve modern bankacılık hizmetlerinden yararlanmaları amacıyla kurulan (Türkmenoğlu, 2007, s.12) ve müşterilerine sunduğu bankacılık hizmetlerine karşılık faiz almayan ve faiz vermeyen bankalar olarak tanımlanabilir.

Dünya finansal sistemi açısından İslami Bankacılık olarak adlandırılan Katılım Bankacılığının en spesifik özelliği; İslam dininin faizi haram kılması nedeniyle ekonomik sistem içinde faizin olmadığı bir yapı geliştirmeye çalışmasıdır. Faizsiz bankacılığın uygulandığı katılım bankacılığının temeli; “paranın bir mal değil, bir finansman ölçüsü olmasına ve emeğini ortaya koyan ile sermayesini ortaya koyanın, kar veya zarara birlikte katlanmasına” dayanmaktadır (Akgüç, 1992, s.160 aktaran: Çobankaya, 2014, s.9). Bir başka ifade ile katılım bankacılığı; fon ihtiyacı olan ile fon fazlası olanları, kar-zarar

ilişkinine dayalı ticari bir zeminde buluşturmayı hedefleyen ve bu doğrultuda hizmet veren bankacılık sistemidir. Dolayısı ile katılım bankaları; dini inançları gereği faiz almak istemeyen tasarruf sahipleri ile finansman ihtiyacı bulunan ancak faiz vermek istemeyen gerçek kişi ve/veya kurumlar arasında aracılık görevi üstlenen kurumlardır.

Katılım bankaları; finansal sistemin diğer aktörleri gibi mali sektör içinde yer alan, reel ekonomiyi finanse eden ve faaliyetlerinde faiz kavramının yer almadığı bankacılık hizmetlerini sunan kuruluşlardır. Ancak, katılım bankalarının ortaya çıkışı ve var olmalarının ana nedeni, her türlü faaliyet ve hizmet karşılığında “faiz” olgusuna yer vermemesi, bir başka ifade ile “faizsizlik” prensibidir. Katılım bankalarının var oluş nedeni olan faizsizlik prensibi; tasarruf sahiplerinden fon toplarken herhangi bir sabit getiri sağlama sözünü vermeme, fon kullanırken ise; doğrudan nakdi ödeme yerine ihtiyaç duyulan emtiayı peşin alıp vadeli satmak, kiralamak veya iş sahibiyle proje bazında ortaklık oluşturma esasına dayanmaktadır (Albaraka Türk, 2016, s.6). Temel amacı faizsiz bankacılık olan ve faizsizlik prensibi esasına göre tasarruf sahiplerine sabit getiri taahhüdünde bulunmaması gereken katılım bankaları, uygulamada resmi internet sitelerinden çeşitli vadeler için dağıtılan brüt kar paylarını ilan ederek (Ek-1), tasarruf sahiplerine muhtemel kazanç oranları hakkında bilgi vermektedir (Albaraka Türk A.Ş., 30.11.2016). Her ne kadar katılım bankaları faizsiz bankacılık temelinde faaliyet gösterebilirler de, başta bankalar olmak üzere finansal sistem içindeki diğer aktörler ile rekabet edebilmek ve/veya eşit şartlarda faaliyetlerini sürdürebilmek adına, reel piyasa koşullarından farklı hareket edememektedirler denilebilir.

3.2. Katılım Bankacılığının Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

Dünya ekonomisinin giderek büyümesi ve ekonomik faaliyetlerde bankacılık hizmetlerinin etkinliğinin artması, özellikle dini inançları gereği faize ve dolayısı ile faiz temelinde yürütülen bankacılık faaliyetlerine uzak birey ve kurumların, bu alandaki eksiklerinin giderilmesini zorunlu kılmıştır. Geçmişte faizsiz bankacılık örnekleri bulunmakla birlikte, kurumsal bağlamda faizsiz bankacılığın veya katılım bankalarının ortaya çıkışı 20. Yüzyılın üçüncü çeyreğini bulmuştur. İlk olarak düşünsel bağlamda faizsiz bankacılık fikrini ortaya atan ekonomist Muhammed Uzair (Başaran, 2003, s.4)

olup, ilk kurumsal anlamda faizsiz banka ise 1963 yılında Mısır'ın Mit Gamr kasabasında, Mit Ghambir Savings Bank adıyla kurulmuştur. Dönemin lideri Cemal Abdül Nasır'ın tüm bankaları devletleştirme politikasına karşı alternatif bir politika denemesi sonucunda, katılım bankacılığının ilk örneği ortaya çıkmıştır (Sümer ve Onan, 2015, s.298).

Mısır'da kurulan ilk faizsiz banka örneği, temelde Mısır köylüsünün tarımsal ve ticari ihtiyaçlarını karşılama amacıyla kurulmuştur. Daha çok risk sermayesi ve para vakfi karışımı bir model sergileyen ilk katılım bankası örneği, faaliyetlerinde müteselsil kefaleti esas almış ve bugünkü modern anlamdaki bankalardan farklı, kendine özgü bir model olarak faaliyetlerini yürütmüştür. İlk katılım bankasını bugünkü modern bankalardan ayıran modelin esası; hem bankacılığı, hem ticari ortaklığı, hem de sigorta, takas, kiralama, vb. gibi çeşitli finansman yöntemlerini bir arada sunmaya dayanmaktadır (Sümer ve Onan, 2015, s.298). Dolayısı ile Mısır'da kurulan ilk faizsiz banka örneğini, bugünkü anlamda modern bir banka olarak nitelendirmek tartışma konusu olabilecek niteliktedir. Modern anlamda olmasa da ilk katılım bankası olarak adlandırılabilen Mit Ghambir Savings Bank, siyasal nedenlere bağlı olarak 1971 yılında kapatılmıştır (Yüce, 2003).

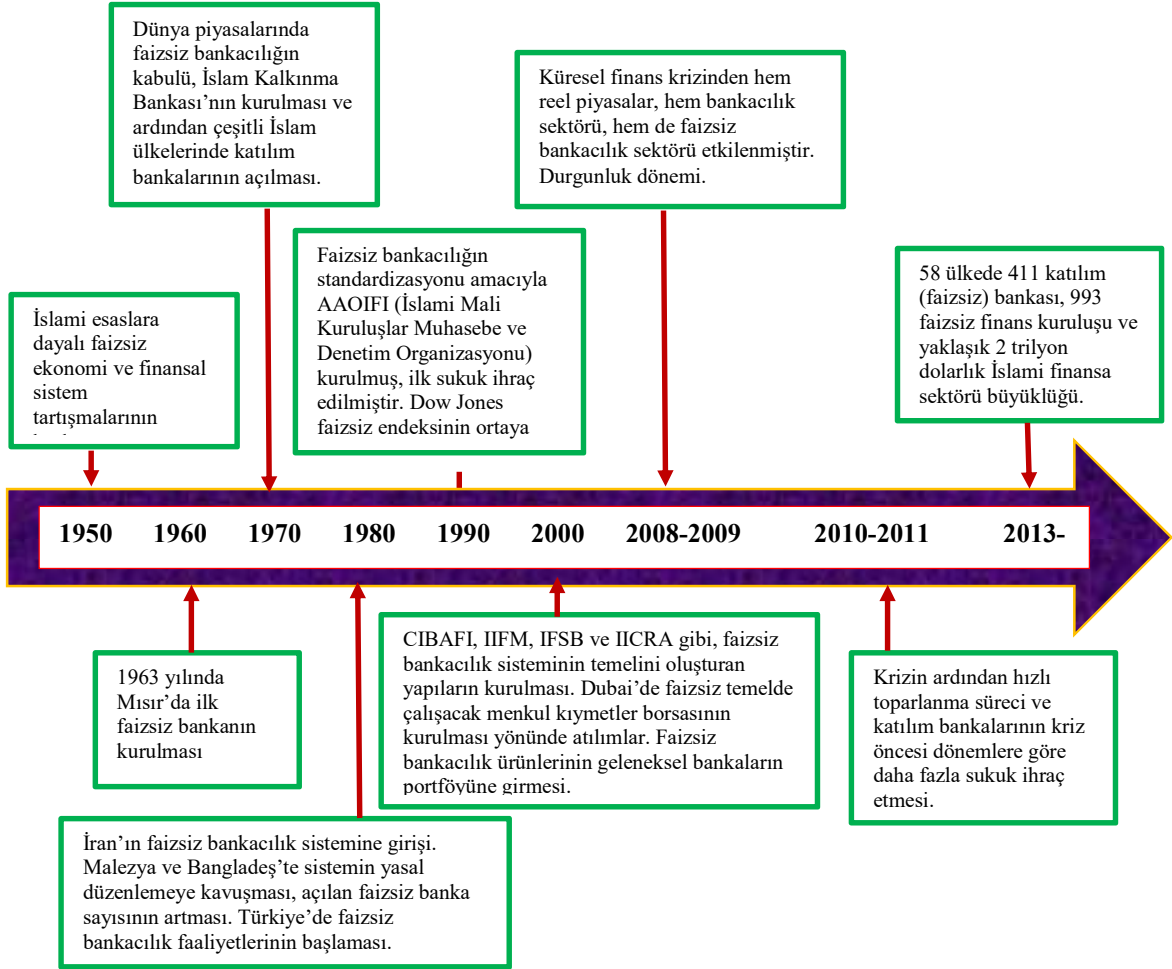
Katılım bankacılığının modern anlamdaki ilk örneği ise; 1972 yılında Kahire'de kurulan Nasser Soical Bank'tır. Bankanın kuruluşunda ticari amaçtan çok ekonomik anlamda zayıf bireylerin evlenme, hastalık, ölüm, vb. gibi sosyal ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik faizsiz finansman sağlama amacı güdülmüştür. Kamu özerk statüde kurulan Nasser Social Bank, kuruluş amaçları gereği hem bankacılık hem de kredi kanunları dışında tutularak, sosyal amaçlı politika faaliyetlerini yürütmesi sağlanmıştır (Türkmenoğlu, 2007, s.12).

Modern anlamdaki ilk faizsiz banka olan Nasser Social Bank'ın kurulmasının ardından, katılım bankacılığı hızlı bir gelişim sürecine girmiş ve dünya finansal sistemi içerisinde yaygınlaşmaya başlamıştır. Aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 43 Müslüman ülkenin desteği ile 1975 yılında kurulan İslam Kalkınma Bankası, faizsiz bankacılığın gelişmesinde lokomotif etkisi yaratmıştır. Hızla sayıları artan faizsiz bankaların kurulması, faizsiz bankacılığın bir çatı altında toplanması zorunluluğunu doğurmuş ve faizsiz bankaların Cenevre'de toplanarak Uluslararası Bankalar Birliği'ni kurmalarını sağlamıştır. Faizsiz bankacılığın yaygınlaşması ve dünya finansal sistemi içinde etkin bir rol

üstlenmesi, bu pazardan pay almak isteyen Batılı bankaların da faizsiz bankacılığa yönelmelerini sağlamıştır. İlk olarak dünyanın en önemli bankaları arasında yer alan Citibank, 1997 yılında New York Merkez Bankasına başvurarak faizsiz bankacılık faaliyeti için izin istemiştir. Citibank'ın faizsiz bankacılık girişiminin ardından, çeşitli uluslararası bankalar da faizsiz bankacılık yapma yolunda girişimlerde bulunmuştur. Citibank, günümüzde faizsiz bankacılığın önemli aktörlerinden biridir (Türkmenoğlu, 2007, s.12).

1975 yılında İslam Kalkınma Bankası'nın kurulmasının ardından, İslami prensipleri esas alan ve bu doğrultuda donanıma sahip olan Dubai İslam Bankası kurulmuştur. 1980'li yıllar ise kalkınma bankalarının hızla yaygınlaştığı bir süreç olarak dikkat çekmektedir. Özellikle 1980 sonrası Körfez ve Ortadoğu ülkelerinde, petrole dayalı ticaretin gelişmesi ile birlikte ortaya çıkan ekonomik gelişme, beraberinde katılım banka sayısının da artmasına neden olmuş, katılım bankalarındaki artış ile birlikte İslami esaslara dayalı ürün ve hizmetlerde de çeşitlilik hızla gelişmiştir (Deloitte, 2014, s.1). Katılım bankacılığının ve faizsiz finansal sistemin modern anlamda ortaya çıkışı ve gelişimi, aşağıdaki Şekil 3'te ayrıntılı olarak sunulmuştur.

Şekil 3. Tarihsel Süreçte Katılım Bankacılığı ve Faizsiz Finansal Sistemin Gelişimi

Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB)., (2015a). Türkiye Katılım Bankacılığı Strateji Belgesi 2015 – 2025. İstanbul: Türkiye Katılım Bankaları Birliği Yayınları, s.12.

Faizsiz bankacılık veya diğer bir ifade ile katılım bankacılığı her geçen gün büyüyen ve dünya finansal sisteminde giderek aktifleşen bir yapıya sahiptir. Günümüzde dünyanın pek çok ülkesinde faaliyet gösteren katılım bankacılığı sektörünün nabızı “Bahreyn, Katar, Endonezya, Suudi Arabistan, Malezya, Birleşik Arap Emirlikleri, Türkiye, Kuveyt ve Pakistan” olmak üzere toplam dokuz ülkede atmaktadır (EY Türkiye, 2016). Dünyadaki faizsiz bankacılığın gelişmesi ile birlikte, özellikle Körfez sermayesini ülkeye çekmeyi amaçlayan Türkiye’de de faizsiz bankacılık yönünde adımlar atılmış ve ilk olarak 1985 yılında özel finans kurumu adı altında Kuveyt Türk ve Albaraka Türk katılım bankaları kurulmuştur (Deloitte, 2014, s.1). 90’lı yıllara gelindiğinde kuruluş amacı Körfez sermayesini çekmek olan katılım bankaları, nüfusunun %99’u Müslüman olan Türk

halkından dini hassasiyetleri olan ve faize duyarlı kesimlerin atıl fonlarını ekonomiye kazandırılması amacına odaklanmıştır (Önal, 2000, s.16).

Katılım bankalarının veya faizsiz bankacılığın ortaya çıkmasındaki etkenleri ve/veya faktörleri; “dini, sosyal ve ekonomik” olmak üzere üç ana başlıkta ele alarak incelemek mümkündür.

1. Dini Hassasiyetler: Katılım bankacılığının ortaya çıkmasında etkili olan nedenlerin başında, başta İslam dininde olmak üzere dinen faizin haram kılınması gelmektedir. İslam dinin emir ve yasaklarını ortaya koyan Kuran-ı Kerim’de, Müslümanların yaşam tarzı ve birbirleriyle olan ilişkileri açık bir dille belirtilmiştir. Bu bağlamda Müslüman bir kişinin sosyal ve ekonomik alanlarda dinin emir ve yasaklarına uyması, buna bağlı olarak da faizden uzak durması gerekmektedir (Özsoy, 1997, s.95 aktaran: Çobankaya, 2014, s.10). Semavi dinlerin (Musevilik ve Hıristiyanlık) hepsinde faiz haram kılınmakla birlikte, Museviler açısından kendi aralarında yapılan ticarete haram kabul edilmiş, başta dinden kişiler ile yapılan ticarete faizi haram olarak nitelendirmemişlerdir. Dinler açısından faize karşı olan hassasiyet; ekonomik faaliyetlerin yürütülmesinde ve atıl fonların değerlendirilmesinde, dini inançların dikkate alındığı bir finansal sistemin geliştirilmesinde, diğer bir ifade ile katılım bankacılığının ortaya çıkmasında etkili olmuştur (Bilir, 2010, s.22).

2. Sosyal Nedenler: Toplumu oluşturan bireylerin farklı ekonomik düzeyde olması, toplumsal sınıf farklılıklarının oluşmasında etkili bir faktördür. İslam dini toplumsal sınıf farklılıklarının oluşmasına, serveti elinde bulunduranların faiz ile daha da zenginleşerek, sosyal sınıflar arasındaki ekonomik farklılıkların açılmasına karşı çıkmaktadır (Eskici, 2007, s.13). Faizsiz kazanç elde etmek isteyen tasarruf sahipleri ile faizsiz finansman ihtiyacını karşılamak isteyen ihtiyaç sahipleri arasında, aracı rolünü yürütecek finansal bir aktöre ihtiyaç duyulması katılım bankacılığının ortaya çıkmasındaki bir diğer faktördür. Faiz faktörü nedeniyle tasarruflarını finansal sisteme sokmayıp, sokak jargonu ile yastık altında saklayanların birikimleri, katılım bankacılığı aracılığı ile atıl durumdan işler duruma sokulmakta ve böylece ekonomiye katkı sağlamaktadır.

Ekonomiye katılan bu fonlar ile yaratılacak yeni iş alanları, istihdamı arttırarak sosyal anlamda da işlevselleşmektedir (Çobankaya, 2014, s.11). Bu bağlamda katılım bankaları, toplumdaki bireyler ve sosyal sınıflar arasındaki gelir eşitsizliğinin azaltılması ve ekonomik uçurumun azaltılması yönünde sosyal bir işlevi de üstlenmeyi amaçlamaktadır denilebilir.

3. Ekonomik Nedenler: Dünya petrol rezervlerinin önemli bir bölümü Ortadoğu başta olmak üzere, dini orijini İslam olan Arap ülkelerinde bulunmaktadır. 20. Yüzyılın üçüncü çeyreğinden itibaren artan petrol üretimi ve buna bağlı olarak İslam-Arap ülkelerinin artan petrol gelirlerini ekonomiye kazandırma düşünceleri, beraberinde bu ülkelerin hem dini inançlarına göre faaliyet gösterecek hem de dünyadaki finansal sistemin aktörleri ile uyum içinde çalışabilecek yeni bir finansal aktörün, bir diğer ifade ile faizsiz bankaların ortaya çıkmasında birincil ekonomik faktördür (Bağcı, 2013, s.48). Katılım bankalarının ortaya çıkmasında etkili olan ikinci ekonomik neden ise; dünya ölçeğindeki ticari bankaların, kredi politikalarının kalkınmayı sağlayacak uzun vadeli yatırımlardan ziyade, ticari getiriyi ön planda tutan kısa vadeli kredileri tercih etmeleridir. Üçüncü ve son ekonomik neden olarak ise; katılım bankalarının iştirak-ortaklık yolu ile yatırımları finanse etmesi, hem fonların kontrol edilmesine olanak sağlamakta hem de uzun vadede ülke ekonomisine katkı sağlamaktadır (Akgüç, 1992, s.162 aktaran: Çobankaya, 2014, s.12). Kuşkusuz katılım bankacılığının ortaya çıkmasında dini ve sosyal nedenler etken olmakla birlikte, ana nedenin ekonomik faktörler olduğunu söylemek mümkündür. Küreselleşen dünyada ekonomik faaliyetlerin yürütülmesi sürecinde finansman ihtiyacı veya tasarrufların değerlendirilmesi düşüncesi, bankaları en önemli aracı haline getirmektedir. Bu bağlamda dini hassasiyetlerden kaynaklanan faiz alma veya verme olgusunu aşabilmenin yolu, katılım bankaları aracılığı ile çözülmeye çalışılmıştır.

3.3. Katılım Bankacılığının Genel Çerçevesi

Dini temellere ve özellikle de İslami esaslara dayalı bankacılık faaliyetinde bulunma amacıyla kurulan katılım bankacılığının çalışma prensipleri ve genel çerçevesi, mevduat ve ticari bankalardan farklılaşmaktadır. Katılım bankalarının çalışma prensiplerinin başında faizin yasaklanması, spekülasyon gelir getirici faaliyetler ile yine dinin yasakladığı kumar, alkol, vb. gibi faaliyetlerin finanse edilmemesi veya bu tür işlere ortaklık yapılmaması gelmektedir (Sakarya ve Kaya, 2013, s.6). Bu bağlamda katılım bankacılığının ana faaliyetlerinin ve çalışma prensiplerinin genel çerçevesi, dini esaslar ve yasaklar temelinde çizilmiştir demek mümkündür. Dolayısı ile katılım bankacılığı; dinen faizin yasak kılınmasından kaynaklı kar-zarar ortaklığı prensibinde kurulmuş, tüm faaliyetleri fiili ekonomik bir aktiviteye dayalı bankalardır (Özulucan ve Deran, 2009, s.88).

Mevduat ve ticari bankalara göre farklı ürün ve hizmet yelpazesine sahip katılım bankacılığında, sunulan ürünlerin bir kısmı ortaklık benzeri sözleşmeler niteliğinde olup, bir kısmı ise fon veya borç benzeridir. Örneğin; katılım bankalarının finansal ürünlerinden; “Müşaraka ve mudaraba ortaklık esasına dayanırken, murabaha, icara, salam, istisna, Qare Al-Uasan borç benzeri sözleşmelerdir” (Sakarya ve Kaya, 2013, s.6). Uygulamada finansal sistem içinde yer alan bankaların yaptıkları her türlü işlemi yapabilen katılım bankaları, sigortacılık, takas, finansal kiralama, faktöring ve benzer finansman yöntemlerini de yapabilmeleri açısından, bankalardan hem farklılaşmakta hem de bankalara alternatif finansal kuruluşlar olarak faaliyet göstermektedir.

Katılım bankacılığının çerçevesini genel olarak şu şekilde çizmek mümkündür (Özulucan ve Deran, 2009, s.88):

1. Faize yer verilmez: Katılım bankacılığı; İslami esaslara göre faaliyet yürüttüğünden, fon kaynakları olan tasarruf sahiplerine faiz ödemedikleri gibi fon kullandırdıkları kişi veya kurumlardan da faiz tahsil etmezler.
2. Faaliyetleri ticari temele dayalıdır: Katılım bankaları topladıkları fonları, çalışma prensipleri gereği ticari bir faaliyet veya getirisi olan bir teşebbüste

kullanmaktadır. İslam dini açısından ticaretin helal kabul edilmesi katılım bankalarını, müşterileri ile olan ilişkilerini ticari bir temele dayandırmalarını zorunlu kılmaktadır.

3. Sosyal dengeyi gözetmelidirler: Dini açıdan toplumsal sınıf farklılıklarının azaltılması ve ekonomik dengesizliğin kaldırılabilmesi açısından katılım bankaları, topladıkları fonları sosyal verimliliği olan teşebbüsleri finanse etmekte kullanmalıdır.
4. Riski üstlenirler: Finansal anlamda risk, sermayeyi veya finansmanı ödünç verene aittir. Dolayısı ile kar-zarar ortaklığı bağlamında ticari faaliyetlere finansman sağlayan katılım bankaları, aynı zamanda riski de üstlenmiş olurlar.
5. Sermaye bağlantılıdır: Katılım bankacılığında; kar-zarar ortaklığı ve iştirak esas faaliyet konusu olduğundan, bankalar sermaye sahibi statüsü ile girişimcilerin uzmanlık ve çalışmalarından kaynaklanan karı veya istenmeyen bir sonuç olsa da zararı paylaşma yoluna giderler. Sermayeye karşılık paylaşılacak karın oranı başlangıçta belli olsa da, sonuçta elde edilecek karın tutarı belirsizdir.

Hukuki alt yapı açısından katılım bankaları ele alındığında, bankacılık sektörünü düzenleyen kanunlar ve denetimlere tabi olmaları, katılım bankalarını diğer bankalar ile bütünleştirmektedir. Bu bağlamda Türkiye’de faaliyet gösteren katılım bankalarını, gerçek anlamda İslami bankacılık olarak nitelendirmek mümkün değildir. Gerek hukuki ve gerekse ekonomik anlayış itibarıyla İslami anlayıştan farklı bir yapıya sahip Türkiye’de faaliyet gösteren katılım bankaları, mevcut sistem koşullarına temelde aykırı düşmemek zorundadır. Ancak, fon toplama ve fon kullandırma faaliyetlerinde “faiz” kavramını saf dışı tutarak hemen hemen tüm bankacılık faaliyetlerini yapabiliyor olmaları, bir başka ifade ile faiz yerine kar-zarar ortaklığı ilkesini esas almaları, Türkiye’de faaliyet gösteren katılım bankalarının “faizsiz bankalar” ve yaptıkları faaliyetlerin “faizsiz bankacılık” olarak adlandırılmalarına neden olmuştur (Özulucan ve Deran, 2009, s.86). Özellikle katılım bankalarının 2005 yılından sonra “Bankalar Kanununa” tabi tutulmaları, yapısal bağlamda farklı bir özellik göstermesi gereken bu bankaların, uygulamada sistemin diğer bankalarından ayrı görülmediğinin de bir göstergesidir denilebilir. Bir başka ifade ile

faaliyetlerini İslami temellere göre yürütürken, bağlı olduğu kanunlar ve denetim mekanizmaları ile bankacılık sektörü içindeki diğer bankalar ile eşdeğer tutulmaktadır. Dolayısı ile Türkiye’de faaliyet gösteren katılım bankalarının, gerçek anlamda faizsiz bankacılık veya İslami bankacılık olarak nitelendirilmesinin mümkün olmadığı görüşü, hiç de dayanaksız bir görüş değildir denilebilir.

Katılım bankacılığının Türkiye’deki hukuki alt yapısı ve çalışma yöntemleri çalışmanın ilerleyen başlıkları altında ayrıntılı olarak ele alınacağından, genel çerçeveye içerisinde detaylandırılmamıştır.

2.4. Katılım Bankacılığının Amaçları

Gerek dini ve gerekse farklı nedenlerden dolayı faiz hassasiyeti olan kişi ve kurumlara bankacılık hizmeti sunmak ve ekonomik faaliyetlerinde aracılık etme genel amacıyla kurulan katılım bankalarının, amaçlarını şu şekilde sıralamak mümkündür.

1. Farklı neden ve gerekçelerle ekonomiye katılmayan finansal varlıkların, atıl durumdan çıkarılarak, faizsiz finansman çerçevesinde ekonomiye kazandırılması ve artı değer yaratılması (Rodoplu, 1997, s.9 aktaran: Özulucan ve Deran, 2009, s.88), katılım bankacılığının birincil amacı olarak söylenebilir. Özellikle İslami düşüncenin yaygın olduğu veya dini açıdan faizi benimsemeyen kişi ve kurumlar, tasarruflarını mevcut finansal sistemin ana aktörleri olan ve faiz temelinde çalışan bankalara yöneltmezler. Bu nedenle oldukça yüksek montanlı tasarruf veya fonlar, finansal sisteme dahil olmaz ve dolayısı ile atıl konumda kalırlar. Finansal sisteme giren varlıklar ise, ekonomiye katkı ve artı değer yaratırlar. Dolayısı ile katılım bankalarının birincil amacı, dini hassasiyetlerden ötürü atıl durumdaki fonları sisteme dahil ederek ekonomik bir değere dönüştürmektir.
2. Katılım bankacılığının ikinci amacı; faizin olmadığı ve riskin paylaşıldığı, İslami kurallara aykırı olmayan ticaret türlerinin egemen olduğu bir piyasa oluşturulmasıdır (Çobankaya, 2014, s.13). Buldukları ülkenin yasalarına ve uygulama mevzuatlarına aykırı düşmemek koşulu ile katılım bankaları, modern

bankacılık anlayışının gereklerine uygun ve kuruluş felsefesine bağlı kalarak, bankacılık hizmetlerinin tamamını vermeyi amaçlarken, faaliyetleri ile düşünsel yapısına uygun piyasanın oluşması ve gelişmesini de amaçlamaktadır.

3. Katılım bankacılığının üçüncü amacı; sermaye ihtiyacı olan müteşebbislere kaynak yaratarak, verimliliği olan projeleri hayata geçirmek ve riski paylaşarak yatırımların gelişmesini sağlamaktır. Ortaklık ve iştirak yolu ile finansman sağlanan veya hayata geçirilen her proje, yarattığı ekonomik boyutu ile aynı zamanda sosyal bir işlevi de yerine getirmektedir. Bir başka ifade ile sermaye ihtiyacı olanlara verilecek finansal destek ile toplumsal sınıf farklılıklarını ve sınıflar arasındaki ekonomik uçurumu azaltmak amaçlanmaktadır.
4. Her ticari faaliyetin sonunda kar elde etmek asli amaçtır. Bu nedenle katılım bankacılığı da kar elde etme amacını gütmektedir (Çobankaya, 2014, s.13). Ancak katılım bankacılığı kar elde etme amacını İslami temeller doğrultusunda gütmekte ve kar-zarar ortaklığı veya iştirak yolu ile kar elde etme yoluna gitmektedir.
5. Katılım bankacılığının bir diğer amacı ise; İslami esaslar ile hizmet veren bankacılık sisteminin gelişmesi ve sadece dini esasları ön plana çıkaran değil, diğer bankalar ile rekabet edebilen ve her kesimden kişi ve kuruma hizmet verebilen modern bankacılık faaliyetlerinde bulunabilmektir (Usul, 2000).

2.5. Dünyada ve Türkiye’de Faizsiz Bankacılık-Katılım Bankacılığı

Tarihsel süreçte faizsiz bankacılığın veya katılım bankacılığının temeli, semavi dinlerin ortaya çıkmasına kadar oldukça eski bir geçmişe dayanmakla birlikte, bankacılık sektörünün tarihi geçmişine göre oldukça yeni sayılabilecek bir geçmişe sahiptir. İlk faizsiz bankanın oraya çıkışından günümüze yaklaşık 50 yıllık bir süreç geçmiş olmasına rağmen, günümüzde dünyanın pek çok ülkesinde İslami esaslar ve kurallara göre faaliyet gösteren çok sayıda katılım bankası bulunmakta ve finansal sistem içinde önemli bir işlev görmektedirler.

Çalışmanın bu başlığı altında dünya ve Türkiye bağlamında katılım bankacılığının gelişimi, hukuki dayanakları ve ekonomik boyutları ele alınarak incelenmiş, katılım bankalarının varlıkları, fon ve finansman büyüklükleri istatistiki veriler olarak tablolar halinde sunulmuştur. Ayrıca Türkiye’de faaliyet gösteren katılım bankaları kısaca tanıtılarak, Türk bankacılık sektörü içindeki durumları değerlendirilmiştir.

2.5.1. Katılım Bankacılığının Uygulandığı Ülkelerden Örnekler

Faizsiz bankacılığın ilk uygulama örneklerinin ortaya çıkışından sonra hızla büyüyen faizsiz finansal sistem, günümüzde Müslüman nüfusun bulunduğu dünyanın pek çok ülkesinde, İslami prensiplere uygun hizmet vermektedir. Küresel bağlamda faizsiz bankacılığın yaygınlaşması ve uluslararası alanda kabul görmesi, 21. yüzyılın başlarından itibaren ortaya çıkmış ve hızla gelişmiştir. 2008 yılında ortaya çıkan küresel finans krizi, geleneksel bankaların karlılık oranları üzerinde olumsuz etki yaratırken, reel piyasalar ile iç içe olan katılım bankaları veya faizsiz bankacılığı üzerindeki etkileri daha az olmuştur. Küresel krizin ardından daha da güçlenen faizsiz bankacılık sektöründe, İran’ın dahil edilmediği platformda, küresel faizsiz bankacılık sektörü son beş yılda (2009-2014) yıllık ortalama %17 aktif büyüme gerçekleştirerek, 778 milyar ABD Doları aktif büyüklüğüne ulaşmıştır (TKBB, 2015a, s.11).

Aşağıdaki Tablo 4’te yer alan faizsiz bankalar ile geleneksel bankaların, 2008 krizi ve sonrası dönemdeki karlılık ve büyüme oranlarına ilişkin veriler, yukarıdaki ifadeyi güçlendirmektedir.

Tablo 4. 2008-2012 Dönemi Faizsiz Bankacılık-Geleneksel Bankalar, Karlılık ve Büyüme Oranları Karşılaştırması

BANKALAR	Ortalama Aktif Büyüklükleri	Ortalama Büyüme Oranı (2008-2012) %
En Büyük 20 Faizsiz Banka	21 MİLYAR ABD DOLARI	15,8
Seçilmiş Geleneksel Bankalar	75 MİLYAR ABD DOLARI	13,8

Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB)., (2015a). Türkiye Katılım Bankacılığı Strateji Belgesi 2015 – 2025. İstanbul: Türkiye Katılım Bankaları Birliği Yayınları, s.13.

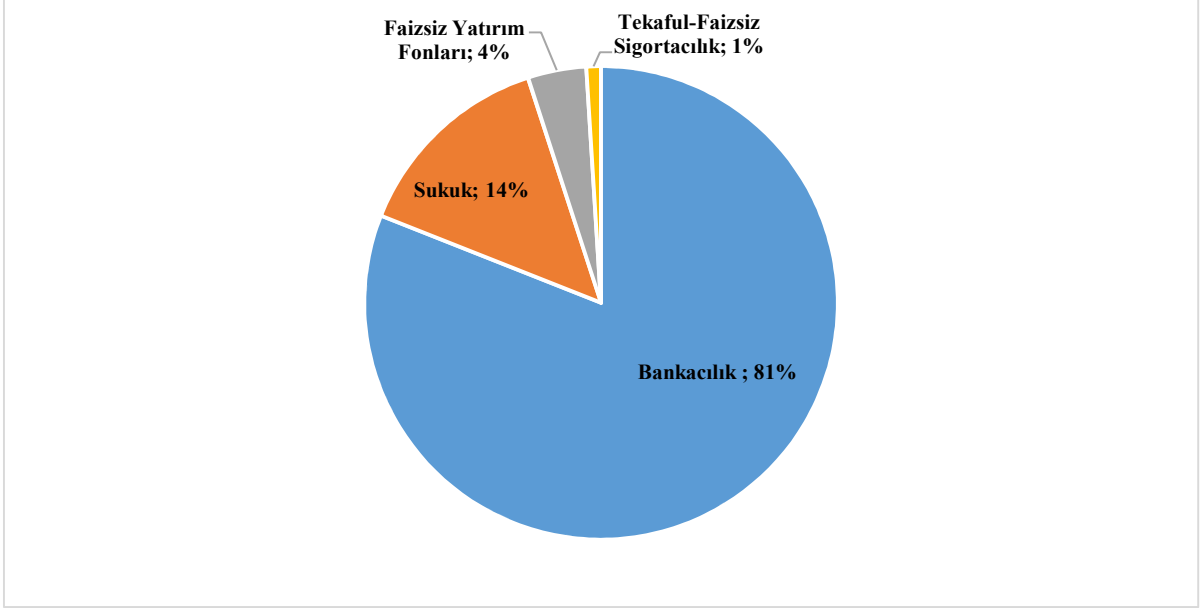
Günümüzde çoğunlukla Müslüman nüfusun yoğun olduğu ülkeler başta olmak üzere, 58'den fazla ülkede faaliyet gösteren faizsiz-katılım bankaları, İran, Suudi Arabistan, Malezya, Birleşik Arap Emirlikleri, Kuveyt, Bahreyn ve Türkiye gibi ülkelerde daha ön planda ve aktif olarak faaliyet göstermektedir. Katılım bankacılığı; her ne kadar Müslüman nüfusun yoğun olduğu İslam ülkelerinde daha aktif ve önde olsa da, başta ABD ve Avrupa ülkelerinde olmak üzere Rusya, Çin, Singapur, Hindistan ve bazı Güney Amerika ülkelerinde de önemli ölçüde ilgi görmekte ve faizsiz bankacılık sistemi uygulanmaktadır (TKBB, 2015a, s.13). Katılım bankacılığı veya İslami bankacılığın Avrupa'daki etkin olduğu ülkelerin başında ise İngiltere gelmektedir. 1982 yılında faizsiz bankacılık konusunda adım atan İngiltere'de 2014 yılı itibariyle 5 katılım bankası faaliyet göstermektedir (Deloitte, 2014, s.2).

2012 yılı verilerine göre dünyadaki faizsiz bankacılık sistemi 5 kıtada, 75'e yakın ülkede 300 faizsiz-katılım bankası aracılığı ile yürütülmektedir. Dünya bankacılık sektörünün etkin aktörlerinden "Citibank, Union Bank of Switzerland, Kleinwort Benson, ANZ Grindlays, Goldman Sachs, United Bank of Kuwait ve Arab Banking Corporation" gibi bankalar, geleneksel veya faizli bankacılıkla birlikte faizsiz bankacılık faaliyetlerini de yürütmektedir (Çobankaya, 2014, s.29).

Faizsiz bankacılık sektörünün aktif büyüklüğü 2013 yılı sonu itibariyle 1,2 trilyon ABD Dolarına ulaştığı (TKBB, 2015a, s.13) dikkate alındığında, sektörün büyüklüğünün hiç de azımsanamayacak boyutlarda olduğunu söylemek mümkündür. Küresel bağlamda katılım bankacılığının veya İslami Bankacılığın etkin olduğu bölgeler incelendiğinde; genel olarak Ortadoğu ve Güney Asya bölgeleri oldukları görülmektedir. Özellikle finansal sistemin sadece İslami esas ve kurallara uygun olduğu İran ve Sudan başta olmak üzere Körfez ülkeleri ve Malezya, İslami finansın üs konumu veya diğer bir ifade ile ana pazarları olduğu ülkeler olarak görülmektedir (Deloitte, 2014, s.2).

2012 yılı verilerine göre, faizsiz finansal sistemin dünya ölçeğindeki ekonomik boyutu ve sektörel dağılımı, aşağıdaki Şekil 4'te verilmiştir.

Şekil 4. 2012 Yılı Verileri İle Dünya İslami Finans Sektör Dağılımı

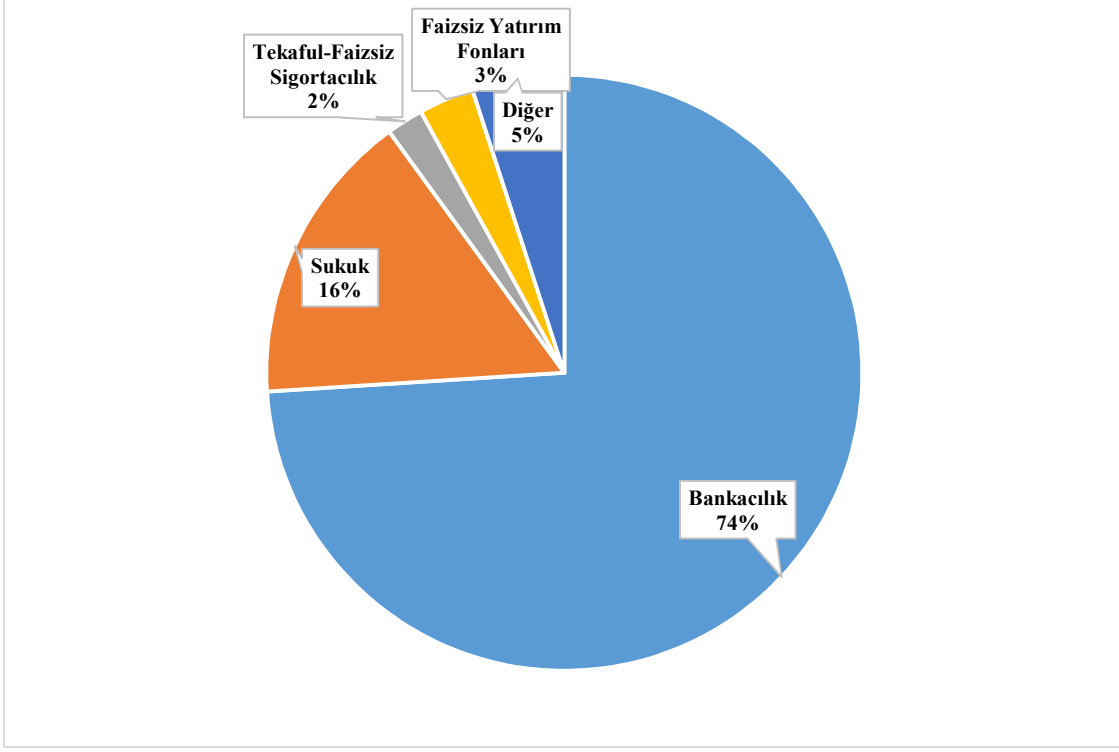

Kaynak: Deloitte., (2014). Türkiye Katılım Bankacılığı-Büyüme yolundaki önemli adımlar, s.2.

Faizsiz finansal sistemin 2012 yılı sonu itibariyle 1,6 trilyon ABD Doları düzeyinde olduğu (Deloitte, 2014, s.2) dikkate alındığında, sistem içerisinde en etkin aktörün “faizsiz bankacılık” veya “katılım bankacılığı” olduğu görülmektedir. Dolayısı ile İslami esaslara dayalı faizsiz finansal sistemin ana aktörünün katılım bankaları olduğunu söylemek mümkündür. Faizsin finansal sistemin diğer aktörleri olan sigorta, menkul kıymetler (Sukuk) ve faizsiz yatırım fonları piyasaları ise, sistemin ancak %19’unu teşkil etmektedir. Bankacılık ve Sukuk sektörü hariç tutulduğunda ise, faizsiz finansal sistemin büyüklüğü oldukça düşük düzeydedir (yaklaşık 80 milyar ABD Doları). Ancak, faizsiz finansal sistem içerisinde yer alan bankaların, sukuk ve benzeri faizsiz finansal enstrümanları da müşterilerine sunmaları, sektördeki diğer faizsiz finans aktörlerinin gelişmesini etkilemektedir denilebilir.

2015 yılı verilerine göre, faizsiz finansal sistemin dünya ölçeğindeki ekonomik boyutu ve sektörel dağılımı, aşağıdaki Şekil 5’te verilmiştir.

Şekil 5. 2015 Yılı Verileri İle Dünya İslami Finans Sektör Dağılımı

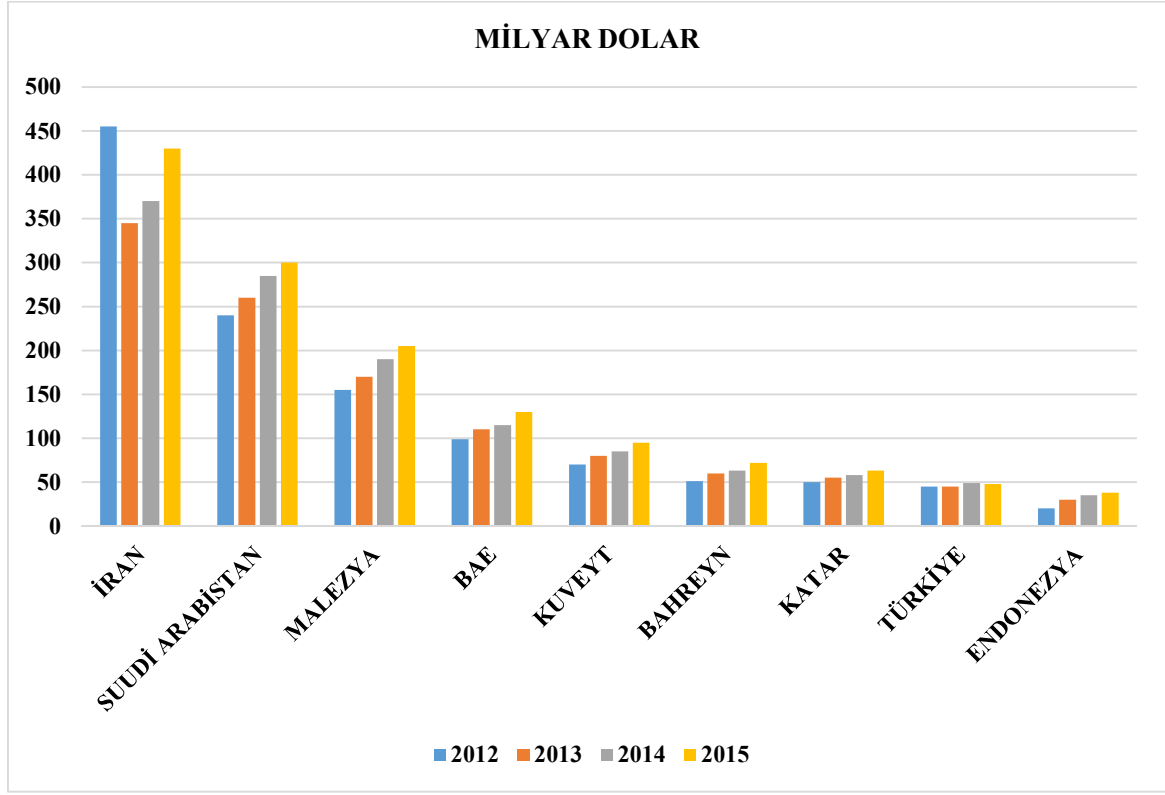

Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB)., (2016b). Katılım Bankaları 2015, s.34.

2015 yılı verilerine göre; faizsiz finansal sistemin dünya genelindeki büyüklüğü yaklaşık 2 trilyon ABD Doları düzeyine yükselirken, 1,346 trilyon ABD dolarlık hacme sahip faizsiz bankacılığın payı yaklaşık %74 düzeyinde gerçekleşmiştir. 295 milyar dolarlık ihraç rakamı ile Sukuk, faizsiz finansal sistem içinde %16'lık paya sahip iken; 55,8 milyar dolarlık faizsiz yatırım fonları, sistemde %3'lük bir paya sahiptir. 33,4 milyar dolarlık faizsiz sigortacılığın payı %2 düzeyinde iken, 83,9 milyar dolarlık hacme sahip diğer faizsiz finansal kuruluşlar ise, sistemde %5'lik bir paya sahiptir (TKBB, 2016b, s.34).

Dünyadaki faizsiz bankacılık sektörü aktif büyüklüğüne göre sıralandığında, İslami finansal piyasaların aktif olduğu ülkelerin ön sıralarda olduğu görülmektedir. Aşağıdaki Şekil 6'da, ülkeler bazında faizsiz bankacılık aktif büyüklüğü sıralaması, 2012-2015 yılları karşılaştırmalı olarak verilmiştir.

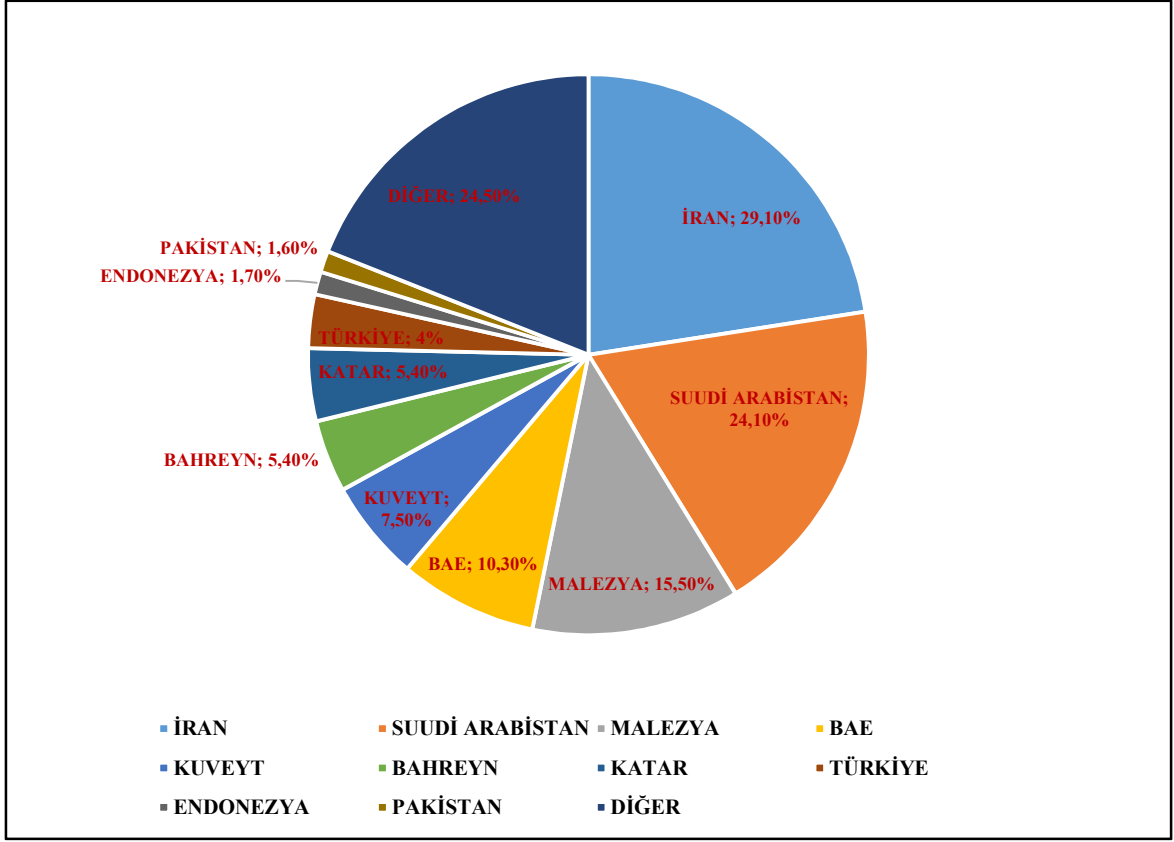
Şekil 6. Faizsiz Bankacılık Sıralamasında Aktif Büyüklüğüne Göre Ülkeler (2012-2015)

Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB)., (2015a). Türkiye Katılım Bankacılığı Strateji Belgesi 2015 – 2025. İstanbul: Türkiye Katılım Bankaları Birliği Yayınları, s.13; Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB)., (2016b). Katılım Bankaları 2015, s.29-36.

Faizsiz bankacılık sisteminde aktif büyüklüğüne göre bankalar sıralamasının yer aldığı Şekil 6'daki veriler incelendiğinde, 2012 yılı verilerine göre İran'daki faizsiz bankaların aktif büyüklüğü toplamı, dünyadaki faizsiz bankaların aktif büyüklüğünün 1/3'ü iken 2013 yılında düşüş göstererek %25 düzeyine gerilemiştir. 2014 yılında İran'daki faizsiz bankaların aktif büyüklüğü yeniden artış sergileyerek büyüme yönlü bir trend sergilerken, 2015 yılında yine dünya faizsiz bankacılık aktif büyüklüğünün yaklaşık 1/3'üne ulaşmıştır. Faizsiz bankacılık alanında söz sahibi olan bir diğer ülke ise; yine finansal sistemini İslami esaslar üzerine kurmuş olan Suudi Arabistan'dır. Faizsiz bankacılık aktif büyüklüğünde lider konumdaki on ülkenin aktifler toplamı, dünya faizsiz bankacılık aktif büyüklüğünün yaklaşık %75'i gibidir. Aktif büyüklüğüne göre faizsiz bankacılıkta ülke paylarını aşağıdaki Şekil 7'de ayrıntılı olarak görmek mümkündür.

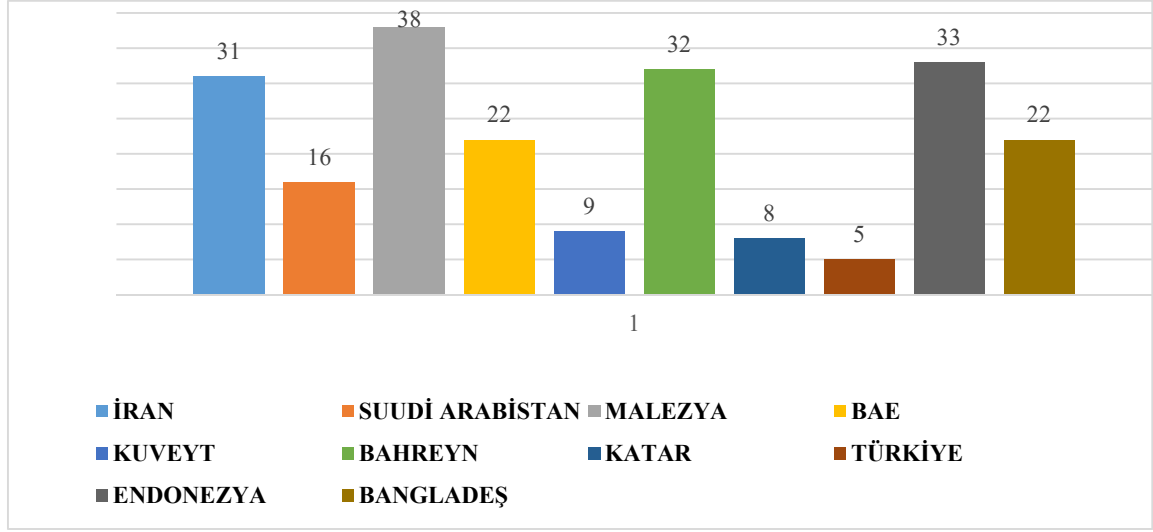
Şekil 7. Faizsiz Bankacılık Aktif Büyüklük Hacimlerinde Ülke Payları

Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB)., (2015a). Türkiye Katılım Bankacılığı Strateji Belgesi 2015 – 2025. İstanbul: Türkiye Katılım Bankaları Birliği Yayınları, s.14.

Faizsiz bankacılıkta aktif büyüklüğü açısından lider konumdaki ülkelerde, banka sayıları açısından kıyaslama yapıldığında doğrusal bir sonuç ortaya çıkmamaktadır. Bir başka ifade ile aktif büyüklüğünde lider olan ülkeler, banka sayıları açısından aynı durumu sergileyememektedir. Ülkeler bazında faizsiz banka sayıları aşağıdaki Şekil 8’de verilmiştir.

Şekil 8. Faizsiz Banka Sayısı Açısından Ülkelerin Sınıflandırılması

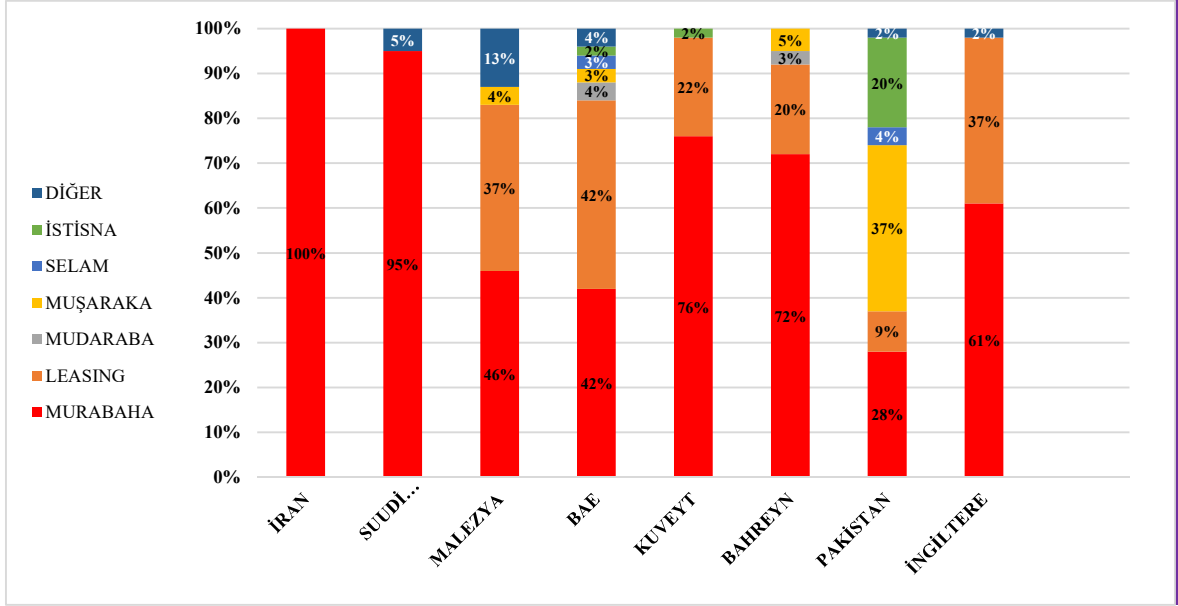

Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB)., (2015a). Türkiye Katılım Bankacılığı Strateji Belgesi 2015 – 2025. İstanbul: Türkiye Katılım Bankaları Birliği Yayınları, s.14.

Katılım bankacılığının yaygın olduğu veya aktif büyüklüğü açısından lider konumdaki ülkelerin, banka sayıları açısından durumları değerlendirildiğinde; 38 banka ile Malezya'nın lider konumda olduğu görülmektedir. Malezya'nın ardından 33 katılım-faizsiz banka ile Endonezya ikinci ülke iken, aktif büyüklüğünde lider konumdaki İran 31 banka ile dördüncü sıradadır. Aktif büyüklüğünde ikinci olan Suudi Arabistan ise, banka sayısına göre sıralamada ancak 7. Sırada yer almaktadır.

Katılım bankacılığında; pazar payları açısından ülkeler değerlendirildiğinde; Suudi Arabistan, Kuveyt ve Bahreyn'in diğer faizsiz bankacılık yapılan ülkelere göre üstün oldukları görülmektedir. Dünyadaki faizsiz bankaların aktifleri değerlendirildiğinde; ürün portföyleri içinde ağırlıklı olarak "murabaha" ürünü yer almaktadır. Malezya, BAE ve Pakistan dışındaki ülkelerde murabaha ürün kullanımı genel olarak %50'nin üzerinde iken, bu oran İran ve Suudi Arabistan'da %90'ı aşmaktadır. Faizsiz bankacılığın Avrupa'daki lideri konumundaki İngiltere'de murabaha kullanım oranı %50'yi aşmaktadır. Malezya ve BAE'de murabaha ile birlikte leasing kullanımı da oldukça yüksek düzeydedir (TKBB, 2015a, s.15). 2013 yılı verilerine göre dünya faizsiz bankacılık sektöründe yaygın olarak kullanılan ürünler, seçilmiş ülkeler bazında aşağıdaki Şekil 9'da verilmiştir.

Şekil 9. Seçilmiş Ülkeler Bazında Faizsiz Bankacılık Ürünlerinin Kullanımı

Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB)., (2015a). Türkiye Katılım Bankacılığı Strateji Belgesi 2015 – 2025. İstanbul: Türkiye Katılım Bankaları Birliği Yayınları, s.14.

Faizsiz bankacılık veya katılım bankacılığının dünyadaki genel durumu ve görünümüne ilişkin verilerin ardından, ülkeler bazında bazı örnekler üzerinden açıklayarak konuyu bütünleştirmek mümkündür. Katılım bankacılığının veya diğer bir ifade ile faizsiz bankacılığın uygulandığı İran, Suudi Arabistan, Malezya, BAE-Kuveyt ve Bahreyn ile İngiltere ve ABD örneklerini kısaca aşağıdaki gibi açıklanabilir.

- 1. İran'da Faizsiz-Katılım Bankacılığı:** 1980 yılında İran'da gerçekleştirilen İslam Devrimi'nin ardından, hayatın her alanında olduğu gibi finansal sistem alanında da değişiklikler yapılmıştır. Devrimin ardından tüm bankalar kamulaştırıldığı gibi, Anayasa ile hayatın her alanındaki uygulamaların İslam dininin standartlarına uygun olması gerektiği düzenlenmiştir. 1983 yılında İran Parlamentosu tarafından çıkarılan yasa ile gerek bankacılık faaliyetlerinde ve gerekse ticari faaliyetlerde “faiz” kesinlikle yasaklanmıştır (Türkmenoğlu, 2007, s.25). Dolayısı ile İran'ın finansal sistemi ve bankacılık sektörü tamamen faizsiz esaslar üzerine kurulmuş ve faizsiz bankacılık zorunlu hale getirilmiştir. Tüm bu nedenlerden dolayı İran, global faizsiz bankacılık sistemi içerisinde en yüksek işlem hacmine sahip ülke konumundadır. İran'ın faizsiz bankacılık sisteminde en yaygın kullanılan faizsiz finansal enstrüman ise, “murabaha” olup, Bank Mellî

İran, Bank Saderat İran, Bank Mellat, Banka Tejarat ve Export Development Bank of Iran bankaları, ülkede faaliyet gösteren bankalara örnektir (Çobankaya, 2014, s.32).

2. Suudi Arabistan’da Faizsiz-Katılım Bankacılığı: Faizsiz finansal sistemin gelişmesinde önemli payı olan ülkelerin başında Suudi Arabistan gelmekte olup, 1975 yılında İslam Kalkınma Bankası’nın kurulmasında da öncü ülkelerdendir. Şeriat hükümlerinin uygulandığı Suudi Arabistan’da faize kesinlikle izin verilmemektedir. Ülkede faize ilişkin herhangi bir konu olması halinde, konu idare mahkemelerinde yargılamaya tabi tutulduğu gibi, bu mahkemeler her türlü finansal ve ticari anlaşmazlıklarda faize ilişkin hüküm verememektedir (Çobankaya, 2014, s.33). Günümüzde katılım bankacılığının en büyükleri arasında yer alan Dar Al-Maal Al Islami Group, Dallah Al Baraka Group ve Al Rajhi Bankacılık gibi gruplar, Suudi Arabistan orijinli bankalardır (Türkmenoğlu, 2007, s.25). Global faizsiz bankacılık sektöründe toplanan fonların ülkelere göre dağılımı dikkate alındığında, Suudi Arabistan toplanan fonların büyüklüğü açısından 2. ülke konumundadır. Yine faizsiz finansal sistemin önemli finansal enstrümanlarından sukuk ihracında Suudi Arabistan, Malezya’nın ardından en yüksek sukuk ihracı gerçekleştirilen 2. ülke konumundadır (TKBB, 2015a, s.16).

3. Malezya’da Faizsiz-Katılım Bankacılığı: İslami esaslarla faizsiz bankacılığın uygulandığı ülkelerden Malezya, yasalar ve uygulamalar bağlamında İran ve Suudi Arabistan’dan önemli ölçüde farklılaşmaktadır. Nüfusunun önemli bir bölümü Müslüman olan Malezya’da, hem faizsiz bankacılık sistemi hem de geleneksel faizli bankacılık sistemi aynı anda ve birlikte yürütülmektedir. Malezya gerek uygulama ve gerekse yasal düzenlemeler bağlamında pek çok İslam ülkesine model olabilecek bir ülke olup, “faizsiz bankacılığın ve finansal sistemin altyapısını geliştirerek, faizsiz sistemle çalışan bankaları ayrı bir kanuna ve düzenlemeye tabi tutmuştur” (Çobankaya, 2014, s.35). 1983 yılında çıkarılan İslam Bankacılık Kanunu, aynı zamanda ülkenin ilk faizsiz-katılım bankası olan Bank İslâm Malaysia Berhad’ın da kuruluşuna olanak sağlamıştır. Malezya Merkez Bankası, ülkedeki finansal sistemi olduğu gibi aynı zamanda faizsiz

bankaların da lisanslama ve denetleme yetkisine sahiptir (Türkmenoğlu, 2007, s.26). Tarihsel süreçte pek çok İslam ülkesinden daha geç faizsiz bankacılık sistemine geçen Malezya; gerek faizsiz banka sayısı, gerek toplanan fonların ülkelere göre dağılımı ve gerekse sukuk ihracında lider ülke konumundadır (TKBB, 2016b, s.16). Bank Islam Malaysia Berhad ve Bank Muamalat Malaysia Berhad, Malezya'nın en önemli iki faizsiz bankası olmakla birlikte, uygulamada geleneksel bankalar da faizsiz bankacılık ürünlerini müşterilerine alternatif olarak sunmaktadır (Çobankaya, 2014, s.35).

4. Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve Kuveyt'te Faizsiz-Katılım Bankacılığı:

Körfez ülkeleri arasında yer alan BAE, kanunları ile diğer İslam ülkelerinden farklı uygulamaların yapılabildiği ülkelerden biridir. Ülkede geçerli olan Ticaret Kanunu, faizi doğrudan yasaklamamakla birlikte, birtakım sınırlamalar getirmektedir. Yasa gereği ticari niteliğe sahip borç ve alacaklarda, belli bir oranı geçmeyecek şekilde faiz alınması veya verilmesi mümkün iken, kökeni ticari olmayan her türlü borç-alacak ilişkisinde "faiz" talep etmek ülkedeki Ceza Kanununa göre suç sayılmaktadır. Bir başka Körfez ülkesi olan Kuveyt'te de faize ilişkin düzenleme ve esaslar, BAE'deki gibi ticari ilişkilerden faize izin verirken, ticari olmayan borç-alacak ilişkisinde faizi yasaklamaktadır (Türkmenoğlu, 2007, s.24). Faizsiz banka sayısı sıralamasında BAE, 22 faizsiz banka ile 6. sırada iken, Kuveyt, 9 faizsiz banka sayısı ile son sıralardadır. Buna karşın Kuveyt'teki faizsiz bankacılık sektörü %7,5 aktif büyüklüğü ile (TKBB, 2015a, s.14-16) BAE'deki faizsiz bankacılık sektörünün aktif büyüklüğünden daha büyüktür. Dubai İslamic Bank, Abu Dhabi Islamic Bank, Emirates Islamic Bank BAE'de faaliyet gösteren faizsiz bankalara örnek olarak verilebilirken, The International Investor ve Kuveyt Finance House Kuveyt'te faaliyet gösteren faizsiz bankalara örnek olarak verilebilir.

5. İngiltere'de Faizsiz-Katılım Bankacılığı: Faizsiz bankacılığın uygulama örneklerinin 1982 yılından beri görüldüğü İngiltere'de, 1997 yılından beri AUB-UK Manzil adı altında faizin bulunmadığı, murabaha ve icara temelli finansman modelleri sunulmaktadır. Daha çok konut finansmanında kullanılan faizsiz finansman modeli, İngiliz yasaları gereği konutun ikinci kez el değiştirmesine bağlı

olarak çifte vergilendirme sorununa neden olmaktadır. 2004 yılında İngiliz Merkez Bankası tarafından bu sorunu giderici düzenlemeler yapılarak, faizsiz konut kredisi kullanımındaki çifte vergilendirme sorunu çözülmüştür. Çözümün ardından İslami finansman modelleri ile geleneksel bankacılık finansman modelleri arasındaki farkın azalması, İngiltere'deki önemli büyüklükteki ticari bankaların bu alan yönelmelerini sağlamıştır. 2004 yılında İngiltere'nin ilk faizsiz bankası olması amacıyla kurulan Islamic Bank of Britain, faizsiz bankacılık alanında hizmet vermektedir (Çobankaya, 2014, s.35).

6. Amerika Birleşik Devletleri'nde Faizsiz-Katılım Bankacılığı: Müslüman nüfusu açısından önemli bir potansiyele sahip ABD, faizsiz finansman modelleri ve faizsiz bankacılık açısından yeni yeni gelişmeye başlayan bir ülke konumundadır. Doğrudan faizsiz bankacılığının bulunmadığı ABD'de; University Islamic Financial, Devon Bank, American Finance House, HSBC gibi bankalarda, daha çok İslami esaslara dayalı konut finansmanı hizmeti sunmaktadır. Ancak ABD finans piyasalarında, İslami esaslara dayalı finansal enstrümanlara olan ilgi giderek artmakta, dolayısı ile faizsiz bankacılık giderek büyümektedir. 2009 yılında General Electric firması, İslami sermayeyi çekmek adına faizsiz bono (kar paylı) ihracı, gerek Amerikan şirketlerinin ve gerekse Amerikan finansal sisteminin, faizsiz finansal enstrümanlara ve faizsiz bankacılığa olan bakışını ortaya koyan örneklerden biridir (Çobankaya, 2014, s.37).

2.5.2. Türkiye'de Katılım Bankacılığı

Türkiye'nin serbest piyasa ekonomisine geçtiği 1980'li yılların başlarında, Turgut Özal Hükümetinin liberalizasyon politik ikaları doğrultusunda finansal sistemde önemli değişim ve gelişmelerin de başlangıcıdır. 16.12.1983 tarihli 83/7506 sayılı kararname ile Türkiye'de faizsiz bankacılığın ilk örnekleri olan "özel finans" kurumlarının temeli atılmıştır (Türkmenoğlu, 2007, s.28). 1984 yılında gerek Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı ve gerekse Merkez Bankası tarafından yapılan yasal düzenlemeler ile (Sümer ve Onan, 2015, s.299), Türkiye'de İslami prensiplere göre bankacılık yapılabilmesinin önü açılmış ve özel finans kurumların çalışma esasları ortaya konmuştur. 1985 yılında özel finans kurumu statüsü ile kurulan Albaraka Türk ve Faisal Finans kurumları, faizsiz

bankacılığın Türkiye'deki ilk örnekleri iken, Türk bankacılık sektöründe "katılım bankacılığı" serüveninin de başlangıcı olmuştur. Sırasıyla 1989 yılında Kuveyt Türk, 1991 yılında Anadolu Finans, 1995 yılında İhlas Finans, 1996 yılında ise Asya Finans (Başaran, 2003, s.6) Türk finansal sistemine katılan faizsiz özel finans kurumlarıdır. Kuşkusuz Türkiye'de özel finans kurumlarının açılmasına yönelik yasal düzenlemelerin temelinde, dini hassasiyetleri nedeni ile tasarruflarını finansal sisteme dahil etmeyen vatandaşların atıl birikimlerini sisteme sokmak ve üretken hale getirerek ülke ekonomisine katkı sağlama düşüncesi yatmaktadır.

1985-1996 döneminde sayıları altıya kadar ulaşan özel finans kurumları, 1999 yılına kadar, kurulmasına olanak sağlayan Kanun Hükmündeki Kararnameler ile yönetilmiştir. Özel Finans kurumlarının kuruluş ve çalışma esaslarına ilişkin ilk yasal düzenleme, 18.06.1999 tarihinde yürürlüğe giren 4389 Sayılı Bankalar Kanunu olmuştur. Özel Finans kurumlarının banka statüsüne kavuşturulması, mevduat bankalarına ilişkin kuruluş, denetleme, yönetim, işleyiş, tasfiye, vb. gibi hükümlerin önemli bir kısmına tabi olması ile sağlanmıştır. Ancak 4389 sayılı kanunun 20. Maddesine ilave edilen 6. fıkra ile Bankalar Kanununa tabi edilen özel finans kurumlarına, kuruluş amaçları doğrultusunda mevduat toplama yasağı getirilmiştir. Buna karşın mevduat bankalarına getirilen ticaret amacıyla emtia alım-satım yasağından, özel finans kurumları muaf tutulmuştur (Bankalar Kanunu, 1999). Kanun hükümlerinden de anlaşılacağı üzere, özel finans kurumları İslami esasları temel alan faaliyetleri kapsamında değerlendirilerek, buna karşın modern bankacılık sisteminin kuralları doğrultusunda dikkate alınarak, hukuki bir yapıya kavuşturulmuştur.

Özel Finans kurumlarının banka statüsüne kavuşturulması ise, 02.07.2005 tarihinde kabul edilen 5387 Sayılı Bankacılık Kanunu ile gerçekleşmiştir. 4389 sayılı kanun ile fiilen banka statüsüne kavuşturulan, mevduat bankalarının yapabildikleri her türlü işlemi yapabilen ve müşterilerine hizmet sunan özel finans kurumları, 01.11.2005 tarihli 5411 Sayılı Bankacılık Kanununun Resmi Gazetede yayınlanmasının ardından hukuki olarak da banka olarak addedilmiş ve Türk Bankacılık Sektöründe "Katılım Bankaları" olarak anılmaya başlanmıştır (Bankacılık Kanunu, 2005, m.2-3).

2001 mali krizi ile birlikte en çok zarar gören sektör kuşkusuz bankacılık sektörüdür. 2001 krizi ile birlikte mali sıkıntıya düşen İhlas Finans Kurumunun faaliyetlerinin durdurulmasına karar verilmiştir (Başaran, 2003, s.6). 1998 yılında Faisal Finans hisseleri yerli yatırımcılar tarafından satın alınmış, 2001 yılında ortaklık yapısı tekrar değişerek Family Finans olarak faaliyetini sürdürmüştür. 2005 yılında Family Finans ve Anadolu Finans birleşerek Türkiye Finansa Katılım Bankası adını almıştır (Türkiye Finans, 2016). 29.05.2015 tarihinde temettü hariç ortaklık hakları ile yönetim ve denetimi TMSF'ye geçen Bank Asya (Asya Finans), 18.07.2016 tarihinde faaliyetleri 5411 sayılı kanununun 107. maddesine dayanılarak geçici olarak durdurulmuştur (TMSF, 2016). Halen Türk bankacılık sektöründe katılım bankası olarak faaliyet gösteren beş banka olup bunlar, “Albaraka Türk”, “Kuveyt Türk”, “Türkiye Finans”, “Vakıf” ve “Ziraat” katılım bankalarıdır (Türkiye Katılım Bankaları Birliği, 2016).

Türk bankacılık sektöründe katılım bankacılığının performansı incelendiğinde; katılım bankalarının finansal krizlere daha dayanıklı olduğu söylenebilir. 2008 dünya finansal krizinde geleneksel bankaların karlılık ve büyüme alanındaki olumsuz performansları, buna karşın faaliyetlerinin varlığa dayalı işlemler ve daha çok risk paylaşımına yönelik ortaklık şeklinde olması nedeniyle, katılım bankaları görece olarak krizden daha az etkilenmiş ve olumlu bir imaja sahip kavuşmuştur (TKBB, 2015a, s.18). Kuşkusuz daha katılım bankalarının, ağırlıklı olarak varlığa dayalı işlemler gerçekleştirmesi, risk-teminat dengesini pozitif yönde etkileyen ve dolayısı ile riski en aza indiren bir durumdur. Bu nedenle katılım bankaları kriz dönemlerinde daha az karlılık elde etseler de, geleneksel bankalara göre daha az kayıp ve düşük risk ile çalıştıklarından krizlerden daha az etkilenmişlerdir.

2008 krizinin ardından hızlı bir büyüme trendine giren Türkiye katılım bankaları, 2009 yılında banka aktiflerine göre %4 düzeyinde olan pazar payını, 2014 yılında %5,2'ye çıkarabilmiştir. 2009-2014 katılım bankaları sektörünün aktif büyüme oranı yıllık %25 düzeyinde gerçekleşirken, artan müşteri sayısı ve işlem hacimlerine bağlı olarak 5 yıllık dönemde %19'luk bir ortalama büyüme sağlamıştır (TKBB, 2015a, s.18).

Türkiye Katılım Bankaları Birliği'nin yayınladığı 2014 yılı verilerine göre; katılım bankalarının topladığı fon miktarı 66,8 milyar TL'ye, buna karşın reel piyasalara

kullandırılan fon miktarı ise 70 milyar TL'ye ulaşmıştır. Katılım bankalarının toplam aktifleri 104,1 milyar TL iken, bankaların öz varlık toplamaları 9,3 TL'ye ulaşmıştır (TKBB, 2015b). Aşağıdaki Tablo 5'te katılım bankalarının 2013-2016 dönemi başlıca temel göstergeleri ayrıntılı olarak verilmiştir.

Tablo 5. Türkiye'deki Katılım Bankalarının Temel Göstergeleri

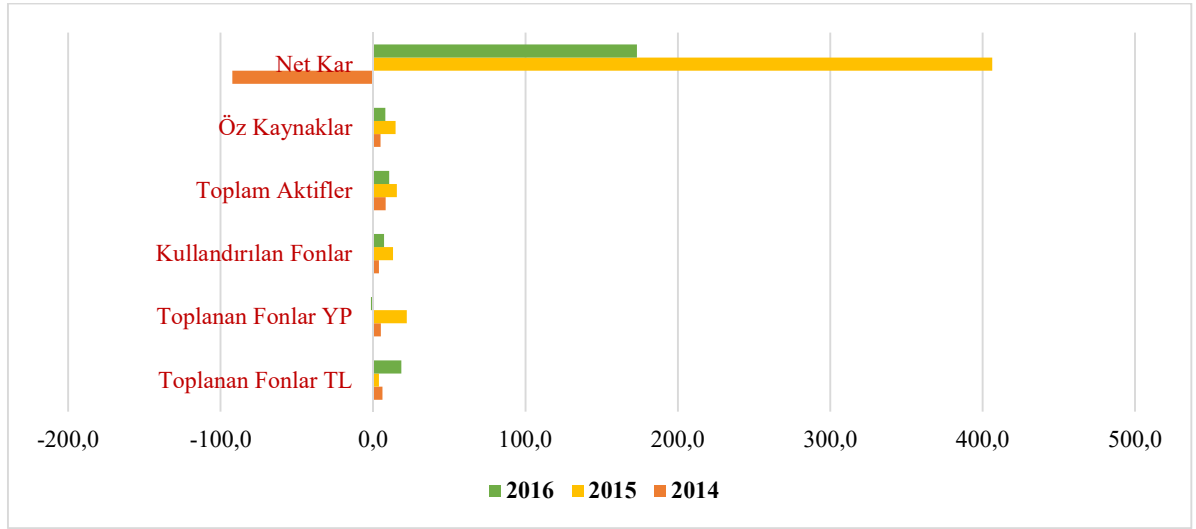
	2013	2014	2015	2016
	MİLYON TL			
Toplanan Fonlar TL	36.984	39.239	40.740	48.313
Toplanan Fonlar YP	26.226	27.548	33.622	33.192
TOPLAM	63.210	66.788	74.362	81.505
Kullandırılan Fonlar	67.416	69.965	79.191	84.880
Toplam Aktifler	96.022	104.073	120.252	132.874
Öz Kaynaklar	8.833	9.265	10.642	11.494
Net Kar	1.052	80	405	1.106
	ADET/KİŞİ			
Toplam Şube Sayısı	962	986	877	942
Toplam Personel Sayısı	16.712	16.207	13.594	14.337

Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB)., (2015b). Katılım Bankaları 2014, s.47; Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB)., (2016b). Katılım Bankaları 2015,s.79; Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB)., (2017). Sektör Bilgileri. 25. Şubat .2017. <http://www.tkbb.org.tr/veri-seti>.

Katılım bankalarının temel göstergelerinin yer aldığı Tablo 5'teki veriler incelendiğinde; 2013-2014 döneminde bankaların net karlılıkları dışındaki tüm kalemlerde pozitif yönlü bir değişim gösterdikleri ve büyüdüleri görülmektedir. Ancak, 2014 yılının hemen başında BDDK'nın para politikalarını sıkılaştırmasına ve aldığı makro ihtiyati tedbirlere bağlı olarak tüm bankacılık sektöründe; karşılıklar arttırılmış, risk ağırlıkları yükseltilmiş, kredi vadeleri kısaltılmış ve kredi kart limitlerinde sınırlamalara gidilmiştir (TKBB, 2015b, s.47). Tüm bu tedbirlere bağlı olarak bankacılık sektörünün genelinde olduğu gibi, katılım bankalarının da karlılıkları olumsuz yönde etkilenerek düşmüştür. Ancak, Asya Finans'ın fona devredilmesi ve bankanın mali performansındaki özel durumu nedeniyle (Asya Finans'ın zarar açıklaması), sektörün 2014 yılı karı küçülmüştür. Buna karşın 2014 yılı sonu itibariyle sektörde faaliyetini sürdüren üç katılım bankasının, karlılık oranları istikrarlı bir büyüme sergilemektedir (TKBB, 2015b, s.49). 2015 yılı verileri

incelendiğinde ise; tüm kalemlerde pozitif bir değişimin olduğu görülmektedir. Özellikle 2015 yılında TSMF'ye devredilen Bank Asya'dan kaynaklanan sektörel net karlılık düşüşü, 2015 yılında Bank Asya verilerinin sektör değerlendirmesinden hariç tutulmasına bağlı olarak artış gösterdiği görülmektedir. 2016 yılı verileri değerlendirildiğinde; katılım bankalarının seçilmiş bilanço kalemlerinde büyüme gösterdiği görülmekle birlikte, özellikle karlılık açısından önemli bir büyüme oranı yakaladığı söylenebilir. Katılım bankaları 2016 yılında yurtiçinde 942 şube ile hizmet vermektedir. 10.840 yurtiçi şubeye sahip (mevduat bankaları) sektör içinde %8,6'lık bir paya sahip olan katılım bankaları, ulaşılabilirlik açısından geleneksel bankalara göre dezavantaja sahiptir denilebilir. Katılım bankalarının 2014-2015-2016 döneminde, seçilmiş göstergelerindeki değişim aşağıdaki Şekil.10'da gösterilmiştir.

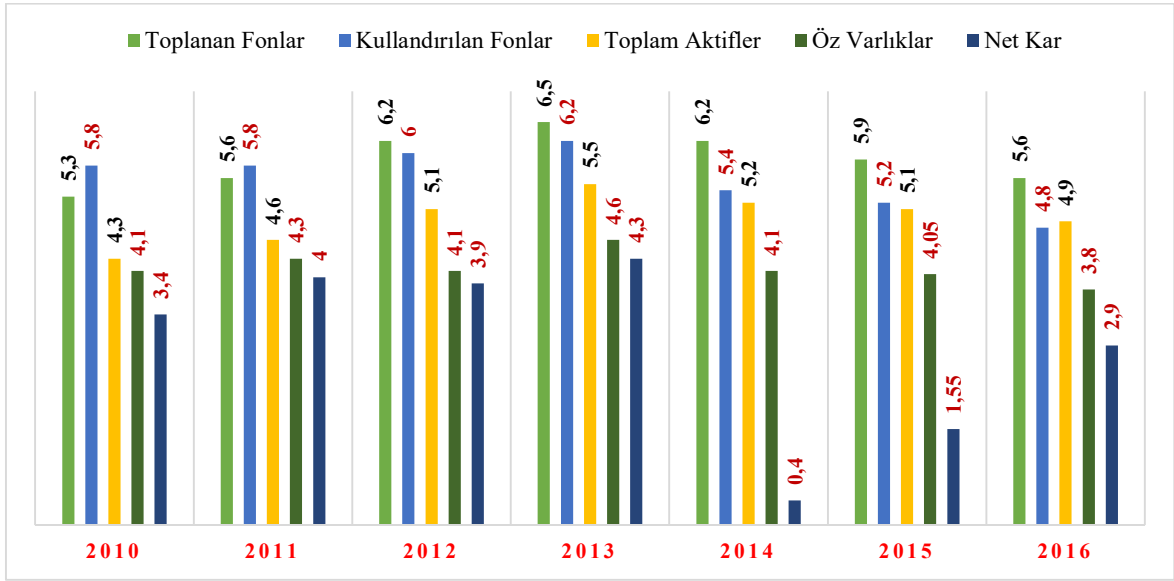
Şekil 10. Türkiye'deki Katılım Bankalarının Temel Göstergelerindeki Değişim

Kaynak: Tablo.5'te yer alan veriler kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Katılım bankalarının toplanan fonlar ile kullandırılan fonlar bağlamında, bankacılık sektöründen aldığı pay da yıllar itibari ile artış sergilemiştir. Aşağıdaki Şekil 11'de, katılım bankalarının 2010-2016 döneminde bankacılık sektöründen aldıkları paylar ayrıntılı olarak verilmiştir.

Şekil 11. 2010-2016 Döneminde Katılım Bankalarının Bankacılık Sektöründen Aldığı Paylar (%)

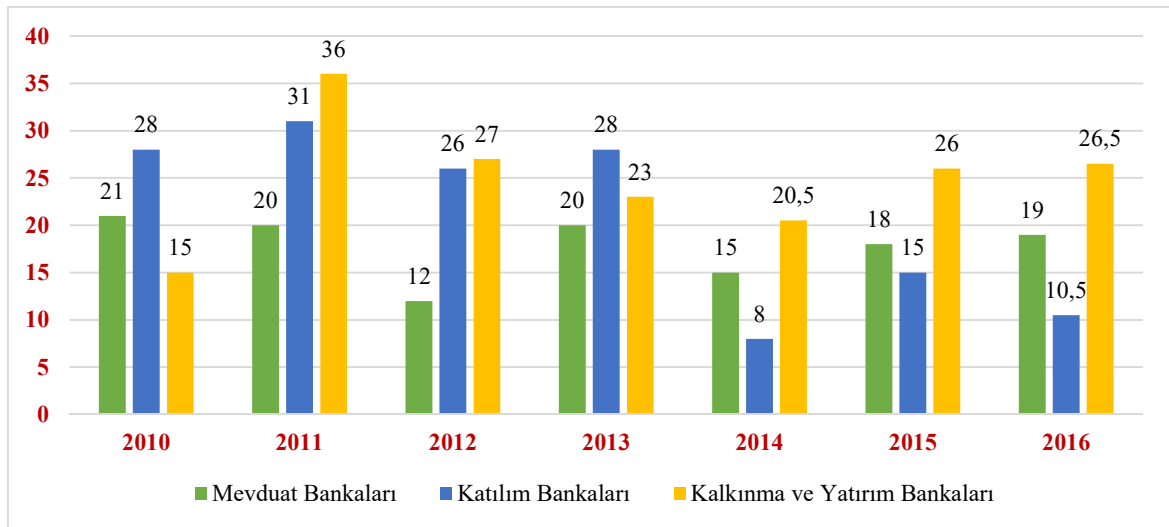

Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB)., (2015b). Katılım Bankaları 2014, s.47; Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB)., (2016b). Katılım Bankaları 2015,s.79; Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB)., (2017). Sektör Bilgileri, 25 Şubat 2017. <http://www.tkbb.org.tr/veri-seti>.

Şekil. 11’de yer alan veriler incelendiğinde; katılım bankalarının 2010-2016 döneminde genel olarak büyüme eğilimi sergilediği görülmektedir. Asya Finans’ın fona devredilmesi ile sektörün artış oranları düşüş gösterse de, geriye kalan üç katılım bankasının büyüme oranları, bankacılık sektörünün büyüme oranlarının üstündedir. Örneğin; üç katılım bankasının topladığı fon miktarı 2014 yılında %30 büyüme gösterirken, Türk bankacılık sektörünün mevduat artış oranı %11,3 düzeyindedir. Yine 2014 yılında üç katılım bankasının kullandırdıkları fonların artış oranı %32 düzeyinde iken, bankacılık sektörünün kredi hacmindeki büyüme oranı %18,8 düzeyinde gerçekleşmiştir. Nitekim üç katılım bankasının 2014 yılındaki aktif büyüme oranı %33 düzeyinde iken, Asya Finans’ın fona devredilmesi sonucunda katılım bankacılığı sektörünün genel aktif büyüme oranı %8’e gerilemiştir. 2014 döneminde bankacılık sektörünün genelinin aktif büyüme oranı ise %15,1 düzeyinde gerçekleşerek, üç katılım bankasının aktif büyüme oranınının 17 puan altında kalmıştır (TKBB, 2015b, s.48). 2015-2016 dönemi değerlendirildiğinde; katılım bankalarının seçilmiş kalemlerdeki büyüme oranlarının, bankacılık sektörü büyüme oranlarından düşük olduğu görülmektedir.

Toplanan fonlarda katılım bankaları 2016 yılında bir önceki yıla göre %9,6 büyüme sağlarken, aynı dönemde bankacılık sektörü %16,7'lik büyüme gerçekleştirmiştir. Kullandırılan fonlarda katılım bankaları 2016 yılında önceki yıla göre %7,2 büyüme sağlarken, bankacılık sektörü %17,2'lik bir büyüme gerçekleştirmiştir. 2016 yılında katılım bankalarının aktifleri 2015 yılına göre %10,5 büyüme sağlarken, bankacılık sektörü toplam aktifleri %15,8 büyümüştür. 2016 yılında katılım bankalarının öz varlıkları 2015 yılına göre %8 artarken, bankacılık sektörü öz varlıklarda %14,5'lik büyüme sağlamıştır. Net karlılık kaleminde ise; katılım bankacılık sektörü %173,1'lik bir artış sağlarken, bankacılık sektörü net karlılıkları %44'lük bir artış sağlamıştır. Ancak, katılım bankacılık sektörünün karlılık oranlarındaki bu ciddi artışın temelinde, Bank Asya'nın fona devredilmesinden kaynaklanan zararların önceki dönemde sektör üzerinde etkisi olduğu ve 2015 yılından itibaren sektörde kalan bankaların net karlılıklarının veri olarak değerlendirildiği gerçeği yatmaktadır. Katılım bankalarının sergiledikleri büyüme performansını, aşağıdaki Şekil 12'de yer alan banka aktiflerindeki büyüme oranları daha iyi ortaya koymaktadır.

Şekil 12. 2010-2016 Dönemi Banka Türlerine Göre Aktif Büyüme Oranları (%)

Kaynak: Deloitte, 2014, s.8; TBB, 2017; TKBB, 2016b'de yer alan veriler kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Yukarıdaki Şekil 12'deki aktif büyüme oranları incelendiğinde; katılım bankalarının aktif büyüme oranları, 2010-2014 döneminde yıllar itibari ile mevduat bankalarına göre yaklaşık %50 ve daha fazla artış sergilemektedir. 2014 yılında Bank Asya'nın fona devredilmesi ile katılım bankacılığı sektörünün başta aktif büyüklüğü olmak

üzere diğer bilanço kalemlerinde ciddi bir gerileme yaşanmıştır. 2015 yılından itibaren yeniden büyüme trendini yakalayan katılım bankacılığı sektörü, aktif büyüklüğü açısından mevduat ve kalkınma-yatırım bankalarına göre düşük bir büyüme eğilimi sergilemektedir.

Katılım bankalarının fon kullandırma artış oranları yıllık bazda ortalama %28-34 bandında seyretmekte olup (TKBB, 2015b, s.49), gerek fon kullandırmadaki büyüme ve gerekse diğer kalemlerdeki büyüme oranları bakımından, bankacılık sektörünün artış/büyüme oranlarının üstünde gerçekleşmektedir. Bu bağlamda Türk katılım bankacılığı sektörü, bankacılık sektörünün temel fonksiyonu olan kaynak kullandırma başarısı ve reel sektöre sağladığı destek ile gelecek dönemlerde de büyümesini sürdürecektir ve geliştirecektir demek mümkündür.

BÖLÜM III

TÜRKİYE'DEKİ KATILIM BANKACILIĞI FAALİYETLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ VE KATILIM BANKACILIĞININ TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDEKİ YERİ

3.1. Katılım Bankacılığının Faaliyetlerine Göre Değerlendirilmesi

Finansal sistemin unsurlarından katılım bankalarını diğer finansal aktörlerden ayıran en belirgin özelliği, faizsiz çalışma prensibini belirlemiş olmalarıdır. Bununla birlikte katılım bankaları İslami esaslar doğrultusunda, toplumsal ve ahlaki açıdan zararlı olarak nitelendirilen bazı iş kollarına yönelik hizmet vermemekte veya bu alanlarda faaliyet gösteren işletmelere finansal destek sağlamamaktadır (Doğan, 2013, s.13). Genel olarak bankacılık sisteminin sunduğu her türlü hizmeti sunabilen katılım bankalarının faaliyetlerinde, faizsizlik ve İslami esaslara uygunluk söz konusudur. Türk bankacılık sistemi içindeki payı giderek artan katılım bankacılığının faaliyetlerini veya bankacılık hizmetlerini; fon toplama, fon kullandırma ve diğer faaliyetler olarak üç alt başlıkta toplamak ve incelemek mümkündür.

3.1.1. Katılım Bankalarının Fon Toplama Faaliyetlerine Göre Değerlendirilmesi

Özel finans kurumu olarak Türk bankacılık sistemine dahil olan katılım bankaları, 2005 yılında 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu ile “katılım bankası” olarak nitelendirilirken, aynı zamanda bu tarihten itibaren katılım bankalarının topladıkları fonlar da “Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu” kapsamına alınarak, her katılım bankası nezdindeki 100.000 TL’lik özel cari ve katılım hesabı güvence altına alınmıştır (TMSF, 2016).

Katılım bankaları fon toplama fonksiyonlarını yerine getirirken, sistemin ana unsuru olan faizsizlik esası doğrultusunda sabit faiz yerine, belli dönemlerde yürütülecek ticari faaliyet sonucu miktarı kesin olarak belli olabilen “kar veya zarar” paylaşımını esas almaktadır (Şit, 2012, s.25). Bir başka ifade ile katılım bankalarının fon toplama esnasında

müşterilerine sundukları sabit bir faiz garantisi bulunmamakta, bunun yerine belli bir dönem sonunda belli olabilecek kar veya zarardan pay alma esası bulunmaktadır. Her ne kadar katılım bankalarının fon toplama faaliyetinde, ileride ortaya çıkacak veya miktarı kesin olarak belli olacak kar veya zarardan pay alma esası bulursa da, uygulamada bu durumun böyle olmadığını söylemek mümkündür. Nitekim Türkiye’de faaliyette bulunan katılım bankaları resmi internet sitelerinden kamuoyuna, dönemler itibari ile katılım hesaplarına dağıtılacak kar paylarını ilan etmekte ve dolayısı ile fon toplama sürecinin en başında tasarruf sahiplerine verilebilecek kar payını duyurmaktadır (Ek-1). Sürecin en başından kar payının ilan edilmesi, aynı zamanda katılım bankacılığının fon toplama fonksiyonunda belirtilen “zarara katılma” olasılığını da ortadan kaldıran, bir diğer ifade ile sadece kar payı verilmesini esas alan bir tutumdur denilebilir. Yine katılım bankalarının ilan ettikleri kar payı oranları incelendiğinde, geleneksel bankaların tasarruf mevduatlarına önerdikleri faiz oranlarından aşağı olmadığını, dolayısı ile katılım bankalarının fon toplama sürecinde bankacılık sisteminin genel esasları doğrultusunda faaliyette buldukları söylenebilir.

Bankacılık sistemi içerisinde yer alan diğer bankalar gibi katılım bankaları da hem öz kaynakları hem de halktan topladıkları fonlar ile faaliyetlerini sürdürmektedir. Katılım bankalarının fon toplama faaliyetleri; “özel cari hesaplar”, “katılım hesapları” ve son yıllarda Türkiye’de de uygulanmaya başlayan menkul kıymet ihracının İslami karşılığı olan “Sukuk” ihracı olmak üzere üç farklı yöntemle gerçekleşmektedir.

3.1.1.1. Özel Cari Hesaplar Yoluyla Fon Toplama Faaliyetinin Değerlendirilmesi

Katılım bankalarının fon toplama yöntemlerinden ilki olan özel cari hesaplar, 5411 Sayılı Bankacılık Kanununda; “Katılım bankalarında açılabilen ve istenildiğinde kısmen veya tamamen her an geri çekilebilme özelliği taşıyan ve karşılığında hesap sahibine herhangi bir getiri ödenmeyen fonların oluşturduğu” hesaplar olarak ifade edilmektedir (Bankacılık Kanunu, 2005, m.3). Tanımından da anlaşılacağı üzere, mevduat bankalarının “vadesiz mevduat” hesapları ile özel cari hesaplar, temelde aynı mantık üzerinde işleyen hesaplardır.

Hem geleneksel bankaların hem de katılım bankalarının fon kaynakları arasında yer alan bu hesap türleri, sıfır maliyetli fon kaynağı olmaları açısından oldukça önemli bir yere sahiptir. Katılım bankalarının “özel cari hesapları” ile geleneksel bankaların “vadesiz mevduat” hesapları birbirine benzemekle birlikte, uygulamada farklılaşmaktadır. Geleneksel bankalar vadesiz mevduat hesaplarında yer alan tasarruflara yılsonlarında çok düşük de olsa adet üzerinden bir faiz öderken, katılım bankaları özel cari hesaplara herhangi bir bedel ödememektedir (Ustaoglu, 2014, s.44). Buna karşın katılım bankaları özel cari hesaplarda bulunan fonları, ticari faaliyetlerinde işletmektedir. Bu ticari faaliyetler sürecinde ortaya çıkabilecek bir zarar olması halinde, katılım bankası özel cari hesapta ve/veya hesaplardaki kaybı, hesap sahibine borçlanmış olarak kabul edilir ve öder (Aktepe, 2010, s.72). Diğer bir ifade ile katılım bankalarındaki özel cari hesaplarda bulunan fonların işletilmesinden kaynaklı oluşabilecek kar bankanın kazancı sayılmakta ve müşteri ile paylaşılmamakta, buna karşın oluşabilecek zarar da bankanın borcu olarak nitelendirilerek hesap sahibine ödenmektedir.

Katılım bankalarındaki özel cari hesaplar, geleneksel bankalardaki vadesiz mevduat hesapları gibi gerçek veya tüzel kişiler tarafından Türk Lirası, yabancı para veya kıymetli maden cinsinden açılabilir. Hesap sahipleri, bu hesaplar üzerinden çek karnesi kullanabildikleri gibi, her türlü bankacılık hizmetini (havale, elektronik fon transferi-EFT, vb.) de gerçekleştirebilmektedir (Ustaoglu, 2014, s.45). Katılım bankaları özel cari hesaplara kar payı vermemekle birlikte, bu hesaplardan yapılacak bankacılık hizmetleri için komisyon, masraf, vb. gibi ücret talep edebilmektedir. Bankacılık Kanununa tabi olan katılım bankaları da, özel cari hesaplar aracılığı ile topladıkları fonların tamamını fon kullandırma faaliyetleri için kullanamazlar. Gerek geleneksel bankalar ve gerekse katılım bankaları topladıkları her vadesiz mevduat/özel cari hesap fonu tutarı üzerinden; TL bazında %10,5, döviz bazında ise %12,5 zorunlu karşılık ayırmak ve bu karşılıkları Merkez Bankası nezdindeki hesaplarına yatırmakla yükümlüdür (TCMB, 2016b). Diğer bir ifade ile katılım bankalarının özel cari hesaplarında topladıkları her 100 TL’lik fonun 10,50 TL’si, her 100 birimlik döviz cinsinden fonun da 12,50 birimi zorunlu karşılık olarak ayrılmakta ve kullanılamamaktadır.

Katılım bankaları nezdinde açılan “özel cari hesapların” özellikleri, genel olarak şu şekilde sıralanabilir (Ustaoglu, 2014, s.45-46):

- a) Gerçek ve tüzel kişilerce açılabilir.
- b) Hesap açılışında herhangi bir alt limit yoktur, gerektiğinde sıfır bakiye ile hesap açılabilir.
- c) Türk Lirası, yabancı para ve kıymetli maden cinsinden açılabilir.
- d) Özel cari hesaplarda bulunan fonlar, (hesap üzerinde müşterinin tasarruf hakkını kısıtlayan bloke, haciz, vb. gibi takyidat olmaması halinde) müşterinin istediği zamanda ve istediği miktarda hemen geri ödenebilir.
- e) Hiçbir şekilde kar payı veya başka bir ad altında bedel ödenmez.
- f) Özel cari hesaplardan; havale, EFT, kıymetli maden alım satımı, döviz alım satımı, vb. gibi bankacılık hizmetleri gerçekleştirilebilir.
- g) Bu hesaplar üzerinden çek karnesi düzenlenebilir, hesaba bağlı banka kartı (ATM) çıkarılabilir, hesaptan otomatik ödeme talimatı (fatura, düzenli ödeme, vb.) verilebilir.
- h) Vergi, SSK primi, vb. gibi düzensiz ödemeler, özel cari hesaplar üzerinden gerçekleştirilebilir.
- i) Hesap sahibi gerçek veya tüzel kişiye kredi kartı düzenlenebilir ve kredi kartı ödemeleri bu hesaplar üzerinden yapılabilir.
- j) Özel cari hesaplara ilişkin her türlü işlem internet ve telefon (mobil) bankacılığı ile ATM'ler üzerinden gerçekleştirilebilir.

Özel cari hesapların özellikleri incelendiğinde, geleneksel bankalarda açılan vadesiz mevduat hesapları ile benzeştikleri ve vadesiz mevduat hesapları üzerinden gerçekleştirilen her türlü hizmetin, özel cari hesaplar ile de yapılabildiğini söylemek mümkündür. Ancak, özel cari hesapları vadesiz mevduat hesaplarından ayıran tek ve en

belirgin özellik, vadesiz hesaplara yılsonlarında az da olsa adet üzerinden faiz verilebildiğidir.

3.1.1.2. Katılım Hesapları Yoluyla Fon Toplama Faaliyetinin Değerlendirilmesi

Katılım bankalarının fon toplama yöntemlerinden bir diğeri, katılım hesapları yoluyla fon toplamaktır. 5411 Sayılı Bankacılık Kanununda katılım hesapları; “Katılım bankalarına yatırılan fonların bu kurumlarca kullanılmasından doğacak kâr veya zarara katılma sonucunu veren, karşılığında hesap sahibine önceden belirlenmiş herhangi bir getiri ödenmeyen ve anaparanın aynen geri ödenmesi garanti edilmeyen fonların oluşturduğu hesaplar” olarak tanımlanmaktadır (Bankacılık Kanunu, 2005). Katılım hesabına ilişkin tanım irdelendiğinde; hesabın en belirgin özelliklerinin, önceden belirlenmiş bir getiri garantisi olmaması ve anapara garantisinin bulunmamasıdır. Buna karşın katılım hesabına yatırılan fon miktarı için vaat edilen kar payı başlangıçta belirlidir (Ek-1). Bir başka ifade ile katılım hesabına yatırılan fonun işletilmesinden kar elde edilmesi durumunda, katılım bankasının oluşan kardan ne kadar payı müşterisine vereceği bellidir. Dolayısı ile kar garantisi olmayan, sadece kar edilmesi durumunda kardan verilecek pay oranının belli olduğu hesaplar, katılım hesaplarıdır demek mümkündür. Ancak, 2005 yılında çıkarılan 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu ile banka statüsüne kavuşturulan özel finans kurumlarında açılan katılım hesapları da, TSMF güvencesi kapsamına alınmış ve her bir kişinin her katılım bankası nezdindeki 100.000 TL’lik katılım hesabı, sigorta kapsamında güvence altına alınmıştır. Dolayısı ile her bir katılım bankasındaki kişi bazında 100.000 TL’lik hesap, anapara güvencesine sahiptir.

Katılım hesapları; temelde dini hassasiyetlere dayalı olmak üzere, birikimlerini kar-zarar paylaşımına göre değerlendirerek, reel piyasa yatırımları ve ticarete aktarmak isteyen gerçek veya tüzel kişiler tarafından tercih edilen hesaplardır. Bu hesaplara yatırılan birikimlere anapara garantisinin verilmemesi, katılım hesaplarını risk sermayesi olarak da adlandırılmasını mümkün kılmaktadır. Katılım hesaplarının risk sermayesi olarak nitelendirilmesinin dayanağı ise; birikimlerini katılım hesabında değerlendiren bireylerin sermayedar, katılım bankalarının da bu sermayeyi işleten müteşebbis olarak kabul edilmesidir (Tunç, 2010, s.191-192). Bu bağlamda katılım hesapları; yatırım veya ticari faaliyette bulunan katılım bankalarına, sermaye desteği sağlayan ve sermayeyi tuttuğu süre

kadarlık kazançtan kar payı alan veya zarar olması durumunda ise, yatırdığı sermaye (anapara) tutarından daha az bir miktarı geri alma riskine sahip hesaplardır demek mümkündür.

Katılım bankaları, fon toplama yöntemi olarak kullandıkları katılım hesaplarını işletmekten sorumlu oldukları gibi, aynı zamanda bu işletim sürecinde ortaya çıkabilecek her türlü masrafı da karşılamakla yükümlüdür. Katılım bankaları üstlendikleri bu sorumluluk ve yükümlülükler karşılığında, katılım hesapları karşılığı oluşturulan fondan elde edilecek kar veya zarardan azami %20 oranında pay alabilir. Başlangıçta belirlenen fon işletim payının değiştirilmesi, %20'lik marj içinde kalma koşulu ile Merkez Bankası'nın iznine tabidir. Katılım bankaları fon işletim paylarını (kar-zarar) diledikleri zaman (günlük, haftalık, vb.) kendi hesaplarına aktarabilme hakkına sahiptirler (Tunay, 2005, s.334).

Katılım bankaları nezdinde açılan “katılım hesaplarının” özellikleri, genel olarak şu şekilde sıralanabilir (Ustaoğlu, 2014, s.46-47; TKBB, 2016a):

- a) Türk Lirası ve yabancı para cinsinden açılabilir.
- b) Bir yıla kadar olan (1, 3, 6 ay, 1 yıl veya 45 gün, vb. gibi kırık vadelerde) değişik vadelerle veya bir yıldan daha uzun vadelerle açılabilir. Ayrıca vadesi 5 yıldan az olmayan “birikimli hesaplar” ile katılım bankalarına özgü, özel projelerin finansmanı amacıyla kesin vade içermeyen “özel fon havuzları” gibi hesaplar da açılabilmektedir (Tunç, 2010, s.192).
- c) Vade sonunda hesaptaki anapara tutarı üzerinden kar payı alabilir.
- d) Vade süresi uzadıkça, kar paylaşım oranı artış göstermektedir.
- e) Geleneksel bankalarda brüt faiz üzerinden olduğu gibi, katılım hesaplarına verilen brüt kar payları üzerinden de stopaj kesintisi yapılmaktadır. Vade türüne göre TL olarak açılan katılım hesaplarının kar payları üzerinden %15-%12-%10, yabancı para cinsi türünden açılan hesapların kar payları üzerinden %18-%15-

%13 ve kıymetli maden cinsinden açılan hesapların kar payları üzerinden %13 stopaj kesintisi yapılmaktadır (Albaraka Türk, 2016).

- f) Vadeli katılım hesaplarına vadeyi bozmadan ilave para yatırmak, vade temdidinden sonraki ilk iş günüdür.
- g) Geleneksel bankalarda olduğu gibi, katılım bankaları nezdinde açılan her gerçek kişinin 100.000 TL'ye kadar olan anapara ve kar payı tutarları toplamı TMSF güvencesi altındadır.
- h) Gerektiğinde aynı aileden (hane) bireylere ait katılım hesapları birbirleriyle ilişkilendirilebilir. Bir başka ifade ile aynı aileden kişilerin tüm katılma hesapları toplanır ve hesapların türü bu toplama göre belirlenir (Ustaoglu, 2014,s.47).
- i) “Müşteri toplam Katılma hesap bakiyeleri üzerinden değerlendirilir ve yatıracağı hesabının türü buna göre belli olur” (Ustaoglu, 2014, s.47).
- j) Katılım hesabından para çekildiği veya hesaba para yatırıldığında; “yatırılan veya çekilen paranın döviz cinsi ve katılma hesapları toplamının bu döviz cinsindeki toplam değerine bakılır” (Ustaoglu, 2014, s.47).
- k) “Herhangi bir hesabın vade tarihinde, toplam Katılma Hesap bakiyelerine bakılır ve hesabın türü vadede değişebilir. Hesap türü değiştiği zaman ek numarası değişmez, segmenti ve vade tarihi güncellenir” (Ustaoglu, 2014, s.47).

Katılım hesaplarının yukarıda belirtilen özellikleri değerlendirildiğinde; katılım hesapları ile geleneksel bankalardaki mevduat hesaplarının genel yapı itibariyle benzeştiklerini söylemek mümkündür. Özellikle hesabın açılış şekli, hangi para türleri ile açılacağı, vade seçenekleri, kar payının vade sonundaki anaparaya göre ödeneceği, kar payı stopaj kesintisi, hesaptan vadeden önce para çekme veya hesaba para yatırma, kişi bazında getirilen sigorta tutarı gibi özellikler, geleneksel bankalardaki vadeli mevduatlar için de uygulanmaktadır. Dolayısı ile katılım hesapları ile mevduat hesaplarını birbirinden ayıran en belirgin özelliğin; hesap açılışında vade sonunda ödenecek faiz tutarının belli

olmaması ve zarar edilmesi halinde anaparadan daha az tutarın alınabilme ihtimalinin olmasıdır demek mümkündür.

Buna karşın katılım hesapları, işleyiş açısından da mevduat hesaplarından farklılaşmaktadır. Her katılım hesabı “hesap değeri” ve “birim değeri” olmak üzere iki değer içermekte ve değerlendirilmektedir (Budur, 2003, s.31). Katılım hesaplarının işleyişinde dikkate alınan hesap değeri ve birim değeri ile işleyişi kısaca aşağıdaki gibi açıklamak mümkündür.

a) Hesap Değeri: Kar zarar sözleşmesinin özel bölümünde belirtilen hesap değeri, katılım hesabı aracılığı ile fona para yatıran gerçek veya tüzel kişilerin, fondaki mevcut aktiflere katılma oranını ifade etmektedir. Katılım hesabına para yatırıldığında veya para çekildiğinde aktiflere katılım oranı değişeceğinden, sözleşmede belirtilen veya yazılı olan eski oran yerine, yeni hesaplama sonucunda bulunan oran yazılır. Hesap değerinin bulunmasında “birim değeri” dikkate alınmakta ve katılım bankasının, katılım hesabı fonuna ilk para kabul ettiği günü başlangıç ve birim değeri 100 olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda banka tarafından fona ilk para kabul edildiği gün, katılım hesabına yatırılan tutar veya tutarların, 100 olarak kabul edilen birim değere bölünmesi ile hesap değeri bulunur (Budur, 2003, s.32). Konuyu basit bir örnekle açıklamak gerekirse; ABC katılım bankasının, katılım hesabı yoluyla fon toplamaya başladığı ilk gün X şahsı adına açılan katılım hesabına 50.000 TL yatırdığını varsayalım. Hesaba yatırılan 50.000 TL, birim değeri olan 100’e bölüldüğünde, hesap değeri 500 olarak bulunur. Başlangıçta belirlenen hesap değeri, hesap sahibinin para yatırma veya çekme hareketlerine göre değişebilmektedir. Kişiye ait hesap değerine, yatırılan veya çekilen miktarın birim değere bölünmesi ile bulunan oran, para yatırıldığında artı, para çekildiğinde ise eksi olarak yansıtılarak yeni hesap değeri bulunur (Budur, 2003, s.33).

b) Birim Değeri: Katılım hesaplarının değerlendirildiği fonların değişimini yansıtan, kar elde edildiğinde artan, zarar edildiğinde ise azalan sayısal oran “birim değeri” olarak ifade edilmektedir (Budur, 2003, s.34). Tanımdan da anlaşılacağı üzere birim değeri; katılım hesapları fonlarının gösterge niteliğine sahip bir değer olup, fonu işleten katılım bankasının performansına göre pozitif veya negatif yönde değişkenlik gösterebilmektedir. Katılım bankası tarafından oluşturulan katılım fonunun ilk gün birim değeri 100 olarak

kabul edilmektedir. İlerleyen günlerde fonun işletilmesinden kaynaklı kar elde edildiğinde, banka tarafından oluşturulan fon değerlendirilecek ve havuzun aktif değeri artacaktır. Aktif toplamının fonu oluşturan hesaplara dağıtılabilmesi için, artışa paralel olarak birim değerin de artırılması gerekmektedir. Bu bağlamda fon havuzunda yer alan aktif değerler toplamı, bir önceki günkü fon havuzundaki hesap değeri toplamına bölünerek yeni veya o günkü “birim değer” hesaplanır. Bu bağlamda birim değer; “türlerine göre ayrılmış fonda mevcut aktifler toplamının mevcut hesap değerleri bölünmesi ile bulunan günlük veya haftalık olarak hesaplanıp ilan edilen bir ağırlık birimidir” (Türkmenoğlu, 2007, s.48). Ancak uygulamada birim değer haftalık olarak hesaplanmakta ve kamuoyuna duyurulmaktadır. Katılım hesabı fonlarının birim değer değişimi ve yeni birim değer hesaplanmasını bir örnekle açıklama mümkündür. Örneğin; ABC Katılım Bankası 02.01.2016 tarihinde katılım fonu havuzu oluşturmuş ve bu havuz için açılan hesaplar aşağıdaki gibidir.

Açılan Hesaplar	Hesap Tutarları (TL)	Hesap Değeri	02.01.2016 tarihli Birim Değeri
A Şahsı	20.000	200	100
B Şahsı	60.000	600	100
.	100
Z Şahsı	40.000	400	100
	1.500.000 (Fonun Aktif Değer Toplamı)	15.000 (Hesap değerleri toplamı)	100

Yukarıdaki örnekte; katılım hesabı fonunun ilk açıldığı gün olan 02.01.2016 tarihinde, fonun birim değeri 100'dür ve her hesaba yatırılan tutarın birim değere bölünmesi ile hesap değerleri gösterilmiştir. Katılım hesabı fonunun 10.000 TL kar elde ettiğini varsayarak, fonun yeni birim değerini hesaplamak gerektiğinde; fonun yeni aktif değerini, bir önceki günkü hesap değerleri toplamına bölmek gerekmektedir. Ancak fondan 10.000 TL kar elde edildiğinden, banka karın azami %20'si olan 2.000 TL'yi kendi gelir hanesine yazacak ve geri kalan 8.000 TL'yi fon havuzundaki hesap sahiplerine dağıtacaktır. Fonun yeni aktifler toplamı, bir önceki günkü fonun aktif değer toplamı olan 1.500.000 TL ve bankanın karı olan 2.000 TL ile birlikte 1.502.000 TL olacaktır. Bu bağlamda fonun yeni birim değeri ise (Türkmenoğlu, 2007):

$$\begin{aligned}\text{Yeni birim değer} &= 1.502.000 : 15.000 \\ &= 100,13 \text{ olacaktır.}\end{aligned}$$

Katılım hesabı açan bir bireyin herhangi bir zaman dilimindeki hesap durumu “Birim Hesap Değeri” olarak adlandırılmakta ve hesaplamasının yapıldığı tarihteki birim değer ile hesap değerinin çarpılması ile bulunmaktadır. Katılım hesaplarından vadeden önce para çekilmesi bankaların özel izinleri ile mümkünken¹, vadesinde hesabın kapatılması durumunda hesap sahibinin talep edebileceği tutar, hesabın vadesinin bittiği gündeki birim değeri kadardır (Türkmenoğlu, 2007, s.49).

Yukarıdaki bilgilerden de anlaşılacağı üzere katılım hesapları, vadeli mevduat hesaplarından yapısal anlamda da farklılık göstermektedir. Katılım hesaplarında, sadece kar payının belli olmaması ve vade sonunda zarar halinde anaparadan kayıp gibi farklılıklar bulunmamakta, aynı zamanda hem kar payının hem de hesap değerinin belirlenmesi yönünde de farklılaşmaktadır. Bu bağlamda katılım hesaplarının, taşıdıkları riskten dolayı aynı zamanda risk sermayesi olarak nitelendirilmesinin gerçeği yansıttığını söylemek mümkündür.

3.1.1.3. Menkulleştirme Yoluyla Fon Toplama- Sukuk Faaliyetinin Değerlendirilmesi

İslami esaslar doğrultusunda fon toplama yöntemlerinden bir diğer ise, menkul kıymetleştirme yoluyla fon toplanmasıdır. Faizsiz bankacılıkta menkul kıymetleştirme, “bir varlığa sahip olma ve ondan yararlanma hakkını gösteren faizsiz bir finansman bonusu”, diğer bir ifade ile Sukuk olarak adlandırılmaktadır (Büyükkakın ve Önyılmaz, 2012, s.3). Bu bağlamda faizsiz bankacılığın fon toplama yöntemlerinden Sukuk, aynı zamanda gelir ortaklığı senedi olarak da nitelendirilebilir. İslami Bankacılığın önemli kurumlarından olan İslami Finansal Kuruluşlar Muhasebe ve Denetim Kurumu (AAOIFI) Sukuk’u, “dayanak teşkil eden bir varlık sepetinde yer alan varlıklar üzerindeki ortak mülkiyeti temsil eden eşit değerdeki sertifikalar” olarak tanımlamaktadır (Ernst & Young, 2012, s.1).

¹ 2012/4133 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı'na göre 1 yıl ve daha uzun vadeli hesaplar ile dönemsel kâr payı ödemeli (1 ay, 3 ay 6 ay) hesaplarda vadeden önce en fazla 2 defa ve toplamda anaparanın %50'sine kadar kısmi çekim yapılabilir. Hesaptaki kâr payı anaparaya eklenemez, ayrı bir özel cari hesaba aktarılır. Bu kurallar dışında işlem yapılması halinde ya da hesabın vadesinden önce kapatılması durumunda hesap için vade başlangıcından itibaren ödenmiş olan kârın %50'si geri alınır (Albaraka, 2016).

İslam dinin sabit getiri veya faiz taşıyan bonolara izin vermemiş olması, varlık sepetinde sahiplik hakkından oluşan sertifikaların, diğer bir ifade ile Sukuk'un ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Katılım bankalarının Sukuk ihracındaki temel amacı reel piyasalardan İslami esaslara göre fon toplayabilmek ve bu fondaki paylarına göre yeni bir yatırım projesini başlatmak veya ticari bir faaliyetin finansmanında kullanmaktır. Sukuk yatırımcısının kazancı ticari bir faaliyetten, belli bir varlığın mülkiyetinden veya ticari bir iş ortaklığından elde edilecek gelir üzerinden olacağı (Büyükakın ve Önyılmaz, 2012, s.3-4) için, elde edilen kazanç da faizsiz olacaktır.

Finansal sistem içerisinde yaygın olarak kullanılan menkul kıymetleştirme ile Sukuk benzeşmekle birlikte, aralarında bazı temel farklılıklar bulunmaktadır (Durmuş, 2011 aktaran: Terzi, 2013, s.13):

1. Genel olarak finansal sistemde menkulleştirilecek varlıklar “faiz” veya “vadesi gelmemiş alacaklar” iken, Sukuk’ ta bu varlık menfaat veya ortaklık hissesidir.
2. Geleneksel bankalar veya faize dayalı finansal sistemin diğer aktörleri tarafından ihraç edildiğinde, ihraç eden açısından alacak tahsil riski bulunmazken, faizsiz sistemde Sukuk yatırımcısının ticaret veya ortaklık riski bulunmaktadır.
3. Geleneksel bankalar veya faize dayalı finansal sistemde gerçekleştirilen menkul kıymetleştirme türlerinin ikincil piyasası varken, faizsiz finansal sistemde selem, istisna ve murabahaya dayalı sukukların ikincil piyasalarda işlem görmesi söz konusu değildir. Diğer sukuk türleri ise ikincil piyasalarda işlem görebilirler.

İslami Finansal Kuruluşlar Muhasebe ve Denetim Kurumu (AAOIFI) tarafından uygulanabilirliği onaylanmış 14 farklı sukuk türü bulunmaktadır. Ancak uygulamada; “Selem sukuk, istisna sukuk, murabaha sukuk, mudaraba sukuk, müşaraka sukuk ve icara sukuk” en yaygın olarak kullanılan türlerdir (Büyükakın ve Önyılmaz, 2012, s.3).

- a) **Selem Sukuk:** Selem, ileride üretilecek veya teslim edilecek bir malın bedelinin peşin ödenerek satın alınması işlemidir. Selem’de malı üreten kişi veya kurum, kendisine yapılan peşin ödemeye karşılık alıcıya belli bir malı, belirlenmiş

zamanda ve belirlenmiş fiyattan teslim etmeyi taahhüt eder. Selem sukuk ise; selem sermayesi toplama amacıyla ihraç edilen belgelerdir. Selem sukuk belgesini alanlar, aynı zamanda selem yoluyla satılan malların da mülkiyetini almış olmaktadır. Selem malı vadesinde alıcı tarafından teslim alındıktan sonra, daha yüksek bir fiyattan satarak, ticari bir faaliyet gerçekleştirmiş ve kazanç sağlamış olacaktır. Selem malının alış-satış fiyatı arasındaki fark ise, selem sukuk belgesini alanların karı veya zararı olacaktır (Alpaslan, 2014, s.18).

b) İstisna Sukuk: “Üretimi gerçekleştirilmemiş ürünlerin imal edilmesi için gereken maddi kaynağın sağlanması amacıyla ihraç edilen eşit değerdeki sertifikalardır” (Alpaslan, 2014, s.18). Daha çok proje finansmanı olarak ifade edilebilecek istisna sukuk’ ta, İslami finans kuruluşu projeyi finanse etmek için sukuk ihracı gerçekleştirir. Sukuka dayanak olan varlık ise bizzat projenin kendisi olup, finans kuruluşunun mülkiyetine geçer. Projenin tamamlanmasının ardından sukuka dayanak olan varlık, finans kuruluşu tarafından üreticiye anlaşılan fiyat ve vade üzerinden satışı gerçekleştirilir. İstisna sukukları, borç yükümlülüğü içerdiklerinden dolayı ikincil piyasalarda işlem görmezler (Büyükkakın ve Önyılmaz, 2012, s.4).

c) Murabaha Sukuk: Bir malın maliyet fiyatının üzerine kar marjı konularak satılması olan murabahada, murabahaya söz konusu varlığa dayalı sukukun dayanağını oluşturmaktadır. Murabaha sukuk, borcu gösteren bir sertifikadır ve borcun alınıp satılması faizi doğurmaktadır. Bu nedenle İslam hukukunda murabaha sukuklarının ikinci el piyasalarda işlem görmesi, diğer bir ifade ile alınıp satılması yasaklanmıştır. Ancak, murabaha sukuklar üzerinde yazılı fiyattan ciro edilerek devredilebilir (Büyükkakın ve Önyılmaz, 2012, s.4; Alpaslan, 2014, s.18).

d) Mudaraba Sukuk: İslami finans kuruluşu veya katılım bankasının, “girişimciye sağlayacağı finansman desteğine fon bulabilmek amacıyla” çıkardığı sertifikalar mudaraba sukuk olarak adlandırılır (Büyükkakın ve Önyılmaz, 2012, s.4). Mudaraba sukuk, ortaklık hakkında dayalı sukuk türü

olup, genel olarak büyük hacimli projelerin finansmanında kullanılan bir yöntemdir.

e) **Müşaraka Sukuk:** Mudaraba sukuk ile benzeşmekle birlikte, ortaklığa sukuk ihracını gerçekleştiren kuruluşun da katıldığı şeklidir. “Müşaraka sukukları; yeni bir projenin kurulmasına, geliştirilmesine ya da ortaklıkla oluşturulan bir faaliyete kaynak sağlamak amacıyla eşit değerde ihraç edilmiş sertifikalardır. Sertifika sahipleri hisseleri oranında projeye ya da faaliyete sahiptir (Alpaslan, 2014, s.18).

f) **İcara Sukuk:** İcara yoluyla kiralanan varlıklara dayalı sukuk türüdür. İcara sukuk, “sukuk sahibine kiradaki bir gerçek varlığın mülkiyet veya kullanma, yararlanma hakkını veren sertifikalardır” (Alpaslan, 2014, s.18). İcara sukuk sahipleri, varlığın mülkiyet hakkının yanında varlıktan kira alma hakkına da sahip olabilmektedirler. İcara sukuk ciro edilebilmekte, ikincil piyasalarda işlem görebilmekte ve hatta kiralanan varlığın kaza veya afet sonucunda kullanılamaz hale gelmesi halinde kiracı icara kontratını iptal edebilmektedir (Büyükkök ve Önyılmaz, 2012, s.4).

Türkiye katılım bankacılığı sektöründe sukuk ihracı ilk olarak 2010 yılında Kuveyt Türk Katılım Bankasının 3 yıl vadeli 100 milyon ABD Dolarlık işlemi ile gerçekleşmiştir. İhraç edilen sukuk senetleri Londra borsasında işlem görmüştür. 2013 yılında yapılan yasal düzenlemeler sonucunda; istisna, murabaha, müşaraka ve mudaraba sukuk ihracının yapılmasına olanak sağlanmıştır. 2010 yılında başlayan sukuk ihracına, 2011 yılında yine Kuveyt Türk Yatırım Bankasının 5 yıllık 350 milyon Dolar değerindeki sukuk ihracı ile devam edilmiştir. 2012 yılı Ekim ayında ve 2013 yılı Şubat ayında Hazine Müsteşarlığı'nın 2'şer yıl vadeli ve toplamda 3,1 milyar Dolar değerindeki sukuk ihraçları, Türkiye'deki katılım bankalarının sukuk ihracına yönelmelerini kolaylaştıran ve hızlandıran bir etki sağlamıştır (TKBB, 2015a).

3.1.2. Katılım Bankalarının Fon Kullandırma Faaliyetlerine Göre Değerlendirilmesi

Fon toplama biçimleri ve işleyiş açısından ticari veya diğer bir ifade ile geleneksele bankalara benzeyen katılım bankacılığını, diğer bankalardan ayıran en önemli farklılık öz

kaynak ve topladıkları fonları kullandırma yöntemlerinde görülmektedir. Katılım bankacılığının fon kullandırılmasındaki temel esas, kullandırılan fonların üretim ve ticari amaçlı faaliyetlere kanalize edilmesidir. Bu bağlamda katılım bankaları; fon kullandırdığı kişi veya şirketlere karşı ya ortak konumunda, ya satıcı konumunda ya da kiraya veren konumundadır (Pehlivan, 2016, s.302). Katılım bankacılığında kullandırılan fonlar, tasarruf sahipleri ile yatırımcıların banka aracılığı ile bir araya getirilmesi, yatırıma kanalize edilen fon riskinin de banka ve tasarruf sahipleri tarafından paylaşılması esasına dayanmaktadır. Diğer bir ifade ile yatırıma kanalize edilen fonların riski banka ve tasarruf sahipleri tarafından ortaklaşa üstlenilmekte, yatırımın kar etmesi durumunda da elde edilen kar banka ve tasarruf sahiplerince paylaşılmaktadır. Dolayısı ile katılım bankacılığında kullandırılan fonlardan kar elde edilmesi, tamamen katılım bankalarının doğru alanlara fon kullandırması ve fon desteği sağlanan yatırımın verimine bağlıdır (Türkmenoğlu, 2007, s.49).

Geleneksel bankacılıkta tasarruf sahiplerinden toplanan fonlar, belli bir vade ve faiz oranı ile gerçek ve tüzel kişilerin finansman ihtiyacını karşılamakta kullanılırken, katılım bankacılığında doğrudan yatırıma sermaye ortaklığı, yatırımcının ihtiyaç duyduğu hammadde ve malzemenin temini veya kiralanması ile fon kullandırımı yapılmaktadır. Bu bağlamda yatırım bankaları; yatırımcının fon ihtiyacının neden kaynaklandığı, nasıl kullanılacağı ve kullanılan fonun ne getirisinin olacağını doğru analiz etmesi ve bu doğrultuda fon kullandırması gerekmektedir. Kuşkusuz katılım bankalarının fon kullandırmada bu denli detaylı bir analiz yapmasına, fon kullandırımı ile birlikte yatırım ve/veya yatırımcının riskini de üstlenmesi etkindir.

Bu çalışmada; katılım bankalarının fon kullandırma yöntemleri sadece Türkiye’de faaliyet gösteren katılım bankalarında kullanılan finansal enstrümanlar bazında ele alınmış olup, İslami bankacılığın fon kullandırma yöntemlerinden Karz-ı Hasen, Selem, İstisna, vb. gibi fon kullandırma biçimleri incelenmemiştir. Türkiye’deki katılım bankacılığında fon kullandırma yöntemlerini veya diğer bir ifade ile fon türlerini alt başlıklar halinde ele alarak değerlendirmek mümkündür.

3.1.2.1. İşletmelere ve Bireylere Finansman Desteği-Murabaha Faaliyetinin Değerlendirilmesi

İslami esasların temel alındığı katılım bankacılığında, üretim yapan işletmelerin ihtiyaç duydukları alanlarda finansal anlamda desteklenmesi “murabaha” olarak adlandırılmaktadır. Murabaha; bir işletmenin üretim sürecinde ihtiyaç duyabileceği hammadde ve malzeme, makine ve teçhizat, gayrimenkul, vb. gibi üretim faktörlerinin, üçüncü kişi veya kurumlardan peşin satın alınarak, ihtiyaç duyan işletmeye alış fiyatı üzerine kar konularak peşin veya vadeli satılması işlemidir (Pehlivan, 2016, s.302). Murabaha, katılım bankalarının en yaygın kullandıkları finansal ürün olup, finansal açıdan güçlü olanın herhangi bir ürünü peşin satın alıp, üzerine belli bir miktar koyarak satması işlemidir. İslam hukukunun ticareti meşru sayması ve ticarete uygulanacak kar haddine belli bir sınırlama getirmemesi, katılım bankacılığında murabahanın en yaygın kullanılan finansal ürün olmasında etkilidir. Ancak, katılım bankası tarafından murabaha yolu ile satılacak malın, hem alış fiyatı ve maliyeti hem de üzerine konulan kar miktarının alıcı veya fonu kullanacaklar tarafından bilinmesi esastır. Bu durumun temelinde ise; murabaha yoluyla fon kullandırımının bir ticari faaliyet olarak kabul edilmesi ve karın, satış bedelinin bir kısmını teşkil etmesi yatmaktadır (Köse, 1991, s.278-279 aktaran: Coşan, 2016, s.40).

Murabaha yoluyla fon kullandırılmasında katılım bankaları; hem alıcı hem de satıcı rolünü üstlenmekte, fon kullanan işletme ve asıl satıcı ise bu sürecin üçüncü tarafı konumundadır. Murabaha sisteminin işleyişi; üretim süreçlerinde kullanılacak girdiye ihtiyaç duyan firmanın, satıcı firma ile temasa geçmesi ve alıma yönelik ön anlaşmayı yapması ile başlamaktadır. Ön anlaşmanın ardından fon ihtiyacı olan firma, fonu sağlayacak katılım bankası ile temasa geçer ve istenilen şartları (başvuru evrakları, teminat, vb.) sağlayarak, bankanın satıcından mal veya ürünü satın almasını ve anlaşılan fiyat-vade doğrultusunda kendisine satmasını talep eder. Banka gerekli incelemelerin ardından satıcından malı peşin fiyattan satın alır. Satıcı faturayı bankaya, irsaliyeyi ise banka adına ve fon kullanıcısı-alıcının sevkini istediği adrese keserek, malın nihai alıcıya ulaşmasını sağlar. Malın nihai alıcıya ulaşmasından sonra banka, alıcı tarafından bilinen malın fiyatı üzerine kar marjı ekleyerek, malı alıcıya faturalandırır. Murabaha sözleşmesi doğrultusunda nihai alıcı malın banka tarafından fatura edilen bedelini, taksitler halinde veya vade sonunda defaten ödeyerek işlemi tamamlamış olur (Tekçam, 2002, s.90-96).

Uygulama ve işleyiş açısından hem işletmeler hem de katılım bankası açısından kolaylıklar sağlayan murabaha yöntemi, geleneksel bankaların temel noktası olan faiz unsurundan uzak gibi görünse de, gerçek anlamda faize dayalı bir finansal ürün olarak nitelendirilebilir. Bir finansal işlemin faize dayalı olup olmadığının belirlenebilmesi için (Tekçam, 2002, s.91);

1. Kullandırılan fon veya ödünç verilen anapara üzerinde fazlalık olup olmadığı,
2. Fazlalık tutarı ile vade-zaman arasında bir ilişkinin olması,
3. Bu ilişkinin taraflar arasında bir sözleşme ile belirlenmiş olması irdelenmelidir.

Yukarıdaki koşullar değerlendirildiğinde; murabahada, hem ürüne konulan kar marjı (fazlalık) ile satış vadesi arasında bir ilişkiden, hem de bu koşulların (fazlalık-vade) banka ve nihai alıcı arasında bir sözleşme ile belirlendiğinden söz etmek mümkündür. Faizi ortaya koyan koşullardan, anapara üzerine konulan fazlalık kısmı murabahada yok gibi görünse de, aslında malın gerçek fiyatı ile bankanın nihai alıcıya fatura ettiği satış fiyatı arasındaki farklılık (kar marjı), fazlalık olarak kabul edilebilir. Ancak, murabahada doğrudan nakit fon kullandırımları söz konusu olmadığından, katılım bankaları tarafından yoğunlukla kullanılan murabaha finansal ürününün, faiz içerip içermediğini kesin bir dille söylemek mümkün değildir. Buna karşın, katılım bankası tarafından satın alınan mal veya ürünün doğrudan nihai satıcıya gitmesi veya diğer bir ifade ile bankanın uhdesinde neredeyse hiç bulunmaması, murabaha işleminde faiz olduğu ve bu bağlamda faizli bir finansal ürün olduğu düşüncesini güçlendirmektedir. Dolayısı ile günümüz katılım bankacılığında uygulanan murabaha fon kullandırımları, geleneksel bankaların faizli işletme kredisi ürünü ile benzeşmektedir denilebilir. Özellikle katılım bankalarının murabaha işlemlerinde uygulayacakları kar marjını belirlerken, piyasada geçerli faiz oranlarını dikkate almaları, diğer bir ifade ile kar marjlarının geleneksel bankaların faiz oranlarına göre belirlenmesi, murabaha ürününün faiz içerdiği yönündeki görüşü destekler niteliktedir. Buna karşın katılım bankaları; murabahada kesinlikle faizin olmadığı, bankacılık sektörü içinde %5 paya sahip katılım bankalarının zorunluluktan piyasa veya geleneksel bankaların faiz oranlarını göz önünde tuttuklarını ve katılım bankacılığının en iyi

uygulama alanının Merkez Bankasının faiz oranlarını belirlemediği bir piyasada yapılacağını savunmaktadırlar (Katılımbankacılığı.com, 2015).

İşletmeler açısından yukarıda işleyişi anlatılan murabaha ürünü veya fon kullandırma yöntemi, bireylerin konut, araç, vb. gibi ihtiyaçlarının giderilmesi yönünde de kullanılan faizsiz finansal ürünlerdendir. Bireysel murabaha yöntemi de işletmelere uygulandığı şekilde uygulanmakta, bireyin ihtiyacı olan mal veya ürünün bedeli satıcıya ödenmek suretiyle müşteri adına satın alınmakta ve akabinde banka tarafından bireysel müşteri borçlandırılarak, ihtiyaç duyduğu mal veya ürün kendisine satılmaktadır. Bireysel anlamda yapılan murabaha işlemi, geleneksel bankalardaki bireysel kredilere benzerlik göstermektedir. Ancak, doğrudan nakdi finansman sağlamak yerine bireyin ihtiyaç duyduğu mal veya ürünün bedelinin satıcıya ödenmesi söz konusudur. Katılım bankası, murabaha yolu ile bireysel müşterinin ihtiyacını karşılamakta, müşteri ile yaptığı sözleşme doğrultusunda mal bedeli ve kar marjı tutarı toplamını vadeli olarak tahsil etmektedir. Kuşkusuz yapılan işlem ve sonuçları açısından bireysel murabahada faiz olgusu görünmese de, uygulanan kar marjının ve toplam geri ödeme tutarının diğer geleneksel bankalara yakın ve/veya aynı düzeyde olması, katılım bankalarının bu ürününün bireysel kredilerden farklılaşmadığının göstergesidir denilebilir.

3.1.2.2. Emek-Sermaye Ortaklığı İle Fon Kullandırma-Mudaraba Faaliyetinin Değerlendirilmesi

İslami bir kavram olan mudaraba, “herhangi bir alanda ticaret yapmak amacıyla sermaye sahibi ile sermayeyi çalıştıracak (müteşebbis) kişi veya kurum arasında yapılan sözleşme” olarak adlandırılmaktadır. Katılım bankalarının fon kullandırma yöntemleri arasında yer alan mudaraba; taraflardan birinin emeğini, diğerin ise sermayesini ortaya koyduğu, başlangıçta belirlenen oranlar üzerinden karın paylaşıldığı, zarar olması halinde ise (iş yönetenin kusuru olmaması halinde), zararın sermayeyi koyan tarafından karşılandığı bir finansman modelidir (Ahmad, 1994, s.6). Bu bağlamda mudaraba fon kullandırımı yönteminin temeli, kar-zarar ortaklığına dayalı finansman desteğine dayanmaktadır. Ancak, uygulamada katılım bankaları mudaraba yolu ile fon sağlama konusunda oldukça hassas davranmakta ve bu fon kullandırma yöntemini daha az kullanmaktadırlar. Kuşkusuz mudaraba fon kullandırımının daha az tercih edilmesinin temelinde; olası risklerin belirsizliği, mudaraba sözleşmesine önceden belirlenmiş bir kar

garantisinin yazılmaması (BDDK, 2001, s.20) ve zarar edilmesi olasılığı gibi faktörlerin bulunması yatmaktadır (Şit, 2012, s.38). Bu bağlamda katılım bankaları mudaraba yolu ile fon kullandırma durumunda, yatırılan sermayeyi koruma adına müşteriden ilave teminatlar isteme yoluna gidebilir.

Mudaraba yoluyla fon kullandırımında; emeğini ortaya koyan kişi veya işletme, faaliyetlerinde tamamen serbest hareket edebilme hakkına sahiptir. Bu serbestlik, fon kullanıcısının her türlü riske karşı açık olması ve zarar etme olasılığının güçlü olmasını da güçlendiren bir faktördür. Özellikle fon kullanıcısı, yeterli iş tecrübesi ve piyasa bilgisine sahip değilse, zarar riski daha da yüksektir. Katılım bankalarının mudaraba yoluyla fon kullandırdıkları kişi veya işi takip etmeleri de fiilen oldukça güç bir durumdur. Dolayısı ile mudaraba, katılım bankalarının fon kullandırmada hem tercih etmedikleri hem de aktiflerinde çok fazla ağırlığa sahip olmayan bir yöntemdir (Ahmad, 1994, s.7-8). Mudaraba fon kullandırımı yöntemi ele alındığında, bu finansal ürünün geleneksel bankalarda sunulan bir karşılığının bulunmadığını söylemek mümkündür. Mudaraba ürünü ile katılım bankaları, fon kullandırma yöntemleri açısından diğer bankalardan farklılaşmakta ve reel piyasalarda finansman desteği arayan müteşebbislere avantaj sağlamaktadır. Ancak, zarar riskinden dolayı katılım bankaları tarafından çok tercih edilmeyen ve kullanımı düşük olan veya yok denecek kadar az olan mudaraba fon kullandırımı, sadece faizsiz bankacılık sisteminin sembolik veya teorideki bir ürünü olarak nitelendirilebilir.

3.1.2.3. Sermaye-Sermaye Ortaklığı İle Fon Kullandırma-Müşaraka Faaliyetinin Değerlendirilmesi

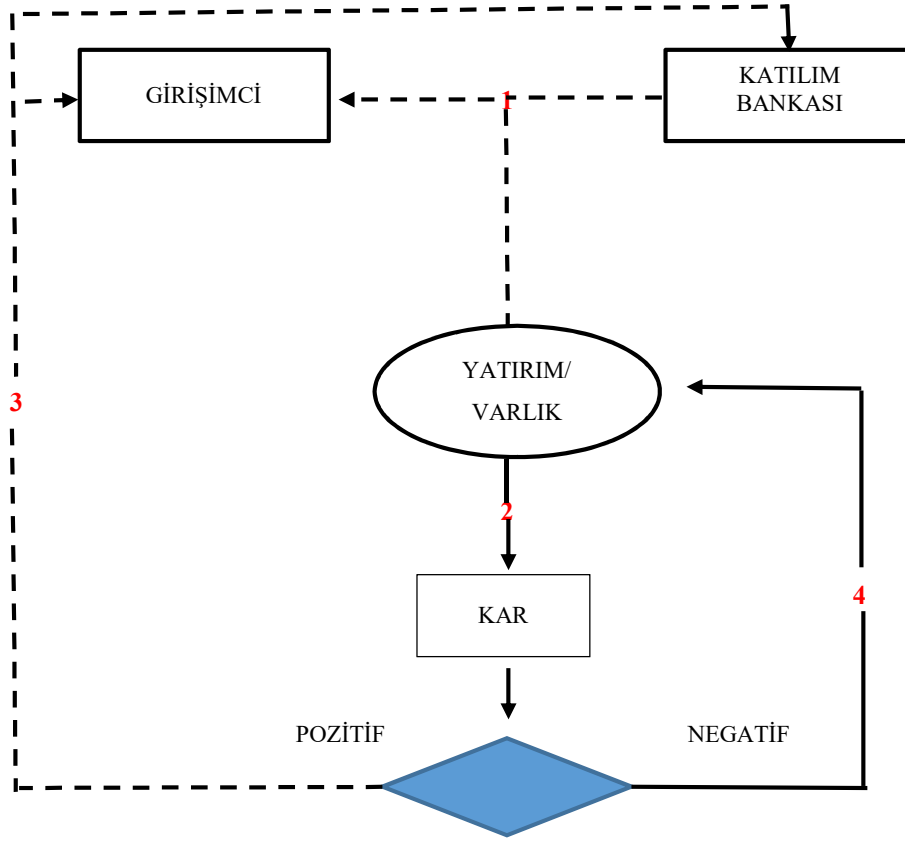
Her türlü ekonomik faaliyetin yürütülmesi amacıyla kurulan ortaklık “Müşaraka” olarak adlandırılmaktadır. Müşaraka; ticari faaliyette bulunmak amacıyla bir araya gelenlerin, belli oranlarda sermaye koyarak ortaklık kurması temeline dayalı bir sitemdir. Müşaraka yoluyla kurulan ortaklıklarda karın paylaşımı, başlangıçta varılan mutabakat doğrultusunda yapılan sözleşmede açık olarak belirtilir. Ancak, “sermayenin belli bir oranı veya belli bir miktarda kar payı almak üzere yapılan müşaraka geçersiz sayılır” (Bayındır, 2007, s.148-149). Müşarakanın geçersizliği ile ilgili tanım irdelendiğinde, başlangıçta koyulan sermayenin belli bir oranı veya belli bir oranda kar payı alınması ifadesi, bu ortaklık türünde sadece kar alma olgusunun olmayacağı, diğer bir ifade ile salt kara dayalı

bir ortaklık kurulamayacağı üzerinedir. Bir başka ifade ile ticari faaliyetin her zaman kar ile sonuçlanmayacağı, dolayısı ile müşaraka yoluyla yapılan ortaklık sözleşmesinin kar-zarar ortaklığı bağlamında geçerli olduğu anlaşılmaktadır. Konuyu daha iyi anlamak açısından sermaye koyan bir ortağın, başlangıçta bu sermaye katkısından dolayı 10.000 TL veya %10 kar payı alacağını şart koşması, müşarakayı geçersiz kılacak bir durumdur.

Bu bağlamda müşaraka kar-zarar ekseninde, emek ve sermayenin aktif olarak bir araya geldiği veya ortaya konduğu gerçek anlamda bir ortaklık biçimidir demek mümkündür. Müşaraka yoluyla kurulan ortaklıklarda, tarafların tamamı az veya çok sermaye ortaya koydukları için katılırlar ve zarar olması durumunda zarar sermaye oranında paylaşılır. Müşarakada, şirketin aktifleri ortaklığın varlığı olarak kabul edilmekte ve ticari faaliyetler sonucunda kar elde edilmese bile, aktiflerin değer artışına bağlı tüm ortaklar kazanç elde etmiş olacaktır (Bulut ve Er, 2012 aktaran: Terzi, 2013, s.62).

Müşaraka fon kullandırma yöntemini, mudaraba fon kullandırımı yönteminden farklı kılan temel farklılık ise; emek ve sermaye arasındaki etkinliktir. Mudarabada, sermaye birikimi olmayan buna karşın birikim ve tecrübe sahibi girişimci ile bu girişimciyi destekleyen ancak etkin olmayan bir sermayedar bulunmaktadır. Müşarakada ise, girişimciler belli oranda sermaye ile etkin bir rol üstlenmektedir. Ayrıca mudarabada risk sermayeyi koyan tarafın üzerinde kalırken, müşarakada risk ve zarar ortaklar tarafından paylaşılmaktadır. Dolayısı ile müşaraka ortaklık biçimi veya diğer bir ifade ile müşaraka fon kullandırımı yöntemi, tarafların sermayelerini birleştirerek güç oluşturmaları ve karşılıklı güven temelinde güçlerini birleştirmeleri temeline dayanmaktadır. Modelin işleyişini aşağıdaki Şekil 13'deki gibi göstermek mümkündür.

Şekil 13. Müşaraka Finansman Modelinin İşleyişi

Kaynak: Bulut ve Er, 2009, s.30 aktaran: Kaya, R., (2013). Türk Bankacılık Sisteminde Katılım Bankalarının Tercih Nedenleri ve Bir Araştırma. Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü Doktora Tezi. İstanbul, s.52.

Yukarıda yer alan Şekil 13'deki müşaraka finansman modelinde, ana unsurlar sermaye, kar ve zarardır. Müşarakada her ortağın aynı miktar veya oranda sermaye koyması gerekmediği gibi, kar oranının belirlenmesinde sermaye oranı değil başlangıçta tarafların karşılıklı anlaşmaları etkilidir. Bu bağlamda müşarakada, ortaklığa katılanlardan veya ortaklardan birinin veya birkaçının işi yapması yeterli olup, faaliyet sonucunda oluşacak kara doğrudan işe emek koymayan ortaklar da dahil, başlangıçta anlaşılan oran üzerinden hak kazanacaktır. Ancak faaliyetler sonucunda zarar oluşmuş ise, her ortak sermaye payı kadar oluşan zarara katlanmak ve karşılamakla yükümlüdür. Müşaraka; emek-sermaye ortaklığı olmakla birlikte, sermaye koyan her ortağın doğrudan işe veya yönetime katılması gerekmemektedir. Bu durumda yönetimi üstlenen ortak için, kardan belli bir kısmı yönetim ücreti olarak ayrılır ve kar paylaşımında bu yönetim ücreti

düşüldükten sonra kalan kısım, taraflar arasında sözleşmede belirlenmiş oranlara göre paylaşılır (Küçükkoçaoğlu, 2005, s.10).

Müşaraka, katılım bankalarının uyguladığı fon kullandırma veya diğer bir ifade ile finansman modellerinden biridir. Katılım bankalarının müşaraka yoluyla yaptıkları ortaklıklar veya diğer bir ifade ile müşaraka fon kullandırımı, belli bir işin yapılması ile sınırlı bir özellik göstermektedir. Bir başka ifade ile katılım bankası müşaraka yoluyla fon kullandırdığında ki bu genel olarak bir malın alım-satımı, üretimi veya pazarlanmasına yönelik bir ortaklık şeklinde gerçekleşmekte ve iş bittiğinde de ortaklık son bulmaktadır (Bayındır, 2007, s.258). Dolayısı ile katılım bankaları tarafından yapılan müşaraka, sınırlı süreli ve sadece belli iş veya işlerin yapılmasına yönelik bir ortaklık türüdür. Uygulamada, müşaraka fon kullandırma yöntemi de mudaraba fon kullandırımında olduğu gibi “risk” unsuru taşıyan finansal bir ürün olması sebebiyle, katılım bankaları tarafından çok tercih edilmeyen bir fon kullandırma biçimidir (Ahmad, 1994, s.10). Bu bağlamda müşarakanın, İslami bankacılığın finansman modelleri arasında yer almakla birlikte, taşıdığı riskler itibariyle katılım bankaları tarafından tercih edilmeyen bir fon kullandırımı yöntemi olduğu söylenebilir. Özellikle katılım bankalarının; fon kaynaklarının müşteriler olduğu dikkate alındığında, müşterilerine zarar ettirmeyi göze alamadıklarını ve buna bağlı olarak riski olmayan veya daha düşük riskli fon kullandırma yöntemlerini tercih ettiklerini söylemek mümkündür.

3.1.2.4. Kiralama Yoluyla Fon Kullandırma- İcara Faaliyetinin Değerlendirilmesi

Katılım bankalarının fon kullandırma yöntemlerinden bir diğeri, kiralama yoluyla fon kullandırımı olan icaradır. İcara; geleneksel bankalardaki leasing işleminin, katılım bankalarındaki karşılığı veya benzeri olarak ortaya çıkmaktadır. Katılım bankacılığında murabaha yöntemi ile fon kullandırımından sonra en yaygın fon kullandırma yöntemlerinden olan icara, sözleşmeye dayalı bir düzenlemedir. İcara sözleşmesine göre; varlığın sahibi ve/veya maliki, varlığın intifa-kullanım hakkını kiralayana kullanmasına izin vermektedir. Mülkiyet hakkı kiraya verende kalmak koşulu ile kiralayana, sözleşmede belirtilen koşullarda (vade, miktar) ödemeler yaparak, söz konusu varlığı kullanabilir (Kaya, 2013, s.56).

Finansal sistem içerisinde oldukça önemli bir kullanım alanına sahip kiralama işlemi, özellikle orta ve uzun vadeli bir finansman-fon kullandırma yöntemi olması açısından da, ekonomik faaliyette bulunan kişi ve işletmeler tarafından tercih edilmektedir. Sözleşmeye dayalı olan icara’ da, kira bedeli ve kiralama süresinin belirtilmesi gerekmektedir. Kiralama süresi 4 yıldan az olmamak üzere² 15 yıla kadar değişebilen icara fon kullandırımı, genel olarak menkul (makine, teçhizat, motorlu taşıt, vb.) ve gayrimenkul finansmanında kullanılmaktadır (Küçükkoçaoğlu, 2005, s.12). İcara fon kullandırımının en genel hali ile işleyişi; müşterinin ihtiyaç duyduğu malın, katılım bankası tarafından satıcı firmadan satın alınarak, belirli bir süre ve belirli bir kira bedeliyle müşteriye kiralanması şeklinde gerçekleşmektedir. Kira süresi ve miktarı, kiralayan ve kiracının karşılıklı mutabakatı sonucu belirlenmektedir.

Türkiye’de faaliyet gösteren katılım bankalarının, kiralama yoluyla-icara fon kullandırımı; 6361 Sayılı Finansal Kiralama Kanunu ile düzenlenmiş olup (Finansal kiralamaya yönelik ilk düzenleme 1985 tarihli 3226 Sayılı kanundur), “taşınır ve taşınmaz malların ilgili kanun çerçevesinde katılım bankası tarafından temin edilerek kiraya verilmesi” şeklinde tanımlanmış ve çerçevesi çizilmiştir (Finansal Kiralama Kanunu, 2012). İcara yoluyla fon kullandırımı; “geri almaya yönelik kiralama” ve “mülkiyet devri ile sonuçlanan kiralama” olmak üzere iki şekilde gerçekleştirilmektedir. Geri almaya yönelik kiralamada, kiracı sözleşmedeki süre-vade sonunda kullandığı malı bankaya geri vermek durumundadır. Mülkiyet devri ile sonuçlanan kiralamada ise; kiralayanın sözleşmedeki süre-vade sonunda kiraladığı malın mülkiyet hakkını elde etmesine olanak sağlamaktadır (Kaya, 2013, s.57). Leasingde; kiracı ihtiyacı olan menkul veya gayrimenkulü, “belirli bir dönem için sadece kullanım hakkını elde etmek amacıyla” faaliyet kiralaması yoluyla kiralayabildiği gibi, “belli bir süre feshedilmemek ve belli bir kira karşılığında kullanılmasından sonra, mülkiyet hakkını satın alma hakkı” yoluyla da kiralayabilmektedir (Finansal Kiralama Kanunu, 2012).

Katılım bankalarının icara fon kullandırımı yöntemi ile geleneksel bankaların leasing işlemleri karşılaştırıldığında, her iki finansman yönteminin de benzer olduğu

² Dört yılın altında sözleşmeye konu olabilecek mallar ve finansal kiralama sözleşmelerinde dört yıllık sürenin kısaltılması Finansal Kiralama Kanunu ve Finansal Kiralama, Faktoring ve Finansman Şirketlerinin Kuruluş ve Faaliyet Esasları Hakkında Yönetmelik ile İki Yıldan Az Olmamak Üzere Dört Yıldan Kısa Süreli Finansal Kiralama Sözleşmesi Düzenlenebilmesine İlişkin Usul ve Esaslar kapsamında düzenlenmiştir (BDDK).

görülmektedir. Özellikle, hem katılım bankalarının hem de diğer leasing kuruluşlarının aynı yasal düzenleme çerçevesinde işlemlerini gerçekleştirdikleri dikkate alındığında, icara ve leasing arasında yapısal anlamda bir farklılık olmadığını söylemek mümkündür. Kiralama süreleri, kiralanın menkul veya gayrimenkule uygulanan kar paylı taksit ödemeleri gibi finansal detaylar, hem icara hem de leasing işlemlerinde birbirine çok yakın ve piyasa koşullarındadır. Dolayısı ile icara fon kullandırımı ile leasing arasında genel anlamda bir farklılık da bulunmadığı söylenebilir.

3.1.2.5. Mal Mukabili Vesaik Karşılığı Fon Kullandırılması Faaliyetinin Değerlendirilmesi

Geleneksel bankalarda vesaik karşılığı kredi olarak kullanılan finansal ürün, katılım bankalarında mal mukabili vesaik karşılığı fon kullanımı şeklinde adlandırılmaktadır. Özellikle ithalatta kullanımı yaygın olan mal mukabili vesaik karşılığı fon kullanımı; katılım bankası ile fon ihtiyacı olan kişi veya şirket arasında “dış ticaret ve kambiyo mevzuatı çerçevesinde” düzenlenecek sözleşme ile “mal karşılığı vesaikin, katılım bankalarının peşin satın alınması ve vadeli olarak fon kullanana daha yüksek bir fiyattan satılması” şeklinde gerçekleştirilmektedir. Katılım bankaları, ithalatçının talep ettiği malların bedelini ihracatçıya peşin ödeyerek satın almakta, anlaşılan ve sözleşmeye bağlanan fiyat üzerinden de ithalatçıya satmaktadır (Ustaoglu, 2014, s.51). Katılım bankalarının mal mukabili vesaik karşılığı fon kullandırma yöntemi değerlendirildiğinde, geleneksel bankaların vesaik mukabili kredi ürünleri ile aynı mantık ve sistemde işlediğini söylemek mümkündür. Her iki finansman yöntemini birbirinden ayıran en belirgin farklılık ise; katılım bankalarının vesaik bağı malı ihracatçıdan satın alarak, ithalatçı ile anlaşılan fiyat üzerinden ithalatçıya satmasıdır. Diğer bir ifade ile geleneksel bankaların faiz unsuru yerine, alış fiyatı üzerine kar marjı konularak malın ithalatçıya satılmasıdır. Ancak, katılım bankalarının alım-satım arasındaki kar marjlarının, geleneksel bankaların faiz oranlarından daha aşağı olmadığı veya reel piyasa koşullarına göre kar marjı belirledikleri dikkate alındığında, her iki finansal ürün arasında yapısal anlamda bir farklılık olmadığını söylemek mümkündür.

3.1.2.6. Gayri Nakdi Fon Kullandırma Faaliyetlerinin Değerlendirilmesi

Gayri nakdi kredi, her türlü ekonomik faaliyet sürecinde kişi veya işletmelerin ihtiyaç duydukları nakit dışı krediler olarak tanımlanabilir. Yasal bir tanımı bulunmamakla birlikte bankacılık sektörünün faaliyetlerini düzenleyen 5411 Sayılı Bankacılık Kanununda; “teminat mektupları, kontrgarantiler, kefaletler, aval, ciro, kabul” gibi işlemler gayri nakdi krediler olarak kabul edilmektedir (Bankacılık Kanunu, 2005). Gayri nakdi krediler genel olarak bankalar tarafından; bir işin yapılması, bir malın teslimi, bir taahhüdün yerine getirilmesi veya bir borcun vadesinde ödenmesine yönelik, yurt içi ve yurt dışında faaliyet gösteren gerçek veya tüzel kişi müşteri lehine, belli bir komisyon karşılığında, muhataba hitaben taahhütte bulunma, kefil olma ve garanti verme şeklinde kullanılan kredilerdir (Karınca, 2001, s.51-55). Bir banka müşterisine gayri nakdi kredi kullandığında, bir anlamda kullandığı kredi miktarı kadar müşterisine kefil olmakta ve müşteri edimini yerine getirmediğinde, alacaklıya karşı sorumlu olmaktadır. Bu bağlamda gayri nakdi krediler, müşteri lehine kefalet veya teminat niteliği krediler olarak da nitelendirilebilir. Uygulamada gayri nakdi krediler çeşitli olmakla birlikte, yurt içi işlemlerde “teminat mektupları”, yurt dışı işlemlerde ise “akreditifler” en yaygın kullanılan gayri nakdi kredilerdir.

Türk bankacılık sektörü içinde faaliyet gösteren katılım bankaları müşterilerine, “teminat mektubu, akreditif, aval, kabul ve harici garanti” gibi gayri nakdi fon kullandırımı hizmeti de sunmaktadırlar (Küçükkocaoğlu, 2005, s.20-21). Gayri nakdi kredilerde faiz yerine komisyon uygulandığı için, hem katılım bankaları hem de geleneksel bankalarda bu kredileri faizsiz krediler olarak nitelendirmek mümkündür. Dolayısı ile gayri nakdi fon veya kredilerin işleyiş süreci bankacılık sektöründe genel olarak aynı şekildedir. Bir gayri nakdi kredinin kullanımı, diğer krediler gibi belli bir süreç ve prosedürün sonucudur. Gayri nakdi kredi ihtiyacı olan veya olabilecek müşteriye öncelikle gayri nakdi kredi limiti tahsis edilir. Limit tahsis sürecinin ardından, müşteriye genel gayri nakdi kredi-fon limiti tahsis edilir ve bu limitler dahilinde ihtiyaç ortaya çıktıkça, müşteri gayri nakdi kredi (teminat mektubu, aval, kabul, akreditif, vb.) kullanımını gerçekleştirilir. Katılım bankası kullandığı gayri nakdi kredi-fon için dönemsel, yıllık veya maktu komisyon talep eder. Gayri nakdi fon kullandırımı, katılım bankaları açısından da oldukça önemli bir finansal enstrüman olarak kabul edilmekte ve kullanılmaktadır.

3.1.3. Katılım Bankalarının Diğer Faaliyetlerine Göre Değerlendirilmesi

Türk bankacılık sektörü içinde giderek payını arttıran katılım bankaları, faizin konu olmadığı veya faizli işlemlere girmemek koşulu ile diğer bankaların gerçekleştirdikleri faaliyet ve hizmetleri yapabilme imkanı ve yasal çerçevesine sahiptirler. 5411 Sayılı Bankacılık Kanununda, katılım bankalarının yapabileceği faaliyet ve hizmetlere ilişkin getirilen tek sınırlama “mevduat toplama” faaliyeti bağlamındadır (Bankacılık Kanunu, 2005, m.4). Katılım bankacılığında en önemli kriter, gerçekleştirilen faaliyet ve hizmetlerde faizin olmaması veya diğer bir ifade ile yapılacak işlemin faizle ilişkisinin bulunmaması ve İslam dini açısından sakıncalı olarak nitelendirilen işlerden olmamasıdır. Örneğin; menkul kıymet ve kıymetli maden alım-satım işlemi katılım bankalarının müşterilerine sunduğu diğer hizmetlerden olup, bu hizmetlerin verilmesi ticari bir faaliyet olarak nitelendirilmekte, hizmetten kaynaklanan gelir faiz olmadığı diğer bir ifade ile kar-kazanç olduğu için tercih edilmektedir. Buna karşın alkol üretimi veya satımı gerçekleştiren bir işletme ile çalışmak dahi uygun olarak kabul edilmemektedir.

Rekabetin oldukça yoğun olduğu bankacılık sektöründe katılım bankaları, başta geleneksel bankalar olmak üzere diğer finansal aktörlerin müşterilerine sunduğu hizmetleri sunmak durumundadır. Günümüz modern bankacılık hizmetleri arasında yer alan pek çok hizmeti verebilen katılım bankalarının, fon toplama ve fon kullandırma faaliyetlerini şu şekilde sıralamak mümkündür (Albaraka Türk, 2016):

1. Cari hesap müşterilerine çek karnesi verilmesi,
2. Müşteri çek ve senetlerinin tahsile alınması,
3. İhracat akreditiflerinin ihbar ve teyit edilmesi,
4. Seyahat çeki verilmesi,
5. Döviz alım-satım işlemleri,
6. Yurt içi ve yurt dışı havale ve transfer işlemleri,

7. Kredi kartı verilmesi,
8. Elektrik, su, doğalgaz, telefon, vb. hizmetlere ilişkin fatura tahsilatı yapılması (otomatik ödeme ve veznedenden tahsil yolu ile),
9. SGK ve vergi ödemelerine aracılık hizmeti verilmesi,
10. Havale ve EFT yapılması,
11. Kiralık kasa hizmeti,
12. ATM ve internet bankacılığı hizmetleri, katılım bankalarının müşterilerine sundukları hizmetler ve/veya fon toplama ve kullandırma dışındaki bankacılık hizmetleri ve/veya faaliyetleridir.

3.1.4. Türk Bankacılık Sektörü İçinde Katılım Bankacılığının Yeri

1985 yılında Türk bankacılık sektörüne özel finans kurumları olarak dahil olan katılım bankaları, yaklaşık 30 yıllık süreçte giderek artan bir performans sergileyerek, sektörde önemli bir konuma ulaşmış ve yıllar itibari ile sektör içindeki payını arttırmıştır. Çalışmanın bu başlığı altında, çeşitli kriterler bağlamında katılım bankalarının bankacılık sektörü içindeki yeri ele alınmış ve sektörün diğer aktörleri ile karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir.

2015 yılı verileri ile Türk bankacılık sektörü içinde yer alan türlerine göre bankaların aktif büyüklükleri, toplam mevduat ve kredi hacimlerine ilişkin veriler aşağıdaki Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6. Bankacılık Sektörü İçinde Katılım Bankalarının Aktif, Toplanan ve Kullandırılan Fonlardaki (Mevduat-Kredi) Payı

TÜRLERİNE GÖRE BANKALAR	BANKA SAYISI	AKTİFLERİ		MEVDUAT/ TOPLANAN FONLAR		KREDİ-KULLANDIRILAN FONLAR	
		Milyon TL	PAYI (%)	Milyon TL	PAYI (%)	Milyon TL	PAYI (%)
MEVDUAT BANKALAR	32	2.130.602	90,40	1.175.654	94,00	1.372.416	89,90
KALKINMA VE YATIRIM BANKALARI	13	120.253	5,10	0	0,0	79.373	5,20
KATILIM BANKALARI	5	106.668	4,50	74.362	6,00	74.980	4,90
BANKACILIK SEKTÖRÜ TOPLAMI	50	2.357.523	100	1.250.016	100	1.526.769	100

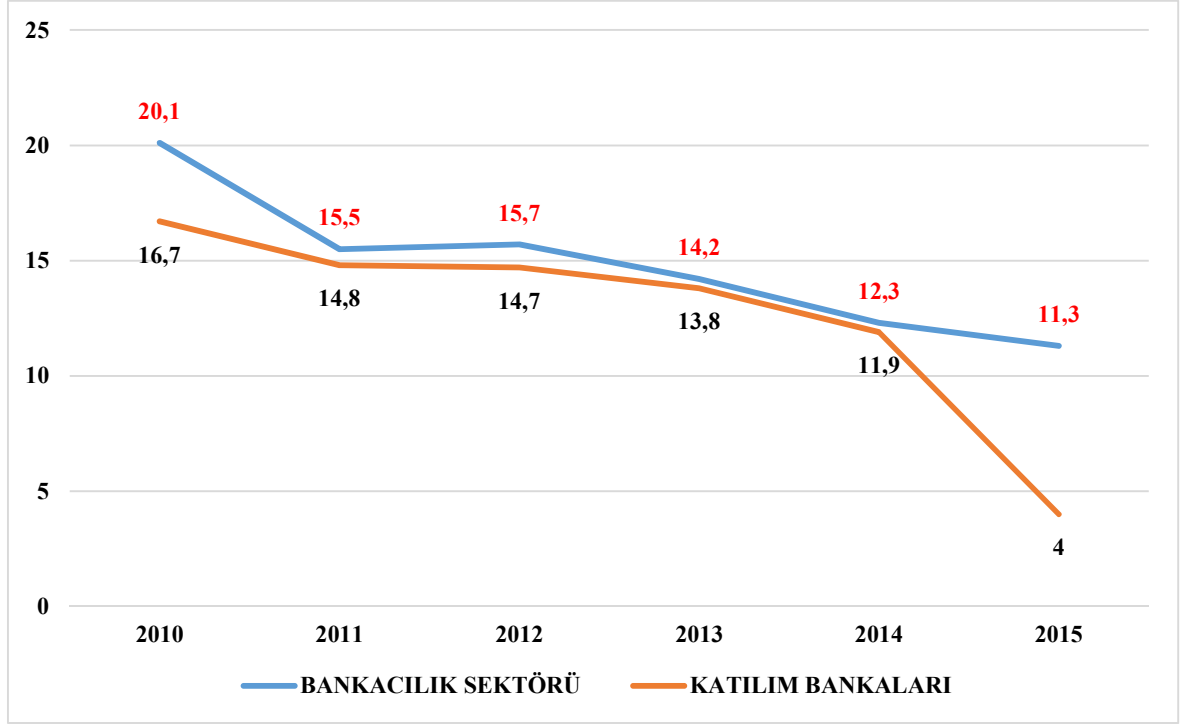
Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB)., (2016b). Katılım Bankaları 2015, s.79.

Bankacılık sektörü içinde bankaların büyüklükleri ve etkinliklerine ilişkin önem verilen verilerin başında, bankaların aktif büyüklükleri, mevduat ve kredi toplamları gelmektedir. Katılım bankalarının, Türk bankacılık sektöründeki yerini ortaya koymaya yönelik verilerin yer aldığı yukarıdaki Tablo 6 incelendiğinde; katılım bankalarının sektör içinde ortalama %5-6 büyüklüğe sahip olduğu görülmektedir. 2015 yılında sektörde faaliyet gösteren 50 banka içinde 5'i katılım bankası olup (banka sayısı itibari ile %10'luk bir pay), mevduat-toplanan fon ve kredi-kullandırılan fon oranları itibari ile katılım bankalarının, sektördeki mevduat bankalarının çok gerisinde yer aldıkları görülmektedir. Banka sayısı bağlamında değerlendirildiğinde; mevduat bankaları, banka başına ortalama 36.739 milyon TL (1.175.654 : 32) mevduat hacmine sahip iken, katılım bankaları tarafından toplanan fon hacmi banka başına 14.872 milyon TL'dir. Krediler-kullandırılan fonlar açısından ele alındığında ise; mevduat bankaları, banka başına ortalama 42.888 milyon TL kredi hacmine sahip iken, katılım bankalarının banka başına fon kullandırımı hacmi ortalama 15.875 milyon TL düzeyindedir.

Bu bağlamda katılım bankalarının, bankacılık sektörünün ana aktörlerinin mevduat bankaları oldukları ve hem mevduat hem de kredi açısından %90-95'lik büyüklükleri ile sektöre hakim ve dolayısı ile belirleyici oldukları söylenebilir. Sektörün %90-95'ine sahip bankalar ile rekabet edebilmek ve yoğun rekabetçi ortamda hem fon toplamak, hem de fon kullanırmak oldukça güç ve riskli bir durumdur. Dolayısı ile katılım bankalarının gerek fon toplarken müşterilerine sundukları kar payı oranları ve gerekse fon kullanırmak talep ettikleri kar payı oranlarında, sektörün hakimi konumundaki mevduat bankalarından etkilendiklerini ve sektöre yakın oranlar ile faaliyet gösterdiklerini veya zorunda kaldıklarını söylemek mümkündür. Bir başka ifade ile katılım bankaları, sektördeki rakipleri ile rekabet edebilmek için, piyasa koşullarına uymak zorunda kalmaktadır denilebilir. Nitekim katılım bankaları da reel piyasalar doğrultusunda hareket etmelerini; ekonominin bir zorunluluğu olarak ifade etmekte ve “çok farklı sektörlerde ve ekonominin zorunlu kıldığı kâr hadleri dahilinde çalışıldığından, piyasaların belirlediği kazanç seviyesinin dışına çıkmalarının iktisaden mümkün olmadığını” savunmaktadırlar (Albaraka Türk, 2016).

Katılım bankalarının, neden geleneksel bankaların mevduat faiz oranlarına yakın kar payı dağıttıklarına ilişkin çeşitli görüş ve savunmalar olmakla birlikte; 2006-2010 yılları arasında Malezya'da yapılan, katılım bankaları ile geleneksel bankaların karlılık-risk oranlarının karşılaştırılmasına ilişkin araştırmanın bulguları dikkat çekicidir. Araştırma sonucunda katılım bankalarının, geleneksel bankalara göre daha düşük risk ve daha yüksek karlılıkta faaliyet gösterdikleri ortaya konulmuştur (Kyeong ve diğerleri, 2012, s.53). Araştırmada ortaya konulan bulgular, katılım bankalarının kar payı dağıtımında reel piyasa faiz oranlarını dikkate aldıklarını ve bu doğrultuda hareket ettiklerini göstermektedir. Dolayısı ile dünya ölçeğindeki katılım bankalarının daha yüksek karlılığa sahip olmalarına rağmen, müşterilerine piyasa faiz oranlarının üzerinde kar payı dağıtmak istemediklerini de söylemek mümkündür. Türkiye'deki katılım bankalarının karlılık-risk oranlarının karşılaştırılmasına yönelik bir çalışmaya rastlanamadığından, varılan bu yargıyı Türkiye özelinde savunmak mümkün değildir. Türkiye'deki katılım bankalarının öz kaynak ve aktif karlılıklarının, bankacılık sektörüne göre durumu ise aşağıdaki Şekil 14 ve Şekil 15'de verilmiştir.

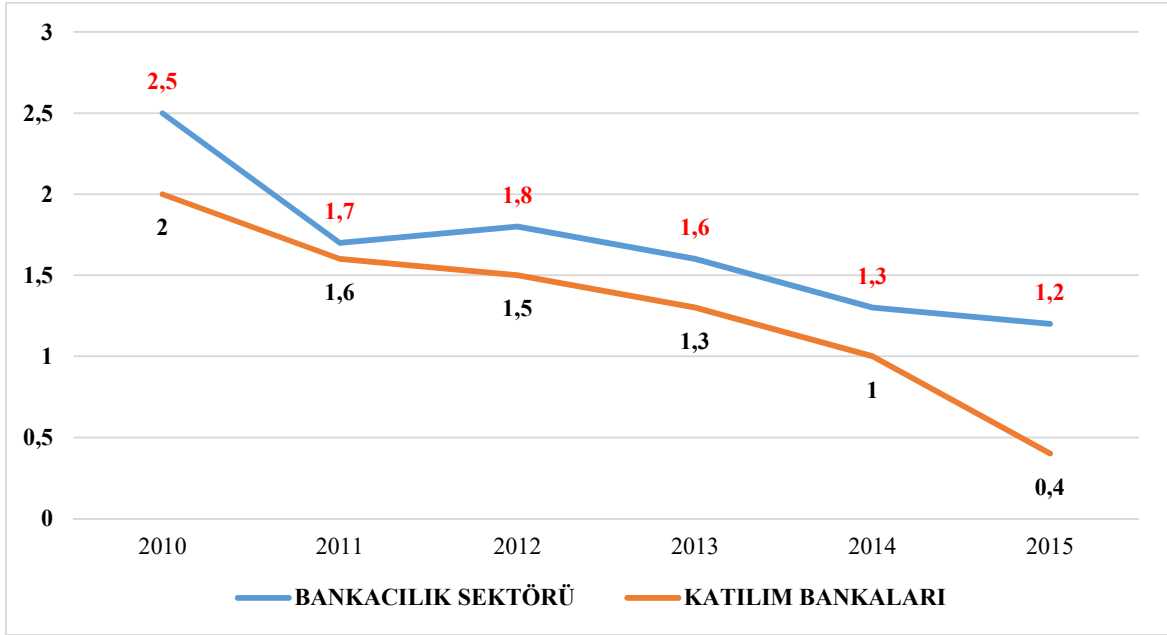
Şekil 14. Öz Kaynak Karlılıklarına Göre Katılım Bankalarının Değerlendirilmesi

Kaynak: TKBB, 2015b; TBB, 2016 verileri kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Bankacılık sektörü öz kaynak karlılık oranlarının değerlendirildiği Şekil.14 incelendiğinde; hem sektör genelinin hem de katılım bankalarının öz kaynak karlılıklarının düşüş eğilimi gösterdiği görülmektedir. Bankaların karlılığını etkileyen çeşitli faktörler (içsel-dışsal) olmakla birlikte, genel olarak öz kaynak karlılığı üzerinde makroekonomik faktörlerin azaltıcı etkisi olduğu ifade edilmektedir (Karakuş ve Küçük, 2016, s.130). Katılım bankaları açısından öz kaynak karlılıkları değerlendirildiğinde; genel olarak katılım bankalarının öz kaynak karlılıklarının, bankacılık sektör ortalamasının altında gerçekleştiği görülmektedir. 2015 yılında Asya Finans'ın fona devredilmesine bağlı olarak katılım bankalarının öz kaynak karlılığı %4 düzeyinde çıksa da, Asya Finans'ın verileri çıkarıldığında, katılım bankalarının öz kaynak karlılık oranı %10,9 düzeyindedir. Öz kaynak karlılığı açısından katılım bankaları ile bankacılık sektörü kıyaslandığında, sektördeki %5'lik paya sahip katılım bankalarının öz kaynak karlılık oranlarının sektör ortalamasına göre düşük kaldığı, dolayısı ile katılım bankalarının öz kaynak açısından yeterince gelişemediğini söylemek mümkündür. Nitekim bankacılık sektörünün sermaye yeterlilik rasyosunun, katılım bankaları sermaye yeterlilik rasyosundan yüksek olması da bu görüşü destekler niteliktedir.

Şekil 15. Aktif Karlılıklarına Göre Katılım Bankalarının Değerlendirilmesi

Kaynak: TKBB, 2015b; TBB, 2016 verileri kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Bankacılık sektörü aktif karlılık oranlarının değerlendirildiği Şekil.15 incelendiğinde; bankacılık sektörü ve katılım bankalarının aktif karlılıklarının, yıllar itibari ile düşüş eğilimi sergiledikleri görülmektedir. Aktif karlılığındaki düşüş eğiliminin temel faktörleri; artan maliyetler, komisyon ve ücret gelirlerindeki azalışlar, faiz oranlarındaki gerilemeler, munzam karşılık oranlarındaki artış, vb. gibi sıralamak mümkündür. Özellikle 2001 finansal krizi ile başlayan aktif ve öz kaynak karlılıklarını düşüş eğilimi, her geçen yıl artarak devam etmektedir (Aktaş, 2016).

Bankaların büyüklüklerine ilişkin önemli verilerden biri de bankaların öz kaynak büyüklükleridir. Diğer bir ifade ile güçlü öz kaynağa sahip bankalar, piyasalara daha çok güven vermekte ve bu güven ile finansal sistem içinde daha etkin bir konuma gelebilmektedirler. Bu bağlamda katılım bankalarının öz kaynak gelişimleri, sektörün öz kaynak gelişimi ile kıyaslanması, katılım bankacılığının Türk bankacılık sektöründeki yerini ortaya koyması açısından önemlidir. 2015 yılı verileri ile Türk bankacılık sektörü içinde yer alan türlerine göre bankaların, öz kaynak gelişimleri aşağıdaki Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7. Bankacılık Sektörü İçinde Katılım Bankalarının Öz Kaynak Büyüklüğü ve Öz Kaynak Gelişimi

YILLAR	BANKACILIK SEKTÖRÜ (Milyon TL)	BÜYÜME-DEĞİŞİM (%)	KATILIM BANKALARI (Milyon TL)	BÜYÜME-DEĞİŞİM (%)	SEKTÖR İÇİNDEKİ PAYI (%)
2010	134.545	-	5.457	-	4,06
2011	144.650	7,51	6.193,3	13,49	4,28
2012	181.882	25,73	7.377	19,11	4,06
2013	193.745	6,52	8.852	19,99	4,57
2014	232.007	19,74	9.673	9,27	4,16
2015	262.275	13,04	10.645	10,00	4,00
2016	281.000*	7,13*	11.494	7,97	4,00

* Bankacılık sektörü öz kaynak büyüklüğü TBB'nin 30.09.2016 tarihli verileri esas alınarak belirtilmiştir. Bankacılık sektörü öz kaynak büyüme oranı Eylül 2016 tarihi itibari ile dir

Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği., Sektör Bilgileri. 25 Şubat 2017. [http://www.tkbb.org.tr/veri-seti.](http://www.tkbb.org.tr/veri-seti;); Türkiye Bankalar Birliği., İstatistiki Raporlar. 25 Şubat 2017. <https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/4>.

Katılım bankalarının öz kaynak büyüklüğü ve gelişiminin, bankacılık sektörüne göre kıyaslandığı Tablo 7'deki veriler incelendiğinde; katılım bankalarının öz kaynak gelişiminin yıllar itibari ile sürdüğü görülmektedir. 2010-2016 döneminde bankacılık sektörünün öz kaynakları %108,85'lik bir büyüme gösterirken, aynı dönemde katılım bankalarının öz kaynakları %110,62 oranında büyümüşür. Bu bağlamda katılım bankalarının öz kaynak gelişiminin, bankacılık sektörünün öz kaynak gelişiminden görece olarak daha fazla olduğunu söylemek mümkündür. Ancak, katılım bankalarının öz kaynak büyüklüğünün, bankacılık sektörü öz kaynak büyüklüğü içindeki payı ortalama %4 düzeyindedir. Diğer bir ifade ile bankacılık sektörünün öz kaynaklarındaki değişim ile katılım bankalarının öz kaynaklarındaki değişim paralel düzeyde gerçekleştiğinden, katılım bankalarının öz kaynak büyüklüğü açısından sektör içindeki payı artmamaktadır. Öz kaynak büyüklüğü açısından katılım bankalarının, bankacılık sektöründeki yeri değerlendirildiğinde; katılım bankalarının öz kaynaklarının artmasına rağmen, sektör

içindeki payının değişmediğini söylemek mümkündür. Bu durumun temelinde ise; Türk bankacılık sektörü içinde yer alan mevduat bankalarının, gereke aktif büyüklükleri ve gerekse işlem hacmi (mevduat-kredi) açısından sektörün %95'ine sahip olmaları yatmaktadır denilebilir. Türk bankacılık sektörünün öz kaynak yeterlilik oranı (Sermaye Yeterlilik Rasyosu) 2015 yılı Aralık ayı verilerine göre %15,6 düzeyinde iken, katılım bankalarının öz kaynak yeterlilik oranları %14,9 oran ile sektör ortalamasının altındadır (TBB, 2016). Uluslararası standartlara göre bankaların öz kaynak yeterlilik oranlarının %12'nin üstünde olması gerekmektedir (Para Medya, 2016). Bu bağlamda hem Türk bankacılık sektörünün, hem de katılım bankalarının güçlü öz kaynak yapısına sahip olduklarını söylemek mümkündür.

Reel piyasaların kurumsal ve bireysel bazda kredi-fon ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik bankacılık sektörü ve katılım bankaları verilerinin karşılaştırılması, aşağıdaki Tablo 8'de verilmiştir.

Tablo 8. Kredi Türlerine Göre Katılım Bankalarının, Bankacılık Sektöründeki Payı

	Kurumsal ve Ticari Krediler (Milyon TL)	KOBİ Kredileri (Milyon TL)	Bireysel Krediler (Milyon TL)	TOPLAM* (Milyon TL)
Bankacılık Sektörü	722.062	390.612	384.562	1.497.236
Katılım Bankaları	23.498	30.201	15.282	72.037
Kredi Hacmi İçinde Mevduat Bankalarının Payı (%)	48,22	26,08	25,68	95,2
Kredi Hacmi İçinde Katılım Bankalarının Payı (%)	3,2	7,7	3,9	4,8

* TSMF bünyesindeki bankaların kredi hacmi düşülmüştür.

Kaynak: BDDK Resmi İnternet sitesindeki istatistiki verilerden derlenmiştir.

Katılım bankalarının kredi türlerine göre bankacılık sektöründeki payları değerlendirildiğinde; 2015 yılında katılım bankaları tarafından kullanılan toplam fon

tutarının yaklaşık %41,92'sinin KOBİ olarak adlandırılan küçük ve orta ölçekli işletmelere verildiği görülmektedir. Bankacılık sektörü toplam kredi hacmi içinde KOBİ kredilerinin payı ise %26,08 düzeyinde olup, bu bağlamda oransal açıdan katılım bankalarının KOBİ'lere olan fon desteğinin çok altında olduğu söylenebilir. Bankacılık sektörü toplam kredi hacmi içinde kurumsal ve ticari kredilerin hacmi %48,22 düzeyinde iken katılım bankalarının toplam fon hacmi içinde kurumsal ve ticari kredilerin payı %32,61'dir. Bu bağlamda mevduat bankalarının KOBİ'lerden ziyade, düşük risk ve görece daha sorunsuz kazanç elde etmek için kurumsal ve ticari kredilere yoğunlaştığını söylemek mümkündür. Nitekim, riskin tabana yayıldığı ve karın daha yüksek olduğu bireysel/tüketici kredileri açısından bankacılık sektörü değerlendirildiğinde, %25,68'lik bir oran ile KOBİ kredileri düzeyinde bir bireysel kredi hacminin olduğu görülmektedir. Bireysel fon kullandırımı açısından katılım bankaları sektör ortalamasının gerisinde kalarak, toplam fon hacmi içinde %21,21'lik bir hacme sahiptir. Kuşkusuz katılım bankalarının bireysel fon kullandırımının, bankacılık sektörü veya mevduat bankalarına göre daha düşük olmasının temelinde, katılım bankalarının bireysel fon kullandırımı prosedürünün ve sürecinin daha uzun olması ve katılım bankalarının toplumsal anlamda bilinirliğinin, mevduat bankalarından düşük olması yatmaktadır denilebilir.

3.2. Katılım Bankacılığı Sisteminin Güçlü ve Zayıf Yönleri

Türki bankacılık sektörü içinde yer alan katılım bankacılığının veya katılım bankacılığı sisteminin, yapısal bağlamda güçlü yanları olduğu gibi aynı zamanda sistemin zayıf yönleri de bulunmaktadır. Bu bağlamda katılım bankacılığı sisteminin güçlü ve zayıf yönlerini alt başlıklar altında ele alarak sıralamak mümkündür.

3.2.1. Katılım Bankacılığı Sisteminin Güçlü Yönleri

Nüfusunun %99'u Müslüman olan Türkiye'de, nüfusun önemli bir kesimi dini inancı ve hassasiyetleri gereği, finansal sistemden ve bankalardan uzak durmaktadır. Özellikle İslam dininin faizi kesin bir şekilde yasaklamasından kaynaklı, bu kesimde faize karşı olan hassasiyet, tasarrufların finansal sistemden uzak kalmasına ve dolayısı ile reel ekonomiye katılmamasına neden olmuştur. Türkiye'de 1980'li yıllarda başlayan faizsiz bankacılık sistemi ile başta finansal sisteme katılmayan bu tasarruflar ekonomiye girme

olanağı bulmuş ve giderek artan bir hacimle faizsiz bankacılık veya katılım bankacılığı, bankacılık sektörünün önemli aktörlerinden biri olmuştur. Bu bağlamda katılım bankacılığı sisteminin güçlü yönlerini şu şekilde sıralamak mümkündür.

- a) İnançlar nedeniyle finansal sisteme katılamayan atıl fonların ve kıymetli madenlerin sisteme katılmasına olanak sağlamak ve ekonomiye artı değer yaratmaktadır.
- b) Faizsiz bankacılığın yaygın olduğu başta Körfez ülkeleri olmak üzere, İslam ülkeleri ile katılım bankacılığı sayesinde daha kolay mali ilişki kurulabilmesine ve dolayısı ile ekonomik ilişkilerin gelişmesine katkı sağlamaktadır.
- c) Fon ve kaynak fazlası olan Körfez ülkeleri ve diğer İslam ülkelerinden, Türkiye'ye fon akışının gerçekleşmesine olanak sağlamaktadırlar.
- d) Toplanan fonların tamamının (yasal zorunluluk nedeniyle ayrılması gereken munzam karşılığı hariç) reel piyasalara aktarılmasını sağlamaktadırlar. Toplanan fonların faiz getirisi olan (devlet tahvili, hazine bonosu, vb.) finansal enstrümanlar ile değerlendirilmesi İslami açıdan uygun olmadığından, katılım bankaları fonları reel piyasalara aktarmakta ve bu bağlamda diğer bankalardan daha güçlü bir toplanan fon-kullandırılan fon oranına sahiptirler.
- e) Fon kullandırımında en yaygın kullanılan murabaha yolu ile kayıt dışı ekonomiyi azaltıcı ve dolayısı ile devletin vergi gelirlerini arttırıcı bir fonksiyona sahiptirler (Sümer ve Onan, 2015:304) .
- f) Geleneksel bankaların kredi olarak kullandıkları fonlar, işletmelerin ticari faaliyetleri dışındaki amaçlar için de kullanılması riskini taşımaktadır. Buna karşın katılım bankalarının fon kullandırımı (murabaha, icara) doğrudan bir varlığın satın alınması ve müşteriye satılması veya kiralanması şeklinde gerçekleştiğinden, kullandırılan fonun ticari amaçlar dışındaki alanlarda kullanımını engellemektedir. Dolayısı ile katılım bankalarının kullandıkları fonlar, doğrudan üretime ve işletme amaçlarına yönelik kullanılmaktadır.

- g) Daha çok küçük ve orta ölçekli firmalara fon kullandırmaları nedeniyle, katılım bankacılığı esnafın ve küçük işletmelerin kolaylıkla fon sağlayabilecekleri bir sistem özelliğine sahiptir.
- h) Finansal kriz dönemlerinde; bankacılık sektörü içindeki ticari bankalar, risk faktörünün artmasına bağlı kredileri geri çağırma veya faiz artırıma yoluna başvurabilmektedir. Katılım bankalarının fon kullandırma yöntemleri fonların geri çağırılmasına olanak vermediğinden, kriz dönemlerinde küçük ve orta ölçekli işletmelerin finansal risklere karşı korunmasına olanak sağlamaktadır (Pehlivan, 2016:320).
- i) Katılım bankalarının fon kullandırma faaliyetlerinde, ödenecek taksit tutarının sözleşme ile baştan belirlenmesi, kriz dönemlerinde veya faiz artışlarında fon kullanıcılarına ek maliyet getirmemektedir. Diğer bir ifade ile katılım bankalarından kullanılan fonların taksitleri, sözleşme süresi bitene kadar sabit kalmaktadır.
- j) Faaliyetler ve hizmetler bakımından sektörün tabi olduğu yasalara tabi olması ve her katılım bankası nezdindeki bireysel bazda 100.000 TL'lik katılım fonuna TMSF garantisinin bulunması, risk ve güvensizlik endişesi taşıyan tasarruf sahiplerini de korumaktadır. Bir başka ifade ile katılım bankaları da sektördeki diğer bankalar kadar güvenilirlerdir. Dolayısı ile sadece inançları gereği faizsiz bankacılığı tercih edenlere değil, tüm tasarruf sahiplerine de hizmet verebilmektedirler.
- k) Bankacılık sistemi içinde verilen her türlü bireysel ve kurumsal hizmeti sunabilmekte ve diğer bankalar ile rekabet edebilme gücüne sahiptirler.
- l) Finansal sistemin değişiklik, yenilik ve gelişmelerini takip etmekte ve uygulamaktadırlar. Dolayısı ile müşterilerine modern bankacılık hizmetlerini sunabilmektedirler.

3.2.2. Katılım Bankacılığı Sisteminin Zayıf Yönleri

Katılım bankacılığı sisteminin güçlü yönlerine karşılık, faaliyetleri ve uygulamaları yönünden zayıf yönleri de bulunmaktadır. Katılım bankacılığı ve katılım bankacılığı sisteminin zayıf yönlerini şu şekilde sıralamak mümkündür.

- a) Gerek sektördeki katılım banka sayısı ve gerekse şube ağının geleneksel bankalara göre düşük olması, katılım bankalarının bilinirliği ve ulaşılabilirliği açısından zayıf bir yönüdür. Bu bağlamda katılım bankalarının, bankacılık sektöründeki payı ve rekabet gücü düşüktür.
- b) Serbest ve liberal piyasa ekonomisinin hakim olduğu Türkiye’de faizsiz bankacılığa olan bakış açısı henüz tam olarak oluşmamış ve faizsiz bankacılık sistemi, toplum tarafından yeterince anlaşılammış ve benimsenmemiştir.
- c) Fon kullandırmada uygulanan kar payı-taksit oranlarının piyasa faiz oranları ile eşdeğer olması, katılım bankalarını geleneksel bankalar karşısında zayıflatan bir faktördür.
- d) Fon toplama faaliyetinde tasarruf sahiplerine sabit getiri taahhüdü verememeleri, sabit getiri isteyen tasarruf sahipleri açısından belirsizlik ve risk teşkil etmektedir.
- e) Fon kullandırmada taksit ödeme tarihlerinin düzenli olması, taksit tarihlerinde ödeme yapılmaması durumunda gecikmeye düşülmesi, geleneksel bankaların borçlu cari hesap ve kredili mevduat hesabı gibi finansal enstrümanları karşısında katılım bankalarının rekabet gücünü zayıflatmaktadır (Sümer ve Onan, 2013:307).
- f) Geleneksel bankalar piyasa koşullarına göre hızlı bir şekilde faiz oranlarını değiştirebilme hareket kabiliyetine sahip iken, katılım bankalarının kazançlarının taksitlere bağlı olması hem değişikliklere hızlı uyumunu zorlaştırmakta hem de tasarruf sahiplerine daha düşük kar payı ödemelerine neden olmaktadır (Pehlivan, 2016:320).

- g) Faturasız satış veya ticari faaliyetleri fonlayamamaları nedeniyle katılım bankaları, geleneksel bankaların etkin olduğu kayıt dışı ekonomiden pay alamamaktadır.
- h) Fon kullandırma işlemleri ağırlıklı olarak fatura (murabaha, icara) üzerinden gerçekleşen katılım bankalarının, fon kullandırma süreci geleneksel bankalara göre daha uzun olabilmekte ve operasyonel süreçleri ağır yürümektedir.

BÖLÜM IV

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Ekonomik faaliyetler ve buna bağlı olarak finansal sistem, yaşamın vazgeçilmez unsurları arasında yer almaktadır. Finansal sistem oldukça geniş bir yapıyı ifade etmekle birlikte, finansal sistemin en önemli unsuru veya aktörü bankacılık sistemi ve bankalardır. Ekonominin can damarı niteliğindeki para transferleri, nakit akışı, fon ve kredi ihtiyaçlarının karşılanması ve tasarrufların değerlendirilmesi gibi finansal işlemlerin yürütülmesinde, bankacılık sistemi ve dolayısı ile bankalar ön plandadır.

Bankacılık sistemi içerisinde yer alan bankalar; farklı nitelik ve özelliklerine göre sınıflandırılmakla birlikte, genel olarak bankaları “faiz temelli bankalar” ve “faizsiz bankalar” olarak iki ana grup içinde değerlendirmek gerekmektedir. Faiz temelli bankaların gelir-gider kalemlerinin önemli bir kısmı, alınan ve ödenen faizler iken, faizsiz bankaların gelir-gider kalemlerinin önemli bir kısmı ise, kar payı ve kira gelirleridir. 20. yüzyılın üçüncü çeyreğinden itibaren finansal sistem ve bankacılık sektörü içinde yer alan faizsiz bankalar veya diğer bir ifade ile İslami esaslara dayalı bankalar, 1980’li yıllarda Türk bankacılık sektörüne özel finans kurumları olarak girmiş, 2005 yılından itibaren ise 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu ile “Katılım Bankası” olarak adlandırılarak, banka niteliğine kavuşmuştur.

Bu çalışmada; Türk bankacılık sistemi içerisinde yer alan katılım bankaları, faaliyet ve hizmetleri ile sektördeki payı açısından değerlendirilmiş ve ulaşılan bulgular doğrultusunda, katılım bankacılığının yeri, güçlü ve zayıf yönleri ortaya konmaya çalışılmıştır.

Katılım bankalarının fon toplama faaliyetleri sürecinde, katılım hesabı müşterilerine sabit bir getiri taahhüt etmedikleri, buna karşın çeşitli vadeler itibari ile katılım hesaplarına ödenen kar paylarının, bankacılık sektöründe vadeli mevduatlara verilen faiz oranlarına oldukça yakın değerlerde oldukları görülmüştür. Konvansiyonel veya faizin esas alındığı bankalarda, vadesiz mevduat hesaplarına yılsonu ortalama

mevduat bakiyesi üzerinden faiz ödemesi yapılırken, katılım bankalarındaki vadesiz mevduat hesabının karşılığı ürün olan “özel cari hesaplara” hiçbir şekilde ödeme yapılmadığı veya getiri sağlanmadığı görülmüştür. Katılım bankalarının; katılım hesaplarına verdikleri kar paylarının, reel piyasa faiz oranları ile eşdeğer olması veya bu oranlara yakın olmasının temelinde ise; rekabet ve piyasa koşullarının belirleyici olduğu ve bu doğrultuda katılım bankalarının reel piyasalardan farklı davranmadıkları yargısına varılmıştır. Her ne kadar Türk toplumunun %99'u Müslüman olsa da; faizsiz bankacılığın yaygın olduğu diğer İslam ülkelerine göre Türk toplumu daha modern, liberal ve Batılı bir görünüm sergilemektedir. Bu nedenle Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren katılım bankaları, reel piyasalar ve bankacılık sektöründen farklı bir tutum sergileyememekte, dolayısı ile zorunlu olarak sektörün mevduat faizlerine uygun bir kar payı dağıtım politikası izlemektedir denilebilir.

Katılım bankalarının fon kullandırma faaliyetleri sürecinde, kullandırdıkları fonlar için talep ettikleri kira bedelleri ve kar paylarının, bankacılık sektöründe kredilere uygulanan faiz oranları düzeyinde seyrettiği belirlenmiştir. Katılım bankalarının fon kullandırmada tercih ettikleri faizsiz finansman modelleri içinde, murabaha yönteminin en yaygın kullanıma sahip olduğu belirlenmiştir. Katılım bankalarının fon kullandırma hacimleri içinde murabaha (bireylere ve işletmelere finansman desteği-üretim desteği) fon kullandırımının %70-80 bandında olduğu, kar-zarar ortaklığına yönelik fon kullandırma oranının ise %5-10 bandında olduğu belirlenmiştir. Bu bulgular doğrultusunda katılım bankalarının, riskin daha düşük olduğu murabaha fon kullandırımı yöntemine yoğunlaştığı, periyodik kira ödemelerinin yapıldığı murabaha ürünü ile aktif yapısını bozmadan, piyasaları fonlama düşüncesinin hakim olduğunu söylemek mümkündür. Diğer bir ifade ile katılım bankalarının, fon kullandırmada düşük riskli faizsiz finansal enstrümanları daha çok tercih ettiğini söylemek mümkündür. Katılım bankalarının, Türk bankacılık sektöründe %95 paya sahip faizli konvansiyonel bankalar ile rekabet edebilmek ve bankacılık sektöründen daha etkin pay alabilmek için, mevcut koşullara uyum sağlamaya çalıştığı, dolayısı ile fon kullandırma faaliyetlerinde hem finansal ürünler hem de fonlama maliyetleri açısından sektördeki diğer bankalara yakın bir politika izlediği sonucuna ulaşılmıştır. Ancak, katılım bankalarının fon kullandırma süreçleri ve operasyonel işlemlerin uzunluğu, fon kullandırma faaliyetleri açısından dezavantaj yarattığı ve dolayısı

ile süreç ve operasyonel açıdan daha kolay kredi verebilen konvansiyonel bankalar ile rekabet etmede zorluk yaşadığını söylemek mümkündür.

Türkiye’deki katılım bankalarının fon kullandırmada kullandıkları finansal ürünler değerlendirildiğinde; İslami finansal ürünler ve/veya enstrümanlardan Karz-ı Hasen, Selem, İstisna, Tavarruk, Wakala, Komodite, vb. gibi fon kullandırma yöntemlerinin uygulanmadığı, genel olarak bankacılık sektörünün yaygın kullandığı finansal enstrümanların, İslami karşılıklarının tercih edildiği görülmektedir. Buna karşın, bankacılık sektöründe kullanılan kredi türlerinden Borçlu Cari Hesap (BCH) ve kefalet karşılığı kredi türlerinin, katılım bankacılığında karşılığı olmadığı görülmüştür. Bu bağlamda, fon kullandırma yöntemlerinin temeli ticarete (alım-satım) dayanan katılım bankalarının, rekabet gücünün zayıf olduğu ve buna bağlı olarak bankacılık sektöründeki payının artmakta zorlandığını söylemek mümkündür. Katılım bankalarının fon kullandırma yöntemleri ve fon kullandırımında uyguladıkları kar payı ve kira ödemelerinin, bankacılık sektörü kredi faiz oranları düzeyinde olmasının nedenlerini ortaya koymaya yönelik araştırmalarda (Özgür, 2007; Bağcı, 2013; Avcı ve Aktaş, 2015) ulaşılan bulgular, bu çalışmada:

“Katılım bankalarının, Türk bankacılık sektöründe %95 paya sahip faizli konvansiyonel bankalar ile rekabet edebilmek ve bankacılık sektöründen daha etkin pay alabilmek için, mevcut koşullara uyum sağlamaya çalıştığı, dolayısı ile fon kullandırma faaliyetlerinde hem finansal ürünler hem de fonlama maliyetleri açısından sektördeki diğer bankalara yakın bir politika izlediği” yönünde ulaşılan sonucu destekler niteliktedir.

Katılım bankalarının finansal verilerine ilişkin bulgular değerlendirildiğinde, katılım bankalarının; aktif büyüklüğü, toplanan ve kullandırılan fon büyüklüğü açısından bankacılık sektöründe %4,5-6,0 bandında bir paya sahip olduğu belirlenmiştir. Bu bağlamda, bankacılık sektörünün ana aktörlerinin mevduat ve ticaret bankaları oldukları ve hem mevduat hem de kredi açısından %90-95’lik büyüklükleri ile sektöre hakim ve dolayısı ile bankacılık sektörünün belirleyicileri oldukları söylenebilir.

Katılım bankalarının aktif karlılıkları değerlendirildiğinde; bankacılık sektörü ve katılım bankalarının aktif karlılıklarının, yıllar itibari ile düşüş eğilimi sergiledikleri

belirlenmiştir. Aktif karlılığındaki düşüş eğiliminin temel faktörleri olarak; artan maliyetler, komisyon ve ücret gelirlerindeki azalışlar, faiz oranlarındaki gerilemeler, munzam karşılık oranlarındaki artış, vb. gibi sıralamak mümkündür. Özellikle 2001 finansal krizi ile başlayan aktif ve öz kaynak karlılıklarını düşüş eğilimi, her geçen yıl artarak devam ettiği sonucuna ulaşılmıştır.

Katılım bankaları açısından öz kaynak karlılıkları değerlendirildiğinde; genel olarak katılım bankalarının öz kaynak karlılıklarının, bankacılık sektör ortalamasının altında gerçekleştiği belirlenmiştir. 2015 yılında Asya Finans'ın fona devredilmesine bağlı olarak katılım bankalarının öz kaynak karlılığı %4 düzeyinde çıksa da, Asya Finans'ın verileri çıkarıldığında, katılım bankalarının öz kaynak karlılık oranı %10,9 düzeyindedir. Öz kaynak karlılığı açısından katılım bankaları ile bankacılık sektörü kıyaslandığında, sektördeki %5'lik paya sahip katılım bankalarının öz kaynak karlılık oranlarının sektör ortalamasına göre düşük kaldığı, dolayısı ile katılım bankalarının öz kaynak açısından yeterince gelişemediğini söylemek mümkündür. Katılım bankalarının, %14,9 oranındaki sermaye yeterlilik rasyoları açısından da, %15,6 sermaye yeterlilik rasyosuna sahip bankacılık sektörünün gerisinde olduğu belirlenmiştir.

Öz kaynak gelişimi açısından katılım bankaları değerlendirildiğinde; 2010-2015 döneminde %95,07 oranında öz kaynak gelişimi sağladıkları belirlenmiştir. Bankacılık sektörünün aynı dönemdeki öz kaynak gelişimi ise %94,93 düzeyindedir. Bu bağlamda katılım bankalarının öz kaynak gelişiminin, bankacılık sektörünün öz kaynak gelişiminden görece olarak daha fazla olduğunu söylemek mümkündür. Ancak, katılım bankalarının öz kaynak büyüklüğünün, bankacılık sektörü öz kaynak büyüklüğü içindeki payı ortalama %4 düzeyindedir. Diğer bir ifade ile bankacılık sektörünün öz kaynaklarındaki değişim ile katılım bankalarının öz kaynaklarındaki değişim paralel düzeyde gerçekleştiğinden, katılım bankalarının öz kaynak büyüklüğü açısından sektör içindeki payının artmadığı söylenebilir.

Kullandırılan fonların sektörel bazdaki dağılımları değerlendirildiğinde; katılım bankalarının fon hacminin %41,92'sinin KOBİ, %32,61'sinin kurumsal ve ticari fonlar ve %21,21'inin ise bireysel murabaha finansman desteği fonlarından oluştuğu belirlenmiştir. Bankacılık sektöründe ise; %48,22'lik oran ile kurumsal ve ticari krediler, toplam kredi hacmi içinde ağırlıklı paya sahiptir. Bankacılık sektöründe KOBİ kredilerinin payı %26,08

iken, bireysel kredilerin hacmi ise %25,68 düzeyindedir. Bulgulara göre; mevduat-ticaret bankalarının KOBİ'lerden ziyade, düşük risk ve görece daha sorunsuz kazanç elde etmek için kurumsal ve ticari kredilere yoğunlaştığını, katılım bankalarının ise uzun fon kullandırımı süreç ve prosedürlerine bağlı olarak kurumsal ticari kredilerden ziyade KOBİ kredilerine yoğunlaşmak zorunda kaldığını söylemek mümkündür. Benzer durum bireysel kredi-fon kullandırımı açısından da geçerli olup, katılım bankalarının bireysel fon kullandırımı prosedürünün ve sürecinin daha uzun olması ve katılım bankalarının toplumsal anlamda bilinilirliğinin yetersizliğine bağlı olarak, bireysel krediler açısından da düşük bir hacme sahip oldukları söylenebilir.

Türkiye'deki katılım bankacılığına ilişkin verilerin, bankacılık sektörü içindeki yerine ilişkin bulgular değerlendirildiğinde; katılım bankalarının, mevduat ve ticari bankalara alternatif bir bankacılık türü olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Ancak katılım bankacılığının, bankacılık sektöründe çeşitlilik sağlayan İslami esaslara uygun finansal ürünler ile Türk bankacılık sektörüne ve Türkiye ekonomisine katkı sağladığı yadsınamaz bir gerçekliktir. Bu bağlamda katılım bankacılığı, Türk bankacılık sektöründe gelişmekte olan bir bankacılık türü olarak nitelendirilmelidir.

Çalışmadan ulaşılan bulgular doğrultusunda, katılım bankacılığı sektör temsilcilerine şu öneriler sunulabilir:

1. Toplumun geniş bir kesimine ulaşabilmek ve bankacılık sektöründen daha fazla pay alabilmek için, şube sayısının artırılması önerilmektedir.
2. Geleneksel bankaların sahip olduğu farklı ve çok sayıdaki finansal ürünlerin, faizsiz modellerinin geliştirilerek rekabet gücünün artırılması önerilmektedir.
3. Faizsiz bankacılık sisteminin işleyişinin toplumun geniş kesimlerine aktarılması, kamuoyunda oluşan kar payı ile faiz oranları arasında farklılık olmadığı yönündeki düşüncenin, gerekçeleri ile açıklanması halinde hem katılım bankacılığına olan bakış açısının değiştirilebileceği, hem de katılım bankacılığının bilinilirliğinin artırılabilirliği düşünülmekte ve bu doğrultuda sektör temsilcilerinin gerekenleri hızlıca hayata geçirmesi önerilmektedir.

Katılım bankacılığı konusunda gelecekte araştırma ve/veya çalışma yapacak araştırmacılara ise; ürün, hizmet ve işleyiş açısından katılım bankacılığının toplumsal algısının belirlenebilmesine yönelik alan çalışması yapılması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Ahmad, Z., (1994). Islamic Banking: State of the Art. 11 Şubat 2016.
<http://www.irti.org/English/Research/Documents/IES/148.pdf>.
- Afşar, A., (2007). Finansal Gelişme ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*. 36, 188-198.
- Afşar, M., (2006). *Finansal Sistemin İşleyişi*. Eskişehir: Gülen Ofset.
- Akdiş, M., (2011). *Para Teorisi ve Politikası*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Akgüç, Ö., (1992). *100 Soruda Bankacılık*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Aktaş, T. (02.02.2016). Bankalarda kârlılık tarihi dip seviyede!. 07 Aralık 2016.
<http://www.dunya.com/finans/haberler/bankalarda-karlilik-tarihi-dip-seviyede-haberi-306302>.
- Aladağ, A. S., (2010). Türkiye’de Bireysel Bankacılığın Katılım Bankalarındaki Gelişimi ve Bir Katılım Bankası Uygulaması. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi*. 14-15, Konya.
- Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş. (2016). Katılım Bankacılığı Sistemi Nedir?. 16 Kasım 2016. https://www.albaraka.com.tr/pdf/Katilim_Bankaciligi_Sistemi_Nedir_.pdf.
- Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş., (30.11.2016). Kar Oranları-Yıllık Kar Payı Oranları. 30 Kasım 2016. <https://www.albaraka.com.tr/kar-oranlari.aspx>.
- Alpaslan, H.İ., (2014). Yeni Bir Finansman Aracı Olarak Sukuk (Kira Sözleşmesi) ve Muhasebeleştirilmesi. *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*. 6(11), 15-31.
- Altan, M., (2001). *Fonksiyonlar ve İşlemler Açısından Bankacılık*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi., (1999). 4. Cilt. Ankara: Ana Yayıncılık.
- Atay, S., (2003). *Banka Muhasebesi*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Yayını.
- Atik, M., (2013). Bankacılık Sektöründe Faiz Dışı Gelirlerin Banka Geliri ve Risk Üzerindeki Etkisinin Ölçülmesi: ABD ve Türkiye’deki Lider Bankalar Üzerine Bir Uygulama. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi*. 9-17, Ankara.
- Aydın, N., Delikanlı, İ. U., Çabukel, R., Erdal, L., Erdal, F., ve Ergeç, E.H., (2012). *Bankacılık ve Sigortacılığa Giriş*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

- Bağcı, H., (2013). Ticari Bankalar İle Katılım Bankalarının Kârlılık Performanslarının Topsis Yöntemi İle Karşılaştırılması. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi*. 48, İzmir.
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK). (2001). Özel Finans Kurumlarının Kuruluş ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmelik. 20 Eylül 2001 Tarihli 24529 Sayılı Resmi Gazete. 12. Aralık 2016. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2001/09/20010920.htm>.
- Bankalar Kanunu. (1999). 4389 Sayılı Bankalar Kanunu. 23 Haziran 1999 Tarihli 23734 Sayılı Resmi Gazete. 15 Kasım 2016. <http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/23734.pdf&main=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/23734.pdf>.
- Bankacılık Kanunu., (2005). 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu. 01 Kasım 2005 Tarihli 25983 Sayılı Resmi Gazete. 30 Ekim 2016. https://www.bddk.org.tr/websitesi/turkce/Mevzuat/Bankacilik_Kanunu/15405411_sayili_bankacilik_kanunu.pdf.
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK)., (Haziran 2015). Türk Bankacılık Sektörü Temel Göstergeleri – Haziran 2015. 14 Kasım 2016. https://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/TBSSGG/14382tbs_temel_gostergeler_haziran_2015.pdf.
- Bankalar. Org. (2014). Batık Bankalar. 01 Kasım 2016. <http://www.bankalar.org/bilgi-merkezi/batik-bankalar/>.
- Başak, L., (2008). *Türkiye’de Yabancı Bankaların Vergilendirilmesi*. İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği.
- Başar, M. ve Coşkun, M., (2006). *Bankacılık Uygulamaları*. Yayın No.893, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Başaran, M. (2003). Özel Finans Kurumlarına Hesap İşleri Düzeni. *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi*, 4, İstanbul.
- Bayındır, A., (2007). *Ticaret ve Faiz*. İstanbul: Süleymaniye Vakfı Yayınları.
- Bayrakdaroğlu, A., (2013). *Bankacılık ve Sigortacılık Ders Notu*. Muğla: Sıtkı Koçman Üniversitesi İşletme Bölümü.
- BDDK., (t.y). Finansal kiralama sözleşmeleri asgari kaç yıllık düzenlenir?. 12 Aralık 2016. http://www.bddk.org.tr/websitesi/turkce/kurum_bilgileri/sss/10487finansal_urunler28.pdf.

- Bilir, A., (2010). Katılım Bankalarında Müşteri Memnuniyetinin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi*. 22, Adana.
- Birdal, İ., (1993). *Banka İşletmeciliği*. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Matbaası.
- Bloomberg., (06.01.2016). S&P:Küresel sukuk ihracı 2016'da 50-55 milyar dolar olacak. 24 Şubat 2017. <http://www.bloomberght.com/haberler/haber/1846022-s-p-kuresel-sukuk-ihraci-2016da-50-55-milyar-dolar-olacak>.
- Budur, E., (2003). Türkiye’de Özel Finans Kurumlarının Yeniden Yapılandırılması. *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi*. 31-36, İstanbul.
- Büyükakın, F. ve Önyılmaz, O., (2012). Faizsiz Finansman Bonosu Sukuk ve Türkiye Uygulamaları. *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*. 3(7), 1-16.
- Cimat, A., ve Taş, M., (2004). Türkiye’de ve Dünyada Kıyı Bankacılığı Uygulamaları ve Vergi Cennetleri Üzerine Bir Değerlendirme. *Mevzuat Dergisi*. Sayı 80, 27 Ekim 2016. <http://www.mevzuatdergisi.com/2004/08a/02.htm>.
- Coşan, Ş., (2016). Kurumsal ve Ticari Bankacılık Açısından Katılım Bankalarının Etkinliğinin Ölçülmesi: Türkiye Örneği. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi*. 40-41,Manisa.
- Çivi, H., (1985). *Türkiye’de Bankacılık Teori, Uygulama ve Sonuçlar*. Ankara: Fon Matbaası.
- Çoban, O, ve Şahin, S., (2011). Türkiye’de Para Politikalarının Bankaların Karlılıkları Üzerine Etkisi. *Selçuk Üniversitesi İ.İ.B.F. Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*. 22, s.336.
- Çobankaya, F.T., (2014). Katılım Bankalarının Türkiye’deki Farkındalık Düzeyinin Tespiti: Batı Akdeniz Bölgesinde Bir Araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi*. 8-9, Isparta.
- Deloitte., (2014). Türkiye Katılım Bankacılığı-Büyüme yolundaki önemli adımlar. 26 Kasım 2016. https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/tr/Documents/financial-services/kat%C4%B1l%C4%B1m_bankaciligi2014.pdf.
- Doğan, H., (2012). Cumhuriyet Döneminde Yerel Bankacılık: Akhisar Tütüncüler Bankası Örneği. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(18), 402.

- Doğan, Ö., (2012). *Bankacılık: Giriş ve İlkeler*. Ferudun Kaya (Ed.), içinde “Banka Türleri”, 71-78, İstanbul: Beta Basım Yayım.
- Doğan İ., (2013). Katılım Bankaları Performans Analizi. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi*. 13, Ankara
- Elitaş, C., ve Özdemir, Y., (2006). Bankalarda İç Kontrol Sistemi. *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*. 2, s.144.
- Erim, N. ve Türk, A., (2005). Finansal Gelişme ve İktisadi Büyüme. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 10(2), 21-45.
- Ernst & Young. (2012). Günümüzün gözde finansman aracı: Sukuk. 13 Aralık 2016. <http://www.tkbb.org.tr/Documents/OnemliBasliklar/sukuk%20makalesi8.pdf>.
- Erol, A., (1999). *Finansal Kurumların Denetimi*. Ankara: Türmob Yayınları.
- Eskici, M.M., (2007). Türkiye’de Katılım Bankacılığı Uygulaması ve Katılım Bankalarının Müşteri Özellikleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi*. 13, Isparta.
- EY Türkiye., (2016). Dünya Katılım Bankacılığı Rekabet Raporu 2016. 30 Kasım 2016. [http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/%C4%B0slami_Bankac%C4%B1%C4%B1k_Raporu_TR/\\$FILE/EY_IBCR_2016.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/%C4%B0slami_Bankac%C4%B1%C4%B1k_Raporu_TR/$FILE/EY_IBCR_2016.pdf).
- Finansal Kiralama, Faktoring ve Finansman Şirketleri Kanunu (2012). Kanun No.6361, 28496 Sayılı Resmi Gazete. 29 Kasım 2016. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/12/20121213-1.htm>.
- İşseveroğlu, G., (2014). TMS 39 Kapsamında Finansal Varlıkların Sınıflandırılması ve Değerlemesi: Borsa İstanbul 100 Endeksindeki Şirketlerin Uygulamaları. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 10(21), 87-106.
- Kar, M., ve Tuncer, M., (1999). Finansal Kalkınma ve Ekonomik Büyüme. *Uludağ Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 17, 3.
- Karaayhan, İ., (2008). Bankalarda Performans Değerlendirme ve Türkiye’de Faaliyet Gösteren Katılım Bankaları Üzerinde Bir Uygulama. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi*. 4-12, Konya.
- Karakuş, R. ve Küçük, Ş.Y., (2016). Katılım Bankalarında Karlılığın Belirleyicileri: Türkiye Örneği İçin Bir Panel Veri Analizi. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 9(2), 130.
- Karınca, E., (2001). Banka Kredi Sözleşmeleri. *Ankara Barosu Dergisi*. Sayı.3, 51-55.

- Kaya, Y.T., (2001). *Türk Bankacılık Sisteminde Net Faiz Marjının Modellenmesi*. Ankara: Bankacılık Düzenleme Kurumu.
- Kaya, F., (2012). *Bankacılık Giriş ve İlkeleri*. İstanbul: Beta Yayın Basım.
- Kaya, R., (2013). Türk Bankacılık Sisteminde Katılım Bankalarının Tercih Nedenleri ve Bir Araştırma. *Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü Doktora Tezi*. 47-65, İstanbul.
- Katılımbankacılığı.com (30 Haziran 2015). Murâbaha Kâr Oranı Neden Banka Fâizlerine Yakındır?. 11 Aralık 2016. <https://www.katilimbancaciligi.com/murabaha-kar-orani-neden-banka-faizlerine-yakindir/>.
- Keyder, N., (2002). *Para, Teori, Politika, Uygulama*. Ankara: Seçkin Yayıncılık ve Dağıtım.
- Khan, A., (2000). The Finance Growth Nexus. *Federal Reserve Bank Of Philadelphia*. January/February, 3-14, 24 Şubat 2017. <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.195.5615&rep=rep1&type=pdf>.
- Küçükkoçaoğlu, G., (2005). İslami Bankalar ve İslami Finans Kurumları Çalışma Notları. 14 Kasım 2016. <http://www.baskent.edu.tr/~gurayk/finpazcumal7.doc>.
- Kyeong, P.R., Shu, Z.P. ve Doowoo, N., (2012). A Comparative Study between the Islamic and Conventional Banking Systems and Its Implications. *Scholarly Journal of Business Administration*. 2(5), 48-54.
- Levine, R., (1997). Financial Development And Economic Growth: Views and Agenda. *Journal of Economic Literature*. 35, 688-726, 24 Şubat 2017. <https://pascal.iseg.utl.pt/~aafonso/eif/pdf/Levine.pdf>.
- Levine, R., Loayza, N. ve Beck, T., (2000). Financial intermediation and growth: Causality and causes. *Journal of Monetary Economics*, 46, 31-77, 11 Şubat 2017. <https://pdfs.semanticscholar.org/54af/8494479f909b5b3cda20a20e24ffdd26cefd.pdf>.
- Mimarlar ve Mühendisler Odası. (2007). Etibank Dosyası. *Mühendis ve Makine Dergisi*. 48(571), 44-46.
- Öçal, T., ve Çolak, Ö. F., (2000). *Finansal Sistem ve Bankalar*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Önal, R., (Ed.) Usul, R., (2000). *Türkiye’de Özel Finans Kurumları-Teori ve Uygulama-*. İçinde, Sempozyum Konuşması 15-18. İstanbul: Albaraka Türk Yayınları.

- Özulucan, A. ve Deran, A., (2009). Katılım Bankacılığı İle Geleneksel Bankaların Bankacılık Hizmetleri ve Muhasebe Uygulamaları Açısından Karşılaştırılması. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. 6(11), 88.
- Para Medya. (2016). İşte Bankaların Sermaye Yeterlilik Rasyosu. 12 Aralık 2016. <http://www.paramedya.com/mobil/devami/28117/iste-bankalarin-sermaye-yeterlilik-rasyosu>.
- Parasız, İ. (2001). *Para, Banka ve Finansal Piyasalar*. İstanbul: Ezgi Kitabevi.
- Parasız, İ., (2014). *Modern Bankacılık Teori ve Uygulama*. İstanbul: Ezgi Kitabevi.
- Pehlivan, P., (2016). Türkiye’de Katılım Bankacılığı ve Bankacılık Sektöründeki Önemi. *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*. 16(31), 302.
- Rodoplu, G., (1996). 2.000’li Yıllara Doğru Türk Sermaye Piyasası. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(1), 63-75.
- Sakarya, B. ve Kaya, Y., (2013). Türk Bankacılık Sektöründe Katılım ve Mevduat Bankalarının Performans Farklılaşması. *EY International Congress on Economics I*. 24-25 Ekim 2013, Ankara.
- Sümer, G. ve Onan, F., (2015). Dünyada Faizsiz Bankacılığın Doğuşu, Türkiye’deki Katılım Bankacılığının Gelişme Süreci ve Konvansiyonel Bankacılıktan Farkları. *Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*. 17(3), 296-308.
- Şakar, H., (2000). *Genel Bankacılık Bilgileri*. İstanbul: Strata Yayıncılık.
- Şendoğdu, A. A., (2006). *Bankacılığa Giriş*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Şit, A., (2012). Katılım Bankalarının Gelişmesinde İşletmelerin Rolü: Adana, Batman, Gaziantep, Hatay, Mardin, Mersin, Osmaniye ve Şanlıurfa Bölgelerinde Bir Uygulama. *İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi*. 25-38, Malatya.
- Takan, M., (2001). *Bankacılık Teori Uygulama ve Yönetim*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF)., (2016). Mevduat Sigortası. 28. Ekim 2016. <http://www.tmsf.org.tr/sss.tr>.
- Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF)., (18.07.2016). Asya Katılım Bankası A.Ş. Hakkında Duyuru. 03 Kasım 2016. <http://www.tmsf.org.tr/2016.tr?bid=225>.
- TCMB., (2016a). Banka Hakkında. 31 Ekim 2016. <http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/tcmb+tr/tcmb+tr/bottom+menu/banka-hakkında>.

- TCMB., (2016b). *Zorunlu Karşılık Oranlarına İlişkin Kararlar*. 04 Aralık 2016. <http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TCMB+TR/TCMB+TR/Main+Menu/P ara+Politikasi/ZK>.
- Tekçam, R., (2002). Özel Finans Kurumlarının Türk Mali Piyasasındaki Yeri ve Önemi. *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. 90-96, İstanbul.
- Terzi, A., (2013) Katılım Bankacılığı: Kitaba Uymak mı? Kitabına Uydurmak mı?. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*. 5(9), 55-76.
- Topçu, B. ve Güngören, M., (2012). Finansal Sistem İçinde Uluslararası Bankacılık ve Fonksiyonları. Kaya, F., (Ed.). *Bankacılık Giriş ve İlkeler*. 425-439, İstanbul: Beta Basım.
- Tunay, B., (2005). *Finansal Sistem: Yapısı, İşleyişi, Yönetimi ve Ekonomisi*. İstanbul: Birsen Yayınevi.
- Tuncer, S. (1985). *Türkiye’de Sermaye Piyasası, Teori Uygulama*. İstanbul: İstanbul Matbaası.
- Tunç, H., (2010). *Katılım Bankacılığı Felsefesi, Teorisi ve Türkiye Uygulaması*. İstanbul: Nesil Yayınları.
- Türkan, E., (2003). Türk Bankacılık Sektöründe Aracılık Maliyetleri: Milli Ekonomi Açısından Ayak Bağı mı?. 21 Ekim 2016. http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Diger_Raporlar/2939ODTU-Sunum1.pdf.
- Türkiye Bankalar Birliği (TBB)., (15 Haziran 2016). Bankacılık Sektöründe 2016 Yılı'nın İlk Yarısındaki Gelişmeler. 14 Kasım 2016. https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/Dokuman/7387/TBB_BN_15072016.pdf.
- Türkiye Bankalar Birliği (TBB). (2016). İstatistiki Raporlar. 15 Ekim 2016. <https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/4>.
- Türkiye Bankalar Birliği (TBB)., (21 Kasım 2016). 21.11.2016 Tarihi İtibariyle Gruplar Bazında Banka ve Bankaların Şube Sayıları. 21 Kasım 2016. https://www.tbb.org.tr/modules/banka-bilgileri/banka_sube_bilgileri.asp.
- Türkiye Finans., (2016). Türkiye Finans Hakkında. 03 Aralık 2016. <https://www.turkiyefinans.com.tr/tr-tr/hakkimizda/turkiye-finansi-taniyin/Sayfalar/turkiye-finansi-taniyin.aspx>.
- Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB)., (2015a). Türkiye Katılım Bankacılığı Strateji Belgesi 2015 – 2025. İstanbul: Türkiye Katılım Bankaları Birliği Yayınları, 30 Kasım 2016. <http://www.tkbb.org.tr/documents/TKBB-Strateji-Belgesi.pdf>.

- Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB)., (2015b). Katılım Bankaları 2014. 03 Aralık 2016. http://www.tkbb.org.tr/documents/KATILIM_2014_TR_final.pdf.
- Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB)., (2016a). Banka Genel Bilgileri. 12 Kasım 2016. <http://www.tkbb.org.tr/banka-genel-bilgileri>.
- Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB)., (2016b). Katılım Bankaları 2015. 24 Şubat 2017. http://www.tkbb.org.tr/Documents/Yonetmelikler/KATILIM_2015_TR_final.pdf.
- Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB)., (2017). Sektör Bilgileri. 25 Şubat 2017. <http://www.tkbb.org.tr/veri-seti>.
- Türkmenoğlu, R.E., (2007). Katılım Bankacılığı ve Türkiye’deki Finansal Yapı. **Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bölümler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi**. 12, Kırıkkale.
- Uludağ, İ., ve Arıcan, E., (1999). **Finansal Hizmetler Ekonomisi**. İstanbul: Beta Yayın Basım Dağıtım.
- Ustaoglu, D., (2014). **Türkiye’ De Katılım Bankacılığı Sektördeki Yeri ve Önemi**. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi. 4469, Aydın.
- Usul, R., (2000). **Türkiye’de Özel Finans Kurumları-Teori ve Uygulama-**. İstanbul: Albaraka Türk Yayınları
- Uzkesici, N., (1994). **Modern Banka Yönetimi ve Organizasyonu**. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Yağcılar, G.G., (2011). **Türk Bankacılık Sektörünün Rekabet Yapısının Analizi**. Yayın No.10, Ankara: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Kitapları.
- Yardımcıoğlu, M., (2007). Geçiş Ekonomilerinde Kamu Borçlarının Finansal Piyasalar Üzerindeki Etkileri: Türkiye Örneği. **Sosyoekonomi**, 2, 147-167.
- Yüce, A., (2003). Islamic Financial Houses in Turkey. **Journal of Academy of Business and Economics**. 1(1), 30 Kasım 2016. <http://www.freepatentsonline.com/article/Journal-Academy-Business-Economics/113563592.html>.
- Ziadinova, S., (2005). Türkiye –Ukrayna Bankacılık Sistemleri ve Karşılıklı Entegrasyon Sorunları. **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi**. 20, Ankara.

EKLER

EK 1 Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş.'nin 30 Kasım 2016 tarihli Dağıtılan Brüt Kar Oranları

TL HESAPLAR İÇİN 30.11.2016 tarihinde dağıtılan brüt kar oranları

Hesaplar	1 Ay	3 Ay	6 Ay	1 Yıl	1 Yıl Vadeli Aylık Kâr Payı Ödemel	1 Yıl Vadeli 3 Aylık Kâr Payı Ödemel	1 Yıl Vadeli 6 Aylık Kâr Payı Ödemel
500,00 - 24999,99	7,62	7,75	8,06	8,93	7,98	8,29	8,57
25000,00 - 249999,99	7,62	7,86	8,49	9,47	8,31	8,66	8,87
250000,00 - 999999,99	7,62	8,00	8,55	9,35	8,61	8,88	8,99
1000000,00 - 4999999,99	7,62	8,27	8,85	9,80	8,83	8,73	8,81
5000000,00 -	7,62	8,27	8,85	9,80	8,83	8,73	8,81